
**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ και ΔΙΟΙΚΗΣΗ της ΥΓΕΙΑΣ»**

**ΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ Μ.Κ.Ο PRAKSIS**

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στα Οικονομικά και Διοίκηση της Υγείας.

Πειραιάς, Νοέμβριος 2017

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΙΡΑΙΩΣ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ και ΔΙΟΙΚΗΣΗ της ΥΓΕΙΑΣ»**

**ΟΙ ΥΓΕΙΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ Μ.Κ.Ο PRAKSIS**

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ

A.M.: ΟΔΥ/1420

Επιβλέπων Καθηγητής: Θεόδωρος Παπαηλίας, ΑΕΙ Πειραιά ΤΤ
Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης
του Πανεπιστημίου Πειραιώς για την απόκτηση
Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στα Οικονομικά και Διοίκηση της Υγείας.
Πειραιάς, Νοέμβριος 2017

UNIVERSITY of PIRAEUS

**DEPARTMENT of
ECONOMICS**

M.Sc. in Health Economics and Management

Ioannis Kontogiannakis

**The health conditions of immigrants in Greece. The research
example of N.G.O Praksis**

Supervisor: Professor Theodoros Papailias

Master Thesis submitted to the Department of Economics
of the University of Piraeus in partial fulfillment of the requirements
for the degree of M.Sc. in Health Economics and Management

Piraeus, Greece, November 2017

Σε όσους ανθρώπους συμμετείχαν στην έρευνα
Στον καθηγητή μου, που με υπομονή πάντοτε με υποστήριζε
Στη σύζυγο μου
Στους γονείς μου

Οι υγειονομικές συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών στην Ελλάδα. Το ερευνητικό παράδειγμα της M.K.O Praksis.

Σημαντικοί Όροι: Μετανάστες, υγεία, M.K.O Praksis

Περίληψη

Οι μετανάστες αποτελούν μια ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, γεγονός που σημαίνει ότι αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού. Η πρόσβαση των μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας, είναι μία από τις βασικότερες παραμέτρους που συμβάλει στην κοινωνικής τους ένταξη στην κοινωνία υποδοχής.

Σκοπός της μελέτης μας είναι η καταγραφή των υγειονομικών συνθηκών διαβίωσης των μεταναστών σε ό,τι αφορά τις παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας. Επίσης εξετάζεται η παρουσία των μεταναστών ως εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα. Η πρόσβαση των μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας υπαγορεύεται από τους νόμους, σε ένα κράτος δικαίου και συμβάλλει στην άμβλυνση των ανισοτήτων και εν συνεχεία στη διασφάλιση της δημόσιας υγείας. Η μελέτη εκπονήθηκε σε πληθυσμό που διέμενε στον Νομό Αττικής και πιο συγκεκριμένα στην Αθήνα.

Η διάρθρωση της εργασίας έχει ως εξής: Στην εισαγωγή δίδονται οι βασικότεροι ορισμοί που θα μας κάνουν να κατανοήσουμε καλύτερα τους κύριους όρους του μετανάστη και πρόσφυγα. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα οικονομικά και κοινωνικο-πολιτισμικά αποτελέσματα της μετανάστευσης. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται οι μετανάστες ως εργατικό δυναμικό, σε συνάρτηση με τις συνθήκες διαβίωσης τους ως εργαζόμενοι ενώ υπάρχουν στοιχεία σχετικά με την απογραφή τους. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται το παράδειγμα της M.K.O Praksis, δίδονται πληροφορίες για την οργάνωση καθώς και πιο συγκεκριμένα για τη δομή από την οποία αντλήθηκε το δείγμα για την έρευνα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται ο σκοπός της μελέτης, ο ερωτώμενος πληθυσμός και η μεθοδολογία της έρευνας, ενώ ακολουθεί η ανάλυση με τα αποτελέσματα της έρευνας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο υπάρχει αναφορά στο δικαίωμα χρήσης του συστήματος υγείας από τους μετανάστες, στη προσβασιμότητα στις υπηρεσίες υγείας ενώ

αναφέρονται οι πιο πρόσφατες εξελίξεις για ανασφάλιστους και ευάλωτες ομάδες στο χώρο της υγείας. Στη συνέχεια στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο ακολουθούν τα συμπεράσματα.

Τέλος ακολουθεί το Παράρτημα στο οποίο παρατίθεται το ερωτηματολόγιο της έρευνας, καθώς και τα διαγράμματα που προέκυψαν κατά τη φάση της στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων.

The health conditions of immigrants in Greece. The research example of N.G.O Praksis

Keywords: Health, Immigrants, N.G.O Praksis

ABSTRACT

Immigrants are a vulnerable population group with particular characteristics, which means that they face an increased risk of social exclusion. Migrant access to health services is one of the most important factor that contributes to their social inclusion in the host society.

The purpose of our study is to record the health conditions of migrants in terms of health services provided. Also, the presence of migrants as a work force in Greece is also examined. Immigrants' access to health services is dictated by laws, in a state of justice, and helps to reduce inequalities and then to safeguard public health. The study was conducted in a population that lived in the Prefecture of Attica and more specifically in Athens.

The structure of the work is as follows: The introduction gives the basic definitions that will make us better understand the main terms of immigrant and refugee. The first chapter presents the economic and socio-cultural effects of immigration. In the second chapter immigrants are considered as a workforce, depending on their living conditions as workers, and there is evidence of their inventory. The third chapter examines the example of NGO Praksis, gives information about the organization as well as more specifically about the structure from which the sample was taken for research.

The fourth chapter analyzes the purpose of the study, the respondent population and the methodology of research, followed by the analysis with the results of the survey.

In the fifth chapter there is a reference to the right to use the health system by immigrants, access to health services, and the latest developments for uninsured and vulnerable healthcare groups. Then the sixth and final chapter follow the conclusions.

Finally, it is followed by the Annex listing the survey questionnaire as well as the charts that emerged during the statistical analysis of the data

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.....	5
1.1 Γενικά.....	5
1.2 Οι οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης.....	6
1.2.1 Οι επιπτώσεις για τη χώρα προέλευσης.....	6
1.2.2 Οι επιπτώσεις για τη χώρα υποδοχής.....	7
1.3 Οι κοινωνικό-πολιτισμικές συνέπειες της μετανάστευσης.....	10
1.3.1 Οι επιπτώσεις για τον ίδιο τον μετανάστη.....	12
1.3.2 Οι επιπτώσεις για τη χώρα προέλευσης.....	13
1.3.3 Οι επιπτώσεις για τη χώρα υποδοχής.....	15
1.3.4 Οι πολιτισμικές επιπτώσεις της μετανάστευσης.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ	
ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ.....	21
2.1 Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στη περίπτωση της Ελλάδας.....	21
2.1.1. Οι οικονομικές επιπτώσεις.....	21
2.1.2 Οι κοινωνικό-οικονομικές επιπτώσεις.....	23
2.2 Συνθήκες εργασίας των μεταναστών εργαζομένων στην Ελλάδα.....	25
2.3 Απογραφή μεταναστών	29
2.4 Μετανάστες ως εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ. Η Μ.Κ.Ο PRAKSIS...49	
3.1 Σχετικά με την ΜΚΟ Praksis.....	49
3.2 Κέντρο Ημέρας Αστέγων της Μ.Κ.Ο Praksis.....	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ....57	
4.1 Σκοπός μελέτης, ερωτώμενος πληθυσμός, μεθοδολογία έρευνας.....	57
4.2 Αποτελέσματα έρευνας πεδίου με ερωτηματολόγια.....	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΥΓΕΙΑΣ ΑΠΟ	
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ.....	81
5.1 Το Δικαίωμα χρήσης του Συστήματος Υγείας από τους Μετανάστες.....	81
5.2 Προσβασιμότητα στις υπηρεσίες υγείας	82
5.3 Πρόσφατες εξελίξεις στη πρόσβαση στην υγεία.....	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6:	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	89

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	103

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Αλλοδαποί μαθητές κατά βαθμίδα εκπαίδευσης.....	26
Πίνακας 2: Νόμιμα εργαζόμενοι αλλοδαποί κατά κατηγορίες κλάδων ατομικού επαγγέλματος το 1994.....	28
Πίνακας 3: Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή κατά ομάδες χωρών προέλευσης, ομάδες ηλικιών και αστικότητα τόπου διαμονής τους, κατά την Απογραφή 2011.....	30
Πίνακας 4: Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή κατά ομάδες χωρών προέλευσης, ομάδες ηλικιών, και αστικότητα τόπου μόνιμης διαμονής κατά την Απογραφή 2011.....	34
Πίνακας 5: Εγκατασταθέντες από χώρες εξωτερικού κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή, κατά ομάδες χωρών προέλευσης και βαθμό αστικότητας του τόπου διαμονής τους κατά την Απογραφή 2011.....	38
Πίνακας 6: Εγκατασταθέντες από χώρες εξωτερικού κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή, κατά ομάδες χωρών προέλευσης και βαθμό αστικότητας του τόπου διαμονής τους κατά την Απογραφή 2011.....	39
Πίνακας 7: Κόστος εκροής εργατικής δύναμης (από την αλλοδαπή στην Ελλάδα).....	42
Πίνακας 8: Μέτρηση υπεξαίρεσης της εργατικής δύναμης.....	44
Πίνακας 9: Επιβάρυνση της οικονομίας από την πλεονάζουσα μετανάστευση.....	46

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ελληνική υπηκοότητα κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή.....	32
Διάγραμμα 2: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή.....	33
Διάγραμμα 3: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων με ελληνική υπηκοότητα κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή.....	36
Διάγραμμα 4: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων με ξένη υπηκοότητα κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή.....	37
Διάγραμμα 5: Εισροή μεταναστών.....	40
Διάγραμμα 6: Φύλο δείγματος.....	60
Διάγραμμα 7: Ηλικία του δείγματος.....	61
Διάγραμμα 8: Εκπαιδευτικό επίπεδο.....	61
Διάγραμμα 9: Θρήσκευμα.....	62
Διάγραμμα 10: Ύπαρξη εργασίας.....	62
Διάγραμμα 11: Είδος εργασίας.....	63
Διάγραμμα 12: Ασφάλιση μέσω της εργασίας.....	63
Διάγραμμα 13: Μηνιαίο εισόδημα.....	64
Διάγραμμα 14: Χώρες προέλευσης.....	65
Διάγραμμα 15: Γλώσσα επικοινωνίας.....	66
Διάγραμμα 16: Οικογενειακή κατάσταση.....	66
Διάγραμμα 17: Ύπαρξη παιδιού.....	67
Διάγραμμα 18: Αριθμός παιδιών.....	68
Διάγραμμα 19: Ηλικία παιδιών.....	68
Διάγραμμα 20: Νομικό καθεστώς παραμονής.....	69
Διάγραμμα 21: Διάστημα παραμονής στη χώρα.....	69
Διάγραμμα 22: Λόγοι εγκατάλειψης.....	70
Διάγραμμα 23: Κατάσταση διαμονής.....	71
Διάγραμμα 24: Συγκάτοικοι διαμονής.....	71

Διάγραμμα 25: Πρόσβαση σε Ε.Σ.Υ.....	72
Διάγραμμα 26: Επίπεδο ικανοποίησης Ε.Σ.Υ.....	72
Διάγραμμα 27: Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.....	73
Διάγραμμα 28: Επίσκεψη σε γιατρό.....	73
Διάγραμμα 29: Χρόνια πρόβλημα υγείας.....	74
Διάγραμμα 30 : Είδος προβλήματος υγείας.....	74
Διάγραμμα 31: Κόστος επίσκεψης σε γιατρό.....	75
Διάγραμμα 32: Λήψη χρόνιας αγωγής.....	75
Διάγραμμα 33: Λόγος επίσκεψης σε ιατρική δομή.....	76
Διάγραμμα 34: Λήψη φαρμακευτικής αγωγής.....	76
Διάγραμμα 35: Παράγοντες διαμόρφωσης ποιοτικού τρόπου ζωής.....	77
Διάγραμμα 36: Ανταπόκριση βασικών αναγκών.....	77

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της μελέτης μας είναι η καταγραφή των υγειονομικών συνθηκών διαβίωσης των μεταναστών σε ό,τι αφορά τις παρεχόμενες υπηρεσίες υγείας. Επίσης εξετάζεται η παρουσία των μεταναστών ως εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα.

Ξεκινώντας θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι η χρήση ενός διευρυμένου και αποδεκτού ορισμού είναι καθαρά συμβατική σχετικά με το μετανάστη. Στην πραγματικότητα η απόδοση ενός ενιαίου ορισμού είναι ιδιαίτερα περίπλοκη γιατί ο ορισμός του ποιος είναι μετανάστης διαφέρει από χώρα σε χώρα και εξαρτάται από μια σειρά παραμέτρων ανάμεσα στις οποίες ενδεικτικά αναφέρονται ο ορισμός της ιθαγένειας που κάθε χώρα υιοθετεί (από τον τόπο γέννησης □ *jus soli* ή εξ αίματος *jus sanguinis*) αλλά και οι πολιτικοί και εθνικοί στόχοι που θέτει.

Έτσι λοιπόν, οι βασικότεροι ορισμοί, θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως εξής:

- Με τον όρο μεταναστευτική ροή εννοείται η διαφορά εισροής – εκροής πληθυσμού εντός και εκτός αντίστοιχα των συνόρων μιας χώρας (δηλ. ο όρος δεν αναφέρεται μόνο στις νέες αφίξεις, αλλά και στις αναχωρήσεις από μια χώρα.) Με τον όρο απόθεμα μεταναστών εννοείται το σύνολο των μεταναστών που κατοικούν σε μια χώρα μια δεδομένη στιγμή.

- Πρόσφυγας, σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση της Γενεύης 1951 (που επικυρώθηκε από την Ελλάδα με το Ν.Δ. 3989/1959) και το συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Ν.Υόρκης 1967, είναι το πρόσωπο που βρίσκεται εκτός της χώρας, της οποίας έχει την υπηκοότητα, εξαιτίας δικαιολογημένου φόβου δίωξης λόγω της φυλής, της θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων. Εξαιτίας δε του φόβου αυτού δεν επιθυμεί να απολαύει την προστασία της συγκεκριμένης αυτής χώρας ή να επιστρέψει σε αυτήν. Επίσης σχετικά πρόσφατα προστέθηκε στον συγκεκριμένο ορισμό και το φύλο

ως «δικαιολογημένος φόβος δίωξης» και κατά συνέπεια φυγής από τη χώρα καταγωγής.¹

- Ως Εσωτερικά Εκτοπισμένοι Πληθυσμοί (Internally Displaced Populations ή IDPs), αναφέρονται οι πληθυσμοί εκείνοι που εκτοπίζονται στο εσωτερικό μιας χώρας που βρίσκεται σε σύγκρουση.²

- Αιτών Άσυλο είναι ο υπήκοος τρίτης χώρας ή ο ανιθαγενής, ο οποίος έχει υποβάλει αίτημα ασύλου σχετικά με το οποίο δεν έχει ακόμη ληφθεί οριστική απόφαση (Π.Δ. 220/2007), περιλαμβανομένων και των υπηκόων τρίτων χωρών που προωθούνται στην Ελλάδα, σε εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΚ) 343/2003 του Συμβουλίου της Ευρώπης 18□02□2003.³

- Ανιθαγενής είναι το πρόσωπο που νομικά (de jure) ή και κοινωνικά (de facto, εκ των πραγμάτων) δεν ανήκει σε κανένα κράτος. Νομικά (de jure) στην περίπτωση που δεν υπάρχει αναγνωρισμένο κράτος. Εκ των πραγμάτων (de facto) όταν, παρά το γεγονός ότι υπάρχει αναγνωρισμένο κράτος, το φυσικό πρόσωπο δεν επιθυμεί την επιβεβαίωσή της εθνικότητάς του είτε για πρακτικούς λόγους κόστους είτε λόγω συνθηκών πολιτικής αναταραχής ή και φόβου δίωξης. Ανιθαγένεια δεν σημαίνει απαραίτητα και έλλειψη υπηκοότητας.⁴

- Ένα σχετικά καινούριο φαινόμενο στο διεθνή χώρο συνιστούν οι πρόσφυγες εξαιτίας της καταστροφής του περιβάλλοντος ή «περιβαλλοντικοί πρόσφυγες». Κατά συνέπεια, πληθυσμοί που πλήττονται από την άνοδο του επιπέδου των θαλασσών, την

¹ <http://bit.ly/1jEHzhE> Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (1^η Σεπτεμβρίου 2005) *Καθορισμός του καθεστώτος του Πρόσφυγα. Καθορίζοντας ποιος είναι πρόσφυγας. Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας.* Αθήνα: Αυτοέκδοση.

² <http://bit.ly/1jEHzhE> Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (1^η Σεπτεμβρίου 2005) *Καθορισμός του καθεστώτος του Πρόσφυγα. Καθορίζοντας ποιος είναι πρόσφυγας. Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας.* Αθήνα: Αυτοέκδοση.

³ <http://bit.ly/1jEHzhE> Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (1^η Σεπτεμβρίου 2005) *Καθορισμός του καθεστώτος του Πρόσφυγα. Καθορίζοντας ποιος είναι πρόσφυγας. Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας.* Αθήνα: Αυτοέκδοση.

⁴ <http://bit.ly/1jEHzhE> Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (1^η Σεπτεμβρίου 2005) *Καθορισμός του καθεστώτος του Πρόσφυγα. Καθορίζοντας ποιος είναι πρόσφυγας. Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας.* Αθήνα: Αυτοέκδοση.

απερήμωση, τις υψηλές θερμοκρασίες ή τις πλημμύρες, πράγματι, σύμφωνα με μεγάλη πιθανότητα, θα υποχρεωθούν να εγκαταλείψουν τις περιοχές της προέλευσής τους, όταν οι περιβαλλοντικές συνθήκες θα έχουν γίνει ανυπόφορες. Ο Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών, αναμένοντας τις μελλοντικές μετατοπίσεις άλλων πληθυσμών(1 δισ. άνθρωποι εκτιμάται ότι θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους), συνηγορεί πλέον για μια διεθνή νομική αναγνώριση αυτού του νέου τύπου πρόσφυγα, που αγνοείται αυτή την περίοδο από τις διεθνείς συμβάσεις και κατά συνέπεια από αντίστοιχες νομοθετικές ρυθμίσεις σε εθνικό ή ευρύτερα περιφερειακό επίπεδο.⁵

Σε ό,τι αφορά τον ορισμό των μεταναστών στην Ελλάδα, με νομικούς όρους, είναι αποσπασματικός και διφορούμενος. Ο νομικός όρος "αλλοδαπός" αναφέρεται σε όλους όσους δεν έχουν ελληνική υπηκοότητα, αλλά τυπικά χρησιμοποιείται μόνο για τους υπηκόους τρίτων χωρών (εξαιρώντας π.χ. τους υπηκόους της Ε.Ε.). Σε αυτόν περιλαμβάνονται οι παρακάτω κατηγορίες:

- Ξένοι υπήκοοι που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα και έχουν άδεια παραμονής και εργασίας (Μετανάστες με τα απαραίτητα έγγραφα)
- Ξένοι υπήκοοι που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα παράνομα, χωρίς άδεια παραμονής ή εργασίας σε ισχύ (Μετανάστες χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα)
- Αιτούντες άσυλο και άμεσα εξαρτώμενα μέλη που έχουν κάνει ή έχουν εισέλθει στην Ελλάδα με την πρόθεση να κάνουν αίτηση ασύλου
- Πρόσφυγες που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα έχοντας αποκτήσει το καθεστώς του πρόσφυγα από τις αρμόδιες αρχές.

Στις παραπάνω κατηγορίες προστίθενται οι μετανάστες ελληνικής καταγωγής:

- Παλιννοστούντες ομογενείς, οι οποίοι είναι υπήκοοι των νέων ανεξάρτητων κρατών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ελληνικής καταγωγής, και μπορούν να αποκτήσουν την ελληνική υπηκοότητα, αν το επιθυμούν.
- Ομογενείς, οι οποίοι έχουν αλβανική υπηκοότητα, είναι ελληνικής καταγωγής και έχουν τη δυνατότητα ειδικής άδειας παραμονής και εργασίας τρίχρονης διάρκειας.

⁵ <http://el.wikipedia.org/wiki> , <http://bit.ly/U1Tgm0>

Καθεμιά από τις παραπάνω κατηγορίες δικαιούται να απολαμβάνει ορισμένα δικαιώματα, όπως επίσης έχει και ορισμένες υποχρεώσεις. Στη συνέχεια της εργασίας αυτής θα δούμε αν και πόσο τα δικαιώματα αυτά απολαμβάνονται και αν οι υποχρεώσεις τηρούνται, πάντα στο πλαίσιο των κατηγοριών που άπτονται των ομάδων που θα απασχολήσουν την παρούσα έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

1.1. Γενικά

Το φαινόμενο της μετανάστευσης απασχολεί για πάρα πολλές δεκαετίες την ανθρωπότητα. Εκατομμύρια είναι τα άτομα εκείνα που αναγκάζονται να μεταναστεύσουν, να φύγουν από τη χώρα τους και να αναζητήσουν ένα νέο τόπο κατοικίας και εργασίας. Μεγάλος αριθμός ατόμων ωθείται από διάφορους παράγοντες στη μετακίνηση, σε κάθε χρονική περίοδο, προκειμένου να μπορέσει να επιβιώσει ή να βελτιώσει την ποιότητα ζωής του και αυτή της οικογένειάς του. Βάσει μελετών ο μεγαλύτερος αριθμός των οικονομικών μεταναστών προέρχεται κυρίως από τις λιγότερο τεχνολογικά και οικονομικά αναπτυγμένες χώρες, ενώ οι λεγόμενες χώρες του πρώτου κόσμου είναι εκείνες που κατά κύριο λόγο δέχονται στην επικράτεια τους οικονομικούς μετανάστες και τους αξιοποιούν συνήθως προς όφελος τους.

Οι μετανάστες τόσο κατά το παρελθόν όσο και σήμερα στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον καλούνται να αντιμετωπίσουν εκτός από τα διάφορα μέτρα και διαθέσεις ενός κράτους και τις στάσεις και διαθέσεις των πολιτών αυτού. Η στάση των γηγενών απέναντι στους μετανάστες παίζει σημαντικό ρόλο στις μεταξύ τους σχέσεις επηρεάζοντας την ποιότητα ζωής τους εν γένει. Συγκεκριμένα, μία ενδεχόμενη αρνητική στάση δεν επιτρέπει την αμοιβαία επιρροή και την προώθηση της ανάπτυξης. Σε αντίθεση με μια θετική στάση συμβάλλει, η οποία συμβάλλει στην προώθηση της ευημερίας και στον εμπλουτισμό, καθώς δε στηρίζεται στη δημιουργία διαχωριστικών γραμμών, αλλά στην ισοτιμία των ατόμων. Έτσι, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το πώς οι κάτοικοι των χωρών υποδοχής αντιμετωπίζουν τους μετανάστες και κατά πόσο τους δίνεται η δυνατότητα ενσωμάτωσης τους στις κοινωνίες αυτών.

Γίνεται λοιπόν, κατανοητό ότι η μετανάστευση αποτελεί ένα διαχρονικό, διεθνικό και πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο, του οποίου τα αίτια, τα κίνητρα και οι συνέπειες απαιτούν ερμηνεία και εξέταση. Αυτή η διαπίστωση ενισχύεται από το γεγονός ότι το μεταναστευτικό φαινόμενο επηρεάζει και επηρεάζεται από τρεις βασικούς δρώντες, τη χώρα προέλευσης, τη χώρα υποδοχής και τους μετανάστες. Οι συνέπειες, λοιπόν, της μετανάστευσης διαφέρουν στην έκταση και το βαθμό

εμφάνισης τους ανάλογα με την εποχή, την περιοχή και μπορούν να είναι είτε επωφελείς είτε επιζήμιες.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση των επιπτώσεων της μετανάστευσης σε οικονομικό και κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο, τόσο για τους ίδιους τους μετανάστες, όσο και για τις χώρες προέλευσης και υποδοχής. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια θα εξεταστεί και η περίπτωση της Ελλάδας.

1.2 Οι οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης

Η μετανάστευση, όπως έχουμε ήδη αναφέρει στην εισαγωγή της εργασίας αποτελεί αναμφισβήτητο ένα πολυσύνθετο και πολυδιάστατο ζήτημα. Τόσο οι συνέπειες της μετανάστευσης όσο και η αξιολόγηση αυτών διαφοροποιούνται για κάθε χώρα. Οι εμπειρικές μελέτες που έχουν υλοποιηθεί με αντικείμενο τη σχέση μετανάστευσης και ευημερίας καταλήγουν σε διαφορετικά αποτελέσματα ανάλογα τον τόπο και τον χρόνο διεξαγωγής τους⁶. Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το δεδομένο στο μέρος της εργασίας που ακολουθεί θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τις οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης για τη χώρα προέλευσης και τη χώρα υποδοχής μεταναστών.

1.2.1 Οι επιπτώσεις για τη χώρα προέλευσης

Ξεκινώντας, την καταγραφή των οικονομικών επιπτώσεων της μετανάστευσης για τη χώρα προέλευσης διαπιστώνουμε ότι η κύρια αρνητική επίδραση της μετανάστευσης στην χώρα προέλευσης είναι η μείωση του εγχώριου εργατικού δυναμικού. Πολλοί μελετητές έχουν ασχοληθεί με αυτό το θέμα και ειδικότερα με μια πολύ σημαντική πτυχή του, που είναι η απώλεια εξειδικευμένου προσωπικού (brain drain), που χρειάζεται για την παραγωγικότητα και την οικονομική ανάπτυξη της χώρα προέλευσης.

Ειδικότερα η επίπτωση της μείωσης του εργατικού δυναμικού στην ανάπτυξη της χώρας προέλευσης, εξαρτάται από τον βαθμό εξειδίκευσης του. Όσο μεγαλύτερη εξειδίκευση υπάρχει στο εργατικό δυναμικό που μεταναστεύει τόσο μεγαλύτερες

⁶ Βλ. Λυμπεράκη Α., Πελαγίδης Θ., «Ο «φόβος του ξένου» στην αγορά εργασίας: ανοχές και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη», Πόλις, Αθήνα, 2000.

είναι οι αρνητικές επιπτώσεις στην ανάπτυξη της εγχώριας οικονομίας, εξαιτίας της μείωσης στον τομέα της δημιουργικότητας και της καινοτομίας.

Μια άλλη αρνητική συνέπεια για τη χώρα προέλευσης, αναφορικά με την άσκηση αποτελεσματικής δημοσιονομικής πολιτικής είναι η απώλεια τρεχόντων και μελλοντικών εσόδων από την φορολογία, καθώς με την εκροή εργατικού δυναμικού μειώνεται ο αριθμός των ατόμων που μπορεί να φορολογηθεί. Επιπλέον, δεν υπάρχει ανταποδοτικότητα στις δαπάνες με τις οποίες η χώρα προέλευσης χρηματοδότησε την εκπαίδευση και την κατάρτιση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.

Όσον αφορά τις θετικές συνέπειες⁷ που προκαλούνται από την μετανάστευση στην οικονομία της χώρας προέλευσης διαπιστώνουμε τα εξής: Η μείωση της προσφοράς εργασίας που προκαλείται από την εκροή εργατικού δυναμικού θα οδηγήσει σε αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης καθώς και σε αύξηση των μισθών. Επιπρόσθετα, οι μετανάστες στην χώρα υποδοχής, αποτελούν πηγές γνώσεων και δεξιοτήτων που μέσω των δικτύων διασποράς⁸ (diaspora networks) μεταβιβάζονται στην χώρα προέλευσης.

Σημαντικά είναι και τα οφέλη από τον επαναπατρισμό των μεταναστών, καθώς η επιστροφή τους συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας με την εφαρμογή των γνώσεων και των δεξιοτήτων που απέκτησαν στην χώρα υποδοχής.

Επίσης, σημαντικές είναι οι θετικές οικονομικές επιπτώσεις που έχουν στην χώρα προέλευσης τα εμβάσματα που αποστέλλονται από τους μετανάστες του εξωτερικού. Ειδικότερα, τα εμβάσματα βελτιώνουν το εθνικό εισόδημα, συμβάλλουν στη αύξηση των αποταμιεύσεων και των επενδύσεων και χρηματοδοτούν τις εισαγωγές με ισχυρότερο νόμισμα σε σχέση με το εγχώριο, βελτιώνοντας έτσι το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας προέλευσης.

1.2.2 Οι επιπτώσεις για τη χώρα υποδοχής

Σχετικά με τις οικονομικές συνέπειες στην χώρα υποδοχής είναι αξιοσημείωτο ότι η χώρα «εφοδιάζεται» με ανειδίκευτο ή ειδικευμένο εργατικό δυναμικό για την

⁷ Βλ. “World Economic and Social Survey 2004. International Migration”, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2004, κεφάλαιο IV, σελ. 97-101.

⁸ Τα δίκτυα διασποράς είναι κέντρα συντονισμένης δράσης των αποδήμων για την προώθηση των συλλογικών τους συμφερόντων και την ενδυνάμωση των δεσμών με την χώρα προέλευσης τους. Βλ. Kuznetsov Yevgeny, Sabel Charles, “Global Mobility of Talent from a Perspective of New Industrial Policy. Open Migration Chains and Diaspora Networks.”, στο βιβλίο “The International Mobility of Talent. Types, Causes and Development Impact”, επιμ. Solimano Andres, εκδ. Oxford University Press, 2008, σελ.85.

εκπαίδευση του οποίου δεν έχει ξοδέψει πόρους. Επίσης, η είσοδος χαμηλόμισθου εργατικού δυναμικού στην αγορά εργασίας της χώρας υποδοχής, το οποίο σε ένα βαθμό απασχολείται στις λεγόμενες «οριακές» επιχειρήσεις είναι θετικό, καθώς οι επιχειρήσεις αυτές επιβιώνουν. Η ενδυνάμωση των μικρών επιχειρήσεων οφείλεται στην μείωση του κόστους παραγωγής, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μείωση των τιμών των παραγόμενων προϊόντων και να διατηρείται η ανταγωνιστικότητα των μικρομεσαίων επιχειρήσεων. Η επιβίωση αυτών των παραγωγικών μονάδων, με τον παραπάνω τρόπο, έχει διπλά αποτελέσματα. Από την μια δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και από την άλλη οδηγεί στον μη εκσυγχρονισμό της οικονομίας και την στασιμότητα της τεχνολογικής προόδου.

Αρκετά συχνά, εκφράζεται η αντίληψη ότι οι μετανάστες ευθύνονται για την αύξηση της ανεργίας, καθώς λόγω των χαμηλών μισθών αναλαμβάνουν θέσεις εργασίας, οι οποίες μπορούν να καλυφθούν από τους γηγενείς. Ωστόσο, η παραπάνω αντίληψη καταρρίπτεται από έρευνες οι οποίες αποδεικνύουν ότι οι αλλοδαποί καλύπτουν κυρίως κενά της παραγωγικής διαδικασίας. Αυτό γίνεται εμφανές από το γεγονός ότι οι μετανάστες απασχολούνται σε θέσεις εργασίας τις οποίες απορρίπτουν οι ημεδαποί λόγω των κακών συνθηκών εργασίας, των χαμηλών μισθών και του χαμηλού γοήτρου. Με την κάλυψη των κενών της παραγωγικής διαδικασίας επιτυγχάνεται αύξηση της παραγωγής, αύξηση των επενδυτικών ευκαιριών, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και όλα αυτά συντελούν τελικά στη μείωση της ανεργίας⁹.

Αναφορικά με τις επιπτώσεις επί των μισθών, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι σε περίπτωση που αυξάνεται ο αριθμός των εργαζομένων σε έναν τομέα (αύξηση της προσφοράς εργασίας) -με δεδομένες τις υπάρχουσες απασχολήσεις(ζήτηση για εργασία) ο μισθός συμπίεζεται προς τα κάτω. Υπάρχει, δηλαδή, επιδείνωση του μισθού των ντόπιων εργαζομένων όταν οι μετανάστες καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας στον ίδιο κλάδο παραγωγής και με το ίδιο περίπου επίπεδο εκπαίδευσης (π.χ. στον κλάδο της οικοδομής η παρουσία των μεταναστών ασκεί πίεση για μικρότερους μισθούς των ήδη εργαζομένων στον κλάδο, είτε αυτοί είναι μετανάστες είτε είναι ντόπιοι)¹⁰.

⁹ Βλ. Κόντης Α., “Ημεδαπό και αλλοδαπό εργατικό δυναμικό στην ελληνική αγορά εργασίας, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός”, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1998, σελ. 509-530.

¹⁰ Βλ. Waldinger R., “Still the Promised City? New Immigrants and African Americans in Postindustrial New York”, εκδ. Harvard University Press, Cambridge, 1996.

Θα ήταν λάθος ωστόσο, να υποστηρίξουμε ότι η παρουσία των μεταναστών προκαλεί μια γενική πτώση των μισθών σε μια χώρα. Αυτό μπορούμε εύκολα να το αντιληφθούμε εάν εξετάσουμε τόσο τις άμεσες όσο και τις έμμεσες επιπτώσεις της παρουσίας τους στη χώρα υποδοχής. Καταρχήν οι εργοδότες που απασχολούν φθηνή εργασία επωφελούνται καθώς βλέπουν την κερδοφορία τους να αυξάνει. Η υψηλή κερδοφορία προσελκύει πρόσθετους επιχειρηματίες, οι οποίοι δημιουργούν περισσότερες ευκαιρίες σε αυτούς που ψάχνουν εργασία.

Για παράδειγμα, η προσφορά φθηνής εργασίας ενθαρρύνει έναν μάγειρα να ανοίξει το δικό του εστιατόριο. Στη συνέχεια επωφελούνται και οι καταναλωτές οι οποίοι μπορούν να καταναλώνουν περισσότερα και φθηνότερα προϊόντα προερχόμενα από «φθηνή εργασία». Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η αύξηση της συνολικής ζήτησης στην οικονομία καθώς όλες οι παραπάνω ομάδες του πληθυσμού δαπανούν χρήματα για αγαθά και υπηρεσίες και δημιουργούν επιπλέον ευκαιρίες ή υψηλότερους μισθούς σε κλάδους της παραγωγής. Επομένως, οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στο ύψος του μισθού δεν είναι συνολικά αρνητικές. Διάφορες εκτιμήσεις για την αγορά εργασίας των ΗΠΑ έχουν δείξει ότι μόνο περί το ένα τρίτο της πτώσης του σχετικού μισθού θα μπορούσε να αποδοθεί στη μετανάστευση.

Σημαντικό, επίσης, είναι ότι το χαμηλό κόστος παραγωγής οδηγεί σε συγκράτηση ή ακόμα και μείωση των τιμών των προϊόντων, με αποτέλεσμα την συγκράτηση των πληθωριστικών τάσεων. Επιπλέον, το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν αυξάνεται από την απασχόληση των μεταναστών σε περιοχές και κλάδους που είναι σε κρίση, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Όμως, εκτός από εργατικό δυναμικό οι μετανάστες είναι και καταναλωτές¹¹. Παρόλο που ένα μέρος του εισοδήματός τους καταλήγει μέσω εμβασμάτων σε ξένες οικονομίες, ένα μέρος χρησιμοποιείται για την κάλυψη βασικών αναγκών. Αποτελούν, λοιπόν, μέρος της ενεργής ζήτησης προϊόντων, εφόσον ένα μέρος του εισοδήματός παραμένει στη χώρα υποδοχής για την κάλυψη των εξόδων στέγασης, διατροφής και ένδυσης. Οι μετανάστες συχνά χρησιμοποιούν, κατοικίες οι οποίες έχουν «απαξιωθεί» από τους γηγενείς και μεταχειρισμένα καταναλωτικά αγαθά,

¹¹ Βλ. Χλέτσος Μ., “Η πολιτική οικονομία της Μετανάστευσης”, στο βιβλίο “Μετανάστες και Μετανάστευση. Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές” επιμ. Ναζάκης Χ., Χλέτσος Μ., εκδ. Παττάκη, Αθήνα, 2003, σελ. 27-28.

δίνοντας νέα αξία σε κάτι που ήδη έχει κάνει το κύκλο του στην οικονομία της χώρας υποδοχής.

Πολιτικοί και ψηφοφόροι εκφράζουν συχνά τις ανησυχίες τους για την επίπτωση της μετανάστευσης στους φόρους και στις δημόσιες δαπάνες. Οι μετανάστες όπως και κάθε άλλος πολίτης από τη μια πληρώνουν φόρους και από την άλλη, συμβάλλουν στην αύξηση της ζήτησης δημοσίων αγαθών και υπηρεσιών, από την εκπαίδευση και τους δρόμους μέχρι τις υπηρεσίες πρόνοιας και αστυνόμευσης. Το επιχείρημα όλων εκείνων που πιστεύουν ότι οι μετανάστες ασκούν αρνητική επίδραση στα δημόσια οικονομικά είναι ότι οι τελευταίοι λαμβάνουν κατά μέσο όρο σχετικά χαμηλούς μισθούς ή δουλεύουν στην παραοικονομία και κατά συνέπεια πληρώνουν χαμηλούς έως μηδενικούς φόρους, παρόλο που απολαμβάνουν τα δημόσια αγαθά και υπηρεσίες. Επομένως, απομυζούν από τον κυβερνητικό προϋπολογισμό.

Όμως, υπάρχουν και άλλες μελέτες που καταλήγουν σε αντίθετα συμπεράσματα. Πολλοί οικονομολόγοι¹² υποστηρίζουν ότι οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στα δημόσια οικονομικά της χώρας υποδοχής είναι συνολικά θετικές. Το επιχείρημα σε αυτήν την περίπτωση είναι ότι συνήθως οι φόροι που καταβάλλονται από τους μετανάστες υπερβαίνουν τις δαπάνες που προκαλεί η παρουσία τους. Αυτό πιθανότατα σχετίζεται με το γεγονός ότι ενώ τυπικά δικαιούνται των ίδιων παροχών, τις απολαμβάνουν σπανιότερα (ίσως γιατί οι μετανάστες είναι συνήθως νέοι) ή ελάχιστα (εάν είναι παράνομοι). Θα πρέπει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι τα διαφορετικά αποτελέσματα που βρίσκουν οι μελέτες οφείλονται στο γεγονός ότι οι υπολογισμοί βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε αυθαίρετες υποθέσεις σχετικά με το κόστος παροχής δημοσίων αγαθών σε ένα επιπλέον κάτοικο.

1.3 Οι κοινωνικό-πολιτισμικές συνέπειες της μετανάστευσης

Η μετανάστευση πέρα από τις ποικίλες και σημαντικές επιπτώσεις που έχει στον οικονομικό τομέα, παρουσιάζει σημαντικές επιδράσεις και στο κοινωνικόπολιτισμικό επίπεδο, τόσο για τους ίδιους τους μετανάστες και τις οικογένειες τους, όσο και για τις χώρες προέλευσης και υποδοχής μεταναστών. Καθώς τα μεταναστευτικά καθεστώτα διαφέρουν από χώρα σε χώρα, είναι αυτά που, ως ένα βαθμό, καθορίζουν την έκταση και τη φύση της επίδρασης της μετανάστευσης. Σύμφωνα με έρευνες που

¹² Fix Michael and Passel S. Jeffrey, "Immigration & Immigrants: Setting the Record Straight", Urban Institute, Washington DC, May 1, 1994, σελ 57-58.

έχουν διεξαχθεί φαίνεται πως η επίδραση που έχει η μετανάστευση στις κοινωνίες επηρεάζεται από μία σειρά παραγόντων. Εξ αυτών εννέα είναι οι πιο σημαντικοί¹³:

ο πρώτος αφορά τους νόμους και τους κανονισμούς που αφορούν τη μετανάστευση και την ενσωμάτωση των μεταναστών σε κάθε χώρα υποδοχής. Οι νόμοι και οι κανονισμοί (διεθνείς, ευρωπαϊκοί, εθνικοί, τοπικοί, περιφερειακοί) είναι αυτοί που καθορίζουν το νομοθετικό πλαίσιο των μεταναστευτικών καθεστώτων σε κάθε χώρα.

ο δεύτερος σχετίζεται με την πρόσβαση των μεταναστών στην αγορά εργασίας.

ο τρίτος αφορά το κράτος πρόνοιας γενικά.

ο τέταρτος αφορά τη στέγαση.

ο πέμπτος τη πρόσβαση στο σύστημα υγείας.

ο έκτος την εκπαίδευση και την εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής.

ο έβδομος τα πολιτικά δικαιώματα (εκλογικά δικαιώματα, υπηκοότητα κ.α).

ο όγδοος παράγοντας συνδέεται με την ενθάρρυνση της «ενσωμάτωσης» των μεταναστών στη χώρα υποδοχής.

και ο ένατος αφορά τις διακρίσεις και τον αποκλεισμό των διαφόρων ομάδων μεταναστών στις χώρες υποδοχής.

Κατά βάση θα λέγαμε, ότι οι κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις της μετανάστευσης συσχετίζονται άμεσα με τον βαθμό «ενσωμάτωσης» και «αφομοίωσης» των ξένων από την κοινωνία και το αντίθετο, δηλαδή το βαθμό που οι ξένοι μπορούν να αφομοιώσουν τις κοινωνικές συνήθειες των ντόπιων, αφού στις περιπτώσεις που αυτό δεν καθίσταται δυνατό δημιουργούνται συνθήκες κοινωνικής περιθωριοποίησης. Κάποιοι ξένοι μπορούν να προσαρμοστούν και να αφομοιωθούν πιο εύκολα από άλλους, και αυτό έχει να κάνει κυρίως με τη χώρα ή περιοχή προέλευσης. Στο μέρος της εργασίας που ακολουθεί θα εξετάσουμε τις κοινωνικό-πολιτισμικές συνέπειες τόσο για τους ίδιους τους μετανάστες και τις οικογένειές τους, όσο και για τις χώρες προέλευσης και υποδοχής αυτών.

¹³ Βλ. “Impact of Immigration on Europe’s Societies”, European Migration Network, εκδ. European Commission, March 2006, κεφ. 2.6, σελ. 12-14.

1.3.1 Οι επιπτώσεις για τον ίδιο τον μετανάστη

Ξεκινώντας την αναζήτηση των συνεπειών της μετανάστευσης για τον ίδιο τον μετανάστη, θα λέγαμε ότι συνδέονται άμεσα α.) με την οικονομική και κοινωνική θέση του στην χώρα προέλευσης και στη χώρα υποδοχής β.) την ικανότητα και τη διάθεση προσαρμογής καθώς και γ.) την στάση, την πολιτική και την αντιμετώπιση των μεταναστών από τη χώρα υποδοχής. Η θέση του μετανάστη στη χώρα υποδοχής έχει πρωτεύουσα σημασία για τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στον ίδιο. Η θέση που θα έχει σε αυτήν σε συνδυασμό με τις προκαταλήψεις του για τη νέα χώρα και τον λαό της, δημιουργεί συχνά δυσκολίες σε επίπεδο προσαρμογής. Στην ουσία, η πολιτιστική προσαρμογή του μετανάστη εμπεριέχει μεγάλο ψυχολογικό κόστος και πολλά κοινωνικά προβλήματα, η ένταση των οποίων ποικίλει αναλόγως το χρόνο της μετανάστευσης, τις επικρατούσες συνθήκες και την οικογενειακή κατάσταση του στη χώρα υποδοχής.

Βασικοί ανασταλτικοί παράγοντες στη προσαρμογή του μετανάστη στη χώρα υποδοχής είναι 1.) η έλλειψη μόρφωσης που εμποδίζει την εκμάθηση της ξένης γλώσσας και κατά συνέπεια την επικοινωνία 2.) η αποστέρηση από την οικογένεια ή τον κοινωνικό περίγυρο και 3.) η διαφορετική κοινωνική – πολιτισμική πραγματικότητα που καλείται να αντιμετωπίσει. Έτσι, συχνά παρατηρείται το φαινόμενο της αντίστασης, όσον αφορά ζητήματα προσαρμογής στη νέα κοινωνία, γεγονός που οφείλεται σε βαθύτερους ψυχολογικούς ή κοινωνικούς λόγους που δεν γίνονται πάντα κατανοητοί, ενώ δεν εντοπίζεται καμία προσπάθεια κρατικής ή ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ώστε να ξεπεραστούν χωρίς προβλήματα. Για όλους τους προαναφερθέντες λόγους αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι οι μετανάστες είναι «μια οριακή πολιτισμική κατηγορία, η οποία υφίσταται ένα πολιτισμικό σοκ εντασσόμενη σε μια νέα κοινωνία, σε μια νέα κουλτούρα και ένα νέο τρόπο ζωής¹⁴». Μια άλλη κατηγορία ερευνητών υποστηρίζει ότι ο μετανάστης, αντί να βρίσκεται μετέωρος μεταξύ δύο πολιτισμών, δημιουργεί και εκφράζει έναν δυναμικό πολιτισμό της μετανάστευσης. Σε αυτό το καινούριο πολιτισμικό πλαίσιο που δημιουργεί η μετανάστευση κυριαρχεί η ανασφάλεια¹⁵ και η προσπάθεια υπέρβασης της¹⁶.

¹⁴ Βλ. Αλεξιάς Γ., «Η κοινωνική πρόσληψη και μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης» στο βιβλίο, «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001, σελ.256.

¹⁵ Η ανασφάλεια έγκειται στις πολιτισμικές αντιφατικότητες, στις αντίξοες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες αλλά και στην αβεβαιότητα για το μέλλον.

Πέραν όμως των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο μετανάστης και η οικογένεια του στη χώρα υποδοχής, υπάρχουν και αρκετά οφέλη που προκύπτουν από την παραμονή του σε αυτή καθώς, αφενός του δίνεται η ευκαιρία να εργαστεί και να αποκομίσει πιο πολλά χρήματα, καλυτερεύοντας την κοινωνικό – οικονομική του θέση και αφετέρου να αποκτήσει πιο πολλά επαγγελματικά εφόδια, αν ειδικευτεί σε μια συγκεκριμένη εργασία. Με την μεγαλύτερη οικονομική άνεση εξασφαλίζει έτσι ένα καλύτερο μέλλον στα παιδιά του και βελτιώνεται το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο της οικογένειάς του. Δίνεται επιπλέον, η ελπίδα της επιστροφής στη χώρα προέλευσης για να εργαστεί σαν ειδικευμένος εργάτης σε κάποιο τομέα και να βρεθεί σε καλύτερη μοίρα από εκείνη που ήταν πριν αναχωρήσει. Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να παραβλέπονται και τα προνόμια που προσφέρει η χώρα υποδοχής μετά την επαγγελματική και κοινωνική του ένταξη σε αυτή από απόψεως πνευματικών, ψυχαγωγικών και πολιτιστικών ερεθισμάτων.

1.3.2 Οι επιπτώσεις για τη χώρα προέλευσης

Η σκιαγράφηση των επιπτώσεων της μετανάστευσης στη χώρα αποστολής/προέλευσης μεταναστών είναι αρκετά δυσκολότερη από την αντίστοιχη για τη χώρα υποδοχής. Αυτό οφείλεται στο ότι η μετανάστευση αποκτά την πλήρη σημασία της ως κυκλικό φαινόμενο ως προς τις χώρες αυτές. Δηλ. οι επιπτώσεις της σε μία φάση του κύκλου πιθανόν να αλλοιώνονται, να απαλούνται ή να ενισχύονται από τις επιπτώσεις της στην επόμενη. Ως προς τη χώρα προέλευσης, οι επιπτώσεις της μετανάστευσης έχουν έναν κατεξοχήν δυναμικό χαρακτήρα¹⁷.

Έτσι, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι οι επιπτώσεις της μετανάστευσης για τη χώρα προέλευσης των μεταναστών ποικίλλουν. Σε αρκετές χώρες προέλευσης αναπτύσσεται η πεποίθηση ότι η μετανάστευση θα συμβάλλει στη μείωση των πληθυσμιακών πιέσεων. Ωστόσο, αυτό δεν αποδεικνύεται πάντα στη πράξη, καθώς σε χώρες όπως το Μεξικό, όπου παρατηρούνται μεγάλα μεταναστευτικά κύματα προς τις ΗΠΑ, η ετήσια αύξηση του πληθυσμού μειώνεται μόνο κατά 1.5-1.8%. Ομοίως, μέτρια είναι η επίδραση της μετανάστευσης στην ανεργία, την υποαπασχόληση και τη μείωση της φτώχειας. Τα προβλήματα ανεργίας στις χώρες προέλευσης μεταναστών

¹⁶ Βλ. Μουσοπούρου Λ., «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 120-121.

¹⁷ Βλ. Μουσοπούρου Λ., «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ.102.

μπορεί να έχουν τόσο βαθιές ρίζες που να μην απαλούνται σχεδόν καθόλου ακόμα και από πολύ μεγάλες μεταναστευτικές ροές (π.χ Σενεγάλη, Κουβέιτ)¹⁸, ενώ τα εμβάσματα και η βελτίωση του μέσου όρου των εισοδημάτων δεν εγγυώνται καλύτερη οικονομική κατάσταση για τον πληθυσμό της χώρας και κατά συνέπεια μείωση των ποσοστών φτώχειας¹⁹. Επιπροσθέτως, όταν οι μεταναστευτικές ροές περιλαμβάνουν ένα μεγάλο αριθμό ειδικευμένου προσωπικού μπορεί να προκύψουν ζητήματα «διαφυγής επιστημόνων» (brain drain). Δηλ. ελλοχεύει ο κίνδυνος να υπάρξει απώλεια κοινωνικής επένδυσης στην εκπαίδευση²⁰.

Καίριας σημασίας για τη χώρα αποστολής μεταναστών είναι και οι αρνητικές δημογραφικές επιδράσεις. Η πρώτη (ηλικιακή) έγκειται στην αποδυνάμωση της χώρας από τους νέους των παραγωγικών τάξεων που θεωρούνται απαραίτητοι για την οικονομική της ανάπτυξη. Οι νέοι ηλικίας από 15 έως 30 περίπου ετών αποφασίζουν συνήθως να μεταναστεύσουν πιο εύκολα συντελώντας έτσι στη μείωση του ποσοστού των γεννήσεων ή των γάμων και στην αύξηση του ποσοστού γήρανσης του πληθυσμού της πατρίδας τους. Όταν δε, η χώρα αποστολής αρχίσει να αναπτύσσεται οικονομικά και βιομηχανικά, η έλλειψη εργατικού δυναμικού των παραγωγικών τάξεων γίνεται εντονότερη. Επίσης, η μείωση του παραγωγικού δυναμικού οδηγεί σε μείωση των ασφαλιστικών εισφορών με αποτέλεσμα να δημιουργείται έλλειμμα στο ασφαλιστικό σύστημα και ευρύτερο πρόβλημα στο σύστημα πρόνοιας της χώρας. Η δεύτερη (γεωγραφική) έγκειται στη πληθυσμιακή ερήμωση ορισμένων περιοχών.

Δύο ακόμα αρνητικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στη χώρα προέλευσης είναι η ολοένα μεγαλύτερη οικονομική εξάρτηση της χώρας προέλευσης από τη χώρα υποδοχής μεταναστών και οι κοινωνικές εντάσεις που μπορεί να ανακύψουν από τις αυξημένες προσδοκίες των παλιννοστούντων²¹. Συχνά οι παλιννοστούντες αναφέρουν πρακτικές δυσκολίες ένταξης (π.χ σπίτι, δουλειά, σχολείο παιδιών) ή δυσκολίες προσαρμογής σε μια ξένη για αυτούς πραγματικότητα. Αυτό που πρέπει να

¹⁸ Βλ. “World Economic and Social Survey 2004. International Migration”, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2004, κεφάλαιο VI, σελ. 160-161.

¹⁹ Ωστόσο, βάσει μελετών φαίνεται πως η μετανάστευση έχει συμβάλει στη μείωση της φτώχειας στη Νότια Ασία, τις Φιλιππίνες, την Ταϊλάνδη, το Μαρόκο και την Αλβανία. Βλ. Lucas R., “International Migration and Economic Development: Lessons from Low-Income Countries”, Almkvist & Wiksell International, Stockholm, 2005, σελ. 17.

²⁰ Βλ. Κόντης Α. «Η μετανάστευση στη θεωρία των διεθνών οικονομικών σχέσεων», στο βιβλίο «Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας», επιμ. Κόντης Α., Τσαρδανίδης Χ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 350-351.

²¹ Βλ. Μπένος Γ., «Η Σημασία της Μετανάστευσης», όπως έχει αναρτηθεί στην ιστοσελίδα http://www.apodimos.com/arthra/05/May/H_SHMASIA_THS_METANASTEYSHS/index.htm.

σημειωθεί, όμως, είναι ότι οι κύριες δυσκολίες ένταξης που συναντά ο μετανάστης, ο οποίος επιστρέφει (εφόσον βέβαια συναντά τέτοιες δυσκολίες), δεν οφείλονται τόσο στα «ξένα» στοιχεία της κοινωνικό-πολιτισμικής του ταυτότητας όσο σε αυτά που έχει αναπτύξει στην ίδια του τη χώρα. Ο όρος ένταξη χρησιμοποιείται εδώ για να υποδηλώσει μια διαδικασία που μπορεί να είναι παθητική (δηλ. διαδικασία αφομοίωσης του μετανάστη στην υπάρχουσα πραγματικότητα) ή ενεργητική (δηλ. διαδικασία μεταλλαγής της πραγματικότητας με την πρόσληψη των νέων στοιχείων των οποίων ο μετανάστης είναι φορέας). Στις θετικές επιπτώσεις της μετανάστευσης για τη χώρα προέλευσης συγκαταλέγονται η μεταφορά τεχνογνωσίας, η εξύψωση του πολιτιστικού επιπέδου του λαού της μέσα από τα νέα πρότυπα, ήθη, έθιμα και εμπειρίες που μεταφέρουν οι μετανάστες από τις χώρες υποδοχής ως φορείς νέων κοινωνικό-πολιτισμικών στοιχείων αλλά και ως σύνδεσμοι με άλλους πολιτισμούς, η μείωση των κοινωνικών εντάσεων που ενδεχομένως να απειλούν ή και να αποσταθεροποιούν τη χώρα μέσα από τη μείωση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού (*πολιτική πληθυσμιακού dumping*²²) και η εξέλιξη των οικογενειακών δεσμών, καθώς δημιουργούνται νέοι ρόλοι και δεσμοί μεταξύ αυτών που μεταναστεύουν και αυτών που μένουν πίσω (π.χ η αποστολή εμβασμάτων αλλάζει τη σχέση μεταξύ αποστολέα και λήπτη: ο πρώτος κερδίζει πρεστίτζ και ο δεύτερος αποκτά οικονομικούς πόρους)²³.

1.3.3. Οι επιπτώσεις για τη χώρα υποδοχής

Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης για τη χώρα υποδοχής είναι εξίσου σημαντικές με αυτές για τη χώρα προέλευσης. Πριν, όμως αναφερθούμε σε αυτές, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι χώρες υποδοχής με βάση τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τον εαυτό τους διακρίνονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τις χώρες υποδοχής *πολιτών*, οι οποίοι αναμένεται ότι θα συμβάλλουν στην παραγωγή (π.χ ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία -υπερπόντια μετανάστευση-) και η δεύτερη περιλαμβάνει τις χώρες υποδοχής *εργατών* οι οποίοι δεν αναμένεται ότι θα αποκτήσουν την ιδιότητα του πολίτη (π.χ χώρες Δυτ. Ευρώπης). Ωστόσο, σύμφωνα

²² Η πολιτική του «πληθυσμιακού dumping» υιοθετείται ορισμένες φορές από τις κυβερνήσεις των χωρών αποστολής μεταναστών. Η εν λόγω πολιτική ευνοεί –εάν δεν ενθαρρύνει- τη μετανάστευση κακοποιών, μη επιθυμητών μειονοτήτων και «πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού. Βλ. Τσαρδανίδης Χ., «Μετανάστευση και Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας», στο βιβλίο «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ. 231.

²³ Βλ. “World Economic and Social Survey 2004. International Migration”, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2004, κεφάλαιο VI, σελ. 161.

με μελέτες, είτε υπερισχύει η μόνιμη εγκατάσταση στη μια περίπτωση είτε η προσωρινή στην άλλη, οι επιπτώσεις είναι οι ίδιες²⁴.

Μία από τις πρώτες συνέπειες των μεταναστευτικών ροών για τη χώρα υποδοχής είναι η αλλοίωση που προκαλείται στη δημογραφική εμφάνιση και δομή της. Καθώς, ο πληθυσμός της αυξάνει, αρκετές φορές εντυπωσιακά, αλλάζει και η δομή του από το γεγονός ότι οι μετανάστες -όταν η μετανάστευση δεν γίνεται αποκλειστικά για οικονομικούς λόγους- είναι συνήθως άντρες νεαρής ηλικίας. Σε ορισμένες βέβαια περιπτώσεις αυτή η επίπτωση μπορεί να εκληφθεί και ως θετική. Π.χ στην Ελλάδα η μετανάστευση θεωρείται ότι έχει συμβάλλει ως ένα βαθμό στη μείωση του γηράσκοντα πληθυσμού και στην αναζωογόνηση ερημωμένων περιοχών κυρίως στην επαρχία. Αντιστοίχως, διαταράσσεται η νοοτροπία και η κοινωνική δομή της χώρας υποδοχής. Αυτό οφείλεται στο ότι οι ομάδες μεταναστών μεταφέρουν μαζί τους τα ήθη, τα έθιμα και τις πεποιθήσεις τους για τα διάφορα κοινωνικά θέματα, όπως είναι η θρησκεία, η παιδεία, η ηθική και οι διάφορες αξίες. Όλες αυτές οι διαφορετικές προσλαμβάνουσες επηρεάζουν την προσαρμογή τους στη νέα πραγματικότητα που καλούνται να αντιμετωπίσουν και κατά συνέπεια την παραμονή τους στη χώρα υποδοχής.

Πολλοί είναι αυτοί που υποστηρίζουν ότι εξαιτίας της μετανάστευσης τίθεται σε κίνδυνο η ευρύτερη κοινωνική συνοχή και πολιτική σταθερότητα των χωρών υποδοχής. Οι άμεσες επιπτώσεις της εισροής ξένου πληθυσμού σε μια χώρα είναι η δημιουργία διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ μόνιμων κατοίκων και αλλοδαπών, αλλά και η δημιουργία αντιδράσεων και εντάσεων. Οι αντιδράσεις αυτές συχνά καταλήγουν στη δημιουργία ρατσιστικών τάσεων εκ μέρους των μόνιμων κατοίκων, καθώς αρνούνται να αποδεχθούν την παρουσία των μεταναστών στην οικονομία τους ή στη καθημερινή ζωή τους. Πολλές φορές, μάλιστα, οι μετανάστες περιορίζονται σε συγκεκριμένες γεωγραφικές περιοχές, που αποτελούν τα λεγόμενα «γκέτο» (τέτοια συναντούμε π.χ στις ΗΠΑ, στη Γαλλία κλπ) και περιορίζονται μόνο σε ορισμένους κλάδους της οικονομίας και των γενικότερων δραστηριοτήτων τους στη χώρα υποδοχής. Ο ρατσισμός²⁵ και η ξενοφοβία²¹ αποτελούν, συνήθως μόνιμη αιτία

²⁴ Βλ. Μουσοπούρου Α., «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991, σελ. 87-88.

²⁵ Ο ρατσισμός αποτελεί ένα σύνολο πεποιθήσεων, ιδεολογιών και διαδικασιών που εδραιώνουν διακρίσεις εναντίον άλλων ατόμων με βάση τη συμμετοχή τους σε ορισμένη ομάδα. Βλ. Δημάκη-Λαμπίρη Ι., «Για μια παιδεία εναντίον των άμεσων και έμμεσων διακρίσεων ανάλογα το φύλο, την

κοινωνικών αναταράξεων, εξαιτίας των ²⁶προστριβών, των διαπληκτισμών και των εγκληματικών ενεργειών που προκύπτουν ανάμεσα στις δύο κοινότητες. Ουσιαστικά, πρόκειται για δυσκολίες κατά τη διαδικασία επιπολιτισμού, με εμφάνιση καταστάσεων περιθωριοποίησης και διαχωρισμού²⁷.

Με δεδομένα τα παραπάνω αισθήματα από πλευράς της κοινωνίας της χώρας υποδοχής συχνά γεννιέται η πεποίθηση ότι η μετανάστευση αποτελεί απειλή και για την εθνική ταυτότητα της χώρας. Η εισροή μεγάλου αριθμού μεταναστών σε χώρες, οι οποίες επιθυμούν να διατηρήσουν τις γλωσσικές, θρησκευτικές και πολιτιστικές παραδόσεις τους, μπορεί εύκολα να εκληφθεί ως απειλή για την πολιτιστική και κοινοτική ταυτότητα του έθνους μέσα από τις μεταβολές της εθνοτικής, πολιτιστικής, γλωσσολογικής και θρησκευτικής σύνθεσης του πληθυσμού²⁸. Παράλληλα, γεννά φόβους για απώλεια ελέγχου στα εθνικά σύνορα και διάβρωση της παραδοσιακής εθνικής κυριαρχίας, ενώ εκφράζονται ανησυχίες ότι η σύσταση μιας φυλετικά ομοιογενούς κοινωνίας θα αλλοιωθεί μέσω των διαφυλετικών γάμων²⁴.

Αυτές, όμως οι αντιλήψεις πολύ εύκολα μπορούν να οδηγήσουν στην ανάδειξη δύο επιπλέον κινδύνων για την κοινωνία των χωρών υποδοχής. Πρώτον, να δημιουργηθούν ανάμεσα στους μετανάστες αισθήματα αντιπάθειας για τη χώρα υποδοχής τα οποία μπορεί να οδηγήσουν στη διατύπωση αιτημάτων που γρήγορα μπορεί να μεταβληθούν σε πολιτικά αιτήματα και στην αναπόδραστη δημιουργία πολιτικών κινήσεων ή και πολιτικών κομμάτων που θα διατυπώνουν τα αιτήματα τους. Δεύτερον, οι μετανάστες μπορεί να μεταφέρουν τις πολιτικές αντιπαραθέσεις της χώρας προέλευσης στη χώρα υποδοχής με δυσμενείς συνέπειες²⁹ για την δεύτερη. Και στις δύο περιπτώσεις ελλοχεύει ο κίνδυνος της πολιτικής αστάθειας.

φυλή, την θρησκεία, την εθνικότητα ή άλλα χαρακτηριστικά. Συλλογικό Έργο. Μετανάστες, ρατσισμός και ξενοφοβία. Ελληνικές εμπειρίες διακρίσεων», εκδ. Σάκουλας, Αθήνα 1998, σελ.145.

²⁶ Η ξενοφοβία ως φαινόμενο και ως έννοια μπορεί να οριστεί ως μία αρνητική στάση ή φόβος απέναντι σε άτομα ή ομάδες που διαφέρουν ή θεωρείται ότι διαφέρουν σε κάποιο βαθμό από την οικεία ομάδα. Βλ. Hjerm M., “Defending Liberal Nationalism. At what cost?”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 30, No. 1, 2004, σελ.41- 57.

²⁷ Βλ. Κόντης Α. «Η μετανάστευση στη θεωρία των διεθνών οικονομικών σχέσεων», στο βιβλίο «Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας», επιμ. Κόντης Α., Τσαρδανίδης Χ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 350-351.

²⁸ Βλ. Buzan B., “New patterns of global security in the twenty-first century”, *International Affairs*, Vol. 67, 1991, σελ. 447. ²⁴

Βλ. Μουσούρου Λ., «Από τους Γκασταρμπάιτερ στο πνεύμα του Σένγκεν. Προβλήματα της σύγχρονης μετανάστευσης στην Ευρώπη», εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1993, σελ. 64 και Ντόκος Θ. «Δημογραφική αύξηση και μεταναστευτικά κύματα στην περιοχή της Μεσογείου», *Βήμα Διεθνών Σχέσεων*, Τεύχος 7, Χειμώνας 1998, σελ.25.

²⁹ Π.χ στη Γαλλία όπου μετανάστες από την Αλγερία μετέφεραν στο εσωτερικό της χώρας με βίαιες μεθόδους τη διαμάχη ανάμεσα στους φονταμενταλιστές μουσουλμάνους και τους υποστηρικτές της

Τέλος, συχνά, παρουσιάζεται στα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης της χώρας υποδοχής μεταναστών ο συσχετισμός ανάμεσα στη μετανάστευση και την αύξηση της εγκληματικότητας και της παρανομίας. Είναι γεγονός ότι πολλοί μετανάστες, τουλάχιστον κατά τον πρώτο καιρό, ζουν κάτω από άθλιες συνθήκες. Σχετικές έρευνες, όμως, αποδεικνύουν ότι η εγκληματικότητα πρώτης γενιάς μεταναστών ήταν και είναι μειωμένη λόγω της ανασφάλειας και του φόβου που αισθάνονται οι μετανάστες, από μια ενδεχόμενη απέλαση τους από τη χώρα υποδοχής. Αντίθετα, η εγκληματικότητα της δεύτερης γενιάς εμφανίζεται πιο αυξημένη εξαιτίας της ελλιπούς ένταξης και της περιθωριοποίησης. Γενικά, θα λέγαμε ότι τα στατιστικά στοιχεία αποδεικνύουν ότι υπάρχει συμμετοχή αλλοδαπών σε αρκετά αδικήματα και παράνομες πράξεις, αλλά δεν είναι οι αποκλειστικά υπεύθυνοι για αυτό. Αν και φαίνεται να υπάρχει εμπλοκή μεταναστών σε τέτοιου είδους δραστηριότητες, δεν πρέπει το φαινόμενο να γενικεύεται και να χαρακτηρίζονται ως «εγκληματίες» όλοι οι αλλοδαποί στη χώρα υποδοχής³⁰.

Η κοινωνική και πολιτισμική περιθωριοποίηση προσδιορίζονται από το σύστημα, γεγονός που καθιστά σαφές ότι ο βαθμός όλων των παραπάνω επιπτώσεων της μετανάστευσης διαφέρει από χώρα σε χώρα υποδοχής, αναλόγως τις πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών στις κοινωνίες αυτών των χωρών. Με τον όρο *ενσωμάτωση* αναφερόμαστε στη διαδικασία που χαρακτηρίζει τη δυναμική πορεία προς μια επιθυμητή κατάσταση η οποία χαρακτηρίζεται από την απουσία διακρίσεων μεταξύ συγκρίσιμων ομάδων ημεδαπών και αλλοδαπών στη χώρα υποδοχής. Επιτυχής ενσωμάτωση μεταναστών σημαίνει ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας υποδοχής με ταυτόχρονο αλληλοσεβασμό των διαφορετικών πολιτιστικών προτύπων³¹. Όσο πιο επιτυχής είναι οι πολιτικές ενσωμάτωσης των μεταναστών τόσο λιγότερες είναι και οι αρνητικές επιπτώσεις των μεταναστευτικών ροών για τις χώρες υποδοχής.

κοσμικής κυβέρνησης της Αλγερίας. Βλ. Τσαρδανίδης Χ., «Μετανάστευση και Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας», στο βιβλίο «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ. 234.

³⁰ Βλ. Ανδριανόπουλος Π., «Ανακύπτοντα Κοινωνικά Προβλήματα», στο βιβλίο «Συνεδριακές Εκδηλώσεις ΕΚΕΜ. Πρόσφυγες και μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας», επιμ. Βγενόπουλος Κ. Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1998, σελ. 83-91.

³¹ Βλ. Κόντης Α., «Οικονομική Ενσωμάτωση Μεταναστών στη Χώρα Υποδοχής», στο βιβλίο «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001, σελ. 190.

Είναι σαφές ότι, η μετανάστευση έχει θετικές αλλά και αρνητικές συνέπειες τόσο για τις χώρες προέλευσης όσο και για της χώρες υποδοχής. Ο διαχωρισμός της οικογένειας και η απώλεια εξειδικευμένου προσωπικού αντισταθμίζονται από τις θετικές επιπτώσεις των εμβασμάτων, την απόκτηση νέων προσόντων και τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη κοινοτήτων που οι μετανάστες εξασφαλίζουν στις οικογένειες τους. Παρόλο που οι οικονομικές ευκαιρίες και τα κοινωνικά προγράμματα για τους μετανάστες συχνά «εξασθενούν», κυρίως λόγω περικοπών στους προϋπολογισμούς, ιδίως σε πόλεις με υψηλά ποσοστά μεταναστευτικών πληθυσμών, έχει επιτευχθεί ένας βαθμός πολιτισμικής προσαρμογής. Οι μετανάστες έχουν συμβάλει στη δημιουργία πιο ανοιχτών και ανεκτικών κοινωνιών στις χώρες υποδοχής.

1.3.4 Οι πολιτισμικές επιπτώσεις της μετανάστευσης

Όταν κάνουμε λόγο για τις πολιτισμικές επιπτώσεις της μετανάστευσης αναφερόμαστε κατά κύριο λόγο στην επίδραση που έχει αυτή στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής μεταναστών. Είναι προφανές ότι οι μετανάστες επηρεάζονται από την κουλτούρα της χώρας υποδοχής, καθώς αυτή συνιστά μία από τις βασικές προϋποθέσεις για την πλήρη ενσωμάτωσή τους σε αυτή, αλλά και οι ίδιοι επηρεάζουν τους πολίτες και την κουλτούρα αυτών των χωρών.

Μία κύρια δυσκολία που ανακύπτει, αναφορικά με την επίδραση της μετανάστευσης στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής, σχετίζεται με το πώς μπορεί να μετρηθεί και να αξιολογηθεί η επίδραση των μεταναστών στα δυναμικά φαινόμενα της κουλτούρας. Η κουλτούρα αναπτύσσεται μέσα από πολύπλοκες διαδικασίες και η επίδραση των μεταναστών σε αυτή δεν μπορεί να υπολογισθεί μόνο βάσει του αριθμού των μεταναστών που εγκαθίστανται στη χώρα υποδοχής, κατά περιόδους. Άλλο ένα γενικό αναλυτικό πρόβλημα έγκειται στο πώς μπορούμε να διακρίνουμε τις επιδράσεις της μετανάστευσης στη κουλτούρα της κοινωνίας της χώρας υποδοχής από τις ευρύτερες επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης σε αυτήν. Με δεδομένες τις παραπάνω δυσκολίες θα λέγαμε ότι ένας πρώτος τομέας, όπου διακρίνεται η επίδραση της μετανάστευσης στη κοινωνία της χώρας υποδοχής, είναι αυτός της διατροφής/κουζίνας και της κατανάλωσης τροφίμων. Κανείς μπορεί να συνειδητοποιήσει τις σημαντικές επιδράσεις εάν ανατρέξει στην ευρεία γκάμα «ξενόφερτων» φαγητών, στην αύξηση του αριθμού των «έθνικ» εστιατορίων και στην

αλλαγή των διατροφικών συνηθειών των αυτόχθονων πληθυσμών της χώρας υποδοχής.

Σημαντική είναι η επίδραση της μετανάστευσης και στον τομέα των sports. Αρκετές φορές οι μετανάστες μεταφέρουν αθλητικές παραδόσεις από τις χώρες προέλευσης τους, ως μέρος του κοινωνικού τους κεφαλαίου³², οι οποίες εν μέρει μπορεί να ενσωματωθούν στις αθλητικές δραστηριότητες των αυτόχθονων πληθυσμών της χώρας υποδοχής. Επίσης, δεν είναι λίγοι οι μετανάστες που ξεχωρίζουν και παίζουν κεντρικό ρόλο στον επαγγελματικό αθλητισμό (π.χ ποδόσφαιρο, μπάσκετ κλπ) εκπροσωπώντας τις χώρες υποδοχής σε διεθνείς διοργανώσεις και σε παρεμφερείς εκδηλώσεις.

Άλλος ένας τομέας που δέχεται σημαντικές επιδράσεις είναι αυτός της μόδας και των τεχνών. Η βιομηχανία της μόδας φαίνεται να δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο «έθνικ στυλ» και στις ενδυματολογικές επιδράσεις από διάφορες ομάδες μεταναστών. Όσον αφορά την τέχνη η επίδραση των μεταναστών είναι έκδηλη σε όλες τις εκφάνσεις της, από τις παραδοσιακές καλλιτεχνικές δραστηριότητες και τις φολκλωρικές αναφορές μέχρι την αποκαλούμενη «υψηλή τέχνη». Άλλωστε, πολλές φορές η μετανάστευση και οι εμπειρίες της ενσωμάτωσης των μεταναστών στις χώρες υποδοχής έχουν αποτελέσει πηγή έμπνευσης για τον κινηματογράφο, το θέατρο, την ποίηση και τη λογοτεχνία.

Τέλος, σε πολλές χώρες υποδοχής μεταναστών σημαντικές είναι οι επιδράσεις και στον τομέα της ενημέρωσης. Αυτό φαίνεται μέσα από την κυκλοφορία εντύπων στη γλώσσα των διαφόρων ομάδων μεταναστών και τη παραγωγή προγραμμάτων από τους μετανάστες για τους μετανάστες. Αυτά τα προγράμματα δεν συνδέονται μόνο με αλλαγές ως προς το περιεχόμενο και τα θεματικά πεδία, αλλά περιλαμβάνουν θέματα ζωτικής σημασίας για αυτούς³³.

³² Ως «Κοινωνικό Κεφάλαιο» ορίζουμε το σύνολο των μη οικονομικών πόρων, πραγματικών ή φανταστικών, που αποδίδονται σε άτομα, σε μια ομάδα ή σε ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων και χαρακτηρίζονται από εμπιστοσύνη, αμοιβαιότητα και κοινά αποδεκτούς κανόνες συμπεριφοράς, που διευκολύνουν τη συνεργασία και τη συλλογική δράση των ανθρώπων, με στόχο το γενικό συμφέρον. Με άλλα λόγια πρόκειται για μια διαδικασία «εκ των κάτω» και αφορά πολίτες, ίδιας ή διαφορετικής καταγωγής και κουλτούρας, που συνδέονται κοινωνικά και δημιουργούν δίκτυα και ενώσεις.

³³ Βλ. “Impact of Immigration on Europe’s Societies”, European Migration Network, εκδ. European Commission, March 2006, κεφ. 2.4, σελ. 10-11.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:ΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΕΡΓΑΤΙΚΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

2.1 Οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στη περίπτωση της Ελλάδας

Ο ελληνικός λαός γνωρίζει πολύ καλά το φαινόμενο της μετανάστευσης, αφού τον προηγούμενο αιώνα, στη δεκαετία του 1920 και στις δεκαετίες που ακολούθησαν το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, είχαμε μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα προς τις χώρες της Δύσης και την Ωκεανία. Όμως, από τα τέλη της δεκαετίας του '80 η Ελλάδα μετατράπηκε από χώρα προέλευσης σε χώρα υποδοχής μεταναστών. Το γεγονός αυτό, όπως φαίνεται, μας βρήκε απροετοίμαστους τόσο σε κοινωνικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Η Ελλάδα έχει δεχθεί μεγάλο αριθμό νόμιμων και παράνομων μεταναστών, των οποίων η ύπαρξη επηρεάζει αφενός την οικονομική δραστηριότητα και αφετέρου την κοινωνική διάρθρωση της χώρας. Ειδικότερα, βάσει μελέτης του ΟΗΕ, η Ελλάδα είναι πιθανόν πριν από την πρώτη εικοσαετία του 21^{ου} αι. να έχει γύρω στα 3 με 3.5 εκατομμύρια μετανάστες σε σύνολο 14 εκατομμυρίων κατοίκων³⁴.

Στις κύριες αιτίες για την αύξηση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα συγκαταλέγονται α.) η γεωπολιτική θέση της χώρας στο σταυροδρόμι των τριών ηπείρων, όπου διασταυρώνονται και τα μεγάλα ρεύματα λαθρομεταναστών που κατευθύνονται προς την Ευρώπη ή και τις ΗΠΑ β.) η οικονομική ανάπτυξη, η πολιτική σταθερότητα και η ασφάλεια που παρουσιάζει, γεγονός καθοριστικό καθώς ιστορικά και κοινωνιολογικά οι μετανάστες αναζητούν καλύτερους όρους διαβίωσης και ασφάλειας και γ.) η τεράστια μεθοριακή γραμμή, τόσο χερσαία, δύσβατη από το βορρά, όσο και θαλάσσια από τα ανατολικά και νότια, η οποία είναι σχεδόν αδύνατο να φυλαχθεί αποτελεσματικά.

2.1.1 Οι οικονομικές επιπτώσεις

Οι κύριες συνέπειες της μαζικής μετανάστευσης προς την Ελλάδα αποκρυσταλλώνονται στον οικονομικό τομέα. Τα βασικά πλεονεκτήματα για την ελληνική οικονομία είναι τα ακόλουθα: 1.) Οι παράνομοι μετανάστες αποτελούν μία φθηνή εργατική δύναμη η οποία δεν προστατεύεται από την εργατική νομοθεσία αφού λόγω της θέσης τους (μη κατοχή άδειας εργασίας) δεν μπορούν να ζητήσουν

³⁴ Βλ. Παπανδρόπουλος Χ. Αθανάσιος, «Όταν στην Ελλάδα θα κατοικούν τρία εκατομμύρια μετανάστες», εφημερίδα Ναυτεμπορική, Σάββατο 26 Ιουλίου 2008.

την επιβολή της. Το γεγονός αυτό οδηγεί στη μείωση του κόστους παραγωγής στους τομείς που απασχολούνται, στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των σχετικών παραγόμενων προϊόντων και σε μία θετική επίδραση (μείωση) στον πληθωρισμό λόγω της μείωσης του εργατικού κόστους.

2.) Σημαντική είναι η συμβολή των μεταναστών στην αύξηση της προσφοράς εργασίας και στη διαμόρφωση του Α.Ε.Π αφού σήμερα υπολογίζεται ότι 0,5 μονάδες του Α.Ε.Π οφείλονται στη συμβολή τους. Οι ξένοι εργάτες λειτουργώντας ως ένας κρυφός παραγωγικός πόρος της οικονομίας, αύξησαν το εργατικό δυναμικό, την προσφορά εργασίας και κατά συνέπεια τον όγκο της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών. 3.) Οι μετανάστες συνεισφέρουν στην αύξηση της συνολικής κατανάλωσης και επομένως της συνολικής ζήτησης και της συνολικής παραγωγής αφού πέρα από το βασικό σκοπό της αποταμίευσης καταναλώνουν ένα τμήμα του εισοδήματός τους. 4.) Σημειώνεται ότι, από την στιγμή που επιταχύνθηκε η διαδικασία ένταξης των μεταναστών στην επίσημη αγορά εργασίας και στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης οι μετανάστες ενισχύουν οικονομικά το σύστημα της κοινωνικής ασφάλισης της χώρας μας. Υπογραμμίζεται όμως ότι με την επιτάχυνση της διαδικασίας ένταξης των μεταναστών στην επίσημη αγορά εργασίας και στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και επειδή το κόστος απασχόλησής τους εξομοιώθηκε με αυτό των εγχώριων κατοίκων άρχισε να παρατηρείται το φαινόμενο της μεταφοράς παραγωγικών μονάδων από την Ελλάδα σε άλλες γειτονικές χώρες με χαμηλό κόστος. Σε αυτή την περίπτωση οι μετανάστες επιστρέφουν στην πατρίδα τους ή μεταφέρονται σε άλλες πιο ανταγωνιστικές (ως προς το κόστος εργασίας) χώρες.

Εκτός, όμως, από τις θετικές επιπτώσεις η μετανάστευση έχει οδηγήσει και σε αρκετά μειονεκτήματα για την οικονομία της χώρας. Ορισμένα εξ αυτών είναι τα παρακάτω: 1.) Οι «παράνομοι» φθηνοί μετανάστες μειώνουν το κόστος παραγωγής. Η στήριξη όμως συγκεκριμένων κλάδων της ελληνικής οικονομίας στην ξένη, «μαύρη» και φθηνή εργασία οδήγησε στον αποπροσανατολισμό τους από την προσπάθεια αύξησης της ανταγωνιστικότητάς τους μέσω του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού τους και στην επιδίωξη αύξησης της ανταγωνιστικότητάς τους μέσω της μείωσης του εργατικού κόστους (όπως για παράδειγμα στον τομέα της ελληνικής γεωργίας). 2.) Οι «παράνομοι» αλλοδαποί απασχολούνται στην παραοικονομία και κατά συνέπεια παρατηρείται μεγάλη απώλεια πόρων προς τα ασφαλιστικά ταμεία με δυσμενείς επιπτώσεις στα υφιστάμενα ελλείμματα τους. 3.) Όσον αφορά στην

ανεργία, αναφέρεται ότι η ταχύτατη απορρόφηση των μεταναστών στην αγορά εργασίας υποδηλώνει ότι δημιουργήθηκαν στην χώρα μας τα τελευταία χρόνια αρκετές θέσεις εργασίας για ανειδίκευτο φθηνό δυναμικό ενώ στην αντίθετη πλευρά η αύξηση της ανεργίας φανερώνει την αδυναμία δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας για άτομα με μόρφωση και εξειδίκευση. 4.) Λόγω του χαμηλού εργατικού κόστους οι μετανάστες υποκατέστησαν σε αρκετές περιπτώσεις Έλληνες εργαζόμενους αρκετοί από τους οποίους όμως τοποθετήθηκαν σε νέες θέσεις λόγω της συμβολής των μεταναστών στην αύξηση της συνολικής ζήτησης και της παραγωγής. 5.) Οι μετανάστες προκαλούν μία αναδιανομή του παραγόμενου πλούτου στην χώρα μας αφού με την δραστηριοποίησή τους το παραγόμενο εισόδημα μεταφέρεται από τους ανειδίκευτους εργάτες που χάνουν την απασχόλησή τους στους επιχειρηματίες που αυξάνουν τα κέρδη τους λόγω μείωσης του εργατικού κόστους, στα πλούσια νοικοκυριά τα οποία αυξάνουν την κατανάλωση και την αποταμίευσή τους και στις χώρες καταγωγής των μεταναστών³⁵.

2.1.2 Οι κοινωνικό-πολιτισμικές επιπτώσεις

Αναφορικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική κοινωνία θα λέγαμε ότι όπως όλες οι δυτικές κοινωνίες, έτσι και η χώρα μας δέχεται τα τελευταία χρόνια ένα κύμα μεταναστών από διάφορες εθνοτικές ομάδες. Η μαζική αυτή “διαφορετική παρουσία” αιφνιδιάζει την ελληνική κοινωνία, ίσως δικαιολογημένα, αφού από ομοιογενής γλωσσικά, θρησκευτικά και εθνολογικά μεταβάλλεται σε μια κοινωνία πολύγλωσση, πολυεθνική και πολυπολιτισμική. Η διαφορετικότητα της εθνοτικής ομάδας, στην οποία, όμως, αποδίδεται συχνά μια υποτιθέμενη κατωτερότητα ή επικινδυνότητα, καταλήγει σε στερεότυπα και προκαταλήψεις, έννοιες ικανές να προαγάγουν τον εθνοκεντρισμό, την ξενοφοβία και το ρατσισμό³⁶.

Έτσι, η ολοένα πιο έντονη παρουσία των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία ξενοφοβικών και ρατσιστικών στάσεων από μεγάλη μερίδα του ελληνικού πληθυσμού. Τα κυριότερα ξενοφοβικά στερεότυπα,

³⁵ Για τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική οικονομία βλ. Ναζάκης Χ., «Το “Οικονομικό Θαύμα” Οφείλεται και στους μετανάστες», στο βιβλίο «Μετανάστες και Μετανάστευση. Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές», επιμ. Ναζάκης Χ. Χλέτσος Μ., σελ. 186-191 και στο Παράρτημα τα Διαγράμματα (1) και (2).

³⁶ Βλ. Βαγενά-Παλαιολόγου Ε., «Ρατσισμός και Ξενοφοβία στην Ελλάδα Σήμερα-Στάσεις των Φορέων του Επίσημου Κοινωνικού Ελέγχου (Δικαιοσύνη-Αστυνομία)», στο βιβλίο «Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές», επιμ. Καβουνίδη Τ., Στυλιανούδη Λ., Καρύδης Β., Νικολακοπούλου-Στεφάνου Η., εκδ. ΙΜΕΠΟ, Αθήνα, σελ. 98.

αφορούν τον υπερβολικό αριθμό των αλλοδαπών που προκαλεί οικονομικό ανταγωνισμό με τους ημεδαπούς και τους υψηλούς δείκτες εγκληματικότητας που εμφανίζουν. Τα στερεότυπα αυτά δεν είναι αυθαίρετα, αλλά παρόλα αυτά η καλλιέργειά τους υποβοηθήθηκε από την έλλειψη οργανωμένης διαχείρισης του μεταναστευτικού προβλήματος και από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Το θετικό όμως είναι, πως τα ξενοφοβικά στερεότυπα περιορίζονται αν και δεν αναμένεται να εξαλειφθούν, καθώς οι Έλληνες αποδίδουν μεγάλη σημασία στην έννοια του κράτους, ενώ φαίνεται να συνδέουν την έλευση των μεταναστών με την αρνητική πλευρά της παγκοσμιοποίησης.

Στην ελληνική ύπαιθρο, οι εμπειρικές έρευνες δείχνουν ότι οι κάτοικοι της εμφανίζουν ξενοφοβικές στάσεις σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ό τι οι κάτοικοι των πόλεων. Παρόλα αυτά, η αίσθηση που υπάρχει, είναι πως οι αλλοδαποί έχουν προσαρμοστεί καλύτερα στον αγροτικό χώρο παρά στα μεγάλα αστικά κέντρα. Ειδικότερα για την εγκληματικότητα των αλλοδαπών, θα πρέπει να πούμε πως τα ποσοστά που δίνονται στη δημοσιότητα από επίσημες κρατικές υπηρεσίες, δείχνουν ότι στο σύνολο των εγκλημάτων εμφανίζουν μειωμένη συμμετοχή αναλογικά με τον πληθυσμό τους στη χώρα. Δε συμβαίνει όμως το ίδιο με συγκεκριμένες κατηγορίες σοβαρών εγκλημάτων όπως οι ανθρωποκτονίες, οι βιασμοί, οι ληστείες, οι κλοπές και το εμπόριο λευκής σαρκός. Τα μεγάλα ποσοστά συμμετοχής που εμφανίζουν, προβληματίζουν. Ο προβληματισμός αυτός γίνεται εντονότερος όσο η κοινωνική ένταξή τους προχωρά και παράλληλα οι δείκτες της εγκληματικότητας που εμφανίζουν, αυξάνονται αντί να μειώνονται.

Ωστόσο, παρά τα παραπάνω κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει τη συμβολή των μεταναστών στην αντιμετώπιση του προβλήματος της γήρανσης και στην διατήρηση του θετικού ποσοστού πληθυσμιακής αύξησης, καθώς έχουν αυξηθεί τα ποσοστά των γεννήσεων έναντι αυτών των θανάτων. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1996 για πρώτη φορά στη μεταπολεμική περίοδο οι θάνατοι ξεπέρασαν τις γεννήσεις, ενώ και μέχρι το 2004, οπότε σημειώθηκε αύξηση των γεννήσεων και μείωση των θανάτων με αποτέλεσμα να παρουσιαστεί φυσική αύξηση του πληθυσμού, η εισροή μεταναστών ήταν ο αποκλειστικός λόγος πληθυσμιακής αύξησης³⁴. Σημαντική είναι η συμβολή της μετανάστευσης και στην αναζωογόνηση της εγκαταλελειμμένης υπαίθρου της χώρας. Πολλά μικρά χωριά της ελληνικής επαρχίας που έτειναν προς την ερήμωση απέκτησαν εκ νέου ζωή χάρη στους αλλοδαπούς και τις οικογένειες τους που εγκαταστάθηκαν εκεί.

Συνεπώς, αυτό που θα λέγαμε αναμφισβήτητα είναι ότι το μεταναστευτικό πρόβλημα είναι αρκετά σύνθετο. Προβλήματα και μάλιστα σοβαρά υπήρξαν όλα αυτά τα χρόνια σε σχέση με τους μετανάστες στη χώρα μας. Εκτός όμως από αυτά θα πρέπει να τεθούν υπό εξέταση και τυχόν άλλα προβλήματα που μπορεί να προκύψουν προκειμένου να δοθούν άμεσα λύσεις. Το κράτος, παρά την υποβάθμιση του ρόλου του τα τελευταία χρόνια, θα πρέπει να συνεχίσει να αποτελεί τον φορέα που θα φέρει την κύρια ευθύνη για τη ρύθμιση των θεμάτων που αφορούν την είσοδο, την παραμονή και την κοινωνική ένταξη των μεταναστών, προκειμένου η ενσωμάτωση τους και η συνύπαρξή τους με τον ελληνικό λαό να καταστεί όσο το δυνατόν πιο ομαλή.

2.2 Συνθήκες ζωής και εργασίας των αλλοδαπών στην Ελλάδα

Όπως αναφέρει ο Δημήτρης Κατσορίδας σε έρευνα του σχετικά με τους αλλοδαπούς εργαζόμενους στην Ελλάδα και τις συνθήκες διαβίωσής τους (1996), οι συνθήκες ζωής των αλλοδαπών εργατών, ειδικά των ανειδίκευτων, είναι άθλιες. Όπως οι ίδιοι ομολογούν, έχουν πρόβλημα στέγης, ζουν σε ανθυγιεινούς χώρους πολλοί μαζί λόγω φτώχειας, χωρίς στοιχειώδεις ανέσεις, απομονωμένοι εξαιτίας της γλώσσας και των διαφορετικών παραδόσεων και μακριά από τις οικογένειές τους. Δεν έχουν σχολεία και πολιτιστικές δραστηριότητες και τα παιδιά των παράνομα εργαζόμενων αλλοδαπών αποκλείονται από τη διαδικασία της εκπαίδευσης. Παρ' όλ' αυτά, ο αλλοδαπός μαθητικός πληθυσμός αποτελεί το 6% της μαθητικής νεολαίας. Σε ό,τι αφορά την χώρα προέλευσης, το 49% των μαθητών αυτών προέρχεται από την τέως ΕΣΣΔ, το 24% από την Αλβανία, ενώ το υπόλοιπο από διάφορες χώρες (Πίνακας 4 - Καθημερινή 14 1 1994). Το μοναδικό για παιδιά μεταναστών ανεπίσημο «σχολείο» που λειτουργεί στην Ελλάδα, είναι της κοινότητας των Πολωνών, με τακτική προσέλευση μαθητών, όπου διδάσκονται εκτός από τα πολωνικά μαθήματα, η ελληνική γλώσσα και τα αγγλικά. Οι μετανάστες συγκεντρώνονται σε υποβαθμισμένες περιοχές όπως στην Πλατεία Βάθης, στο Μεταξουργείο, στο Αιγάλεω και αλλού.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Αλλοδαποί μαθητές κατά βαθμίδα εκπαίδευσης

Βαθμίδα Εκπ/σης	Τεως ΕΣΣΔ	Αλβανία	Λοιπές χώρες	Σύνολο
Α Βάθμια	51,73	24,48	23,78	79,5
Β Βάθμια	39,12	22,14	38,74	20,5
Σύνολο	49,15	23,99	26,13	100

Οι συνθήκες εργασίας είναι το ίδιο άθλιες. Οι εργοδότες, εκμεταλλευόμενοι τη μεγάλη ανάγκη τους για εργασία, απασχολούν αλλοδαπούς εργαζόμενους περισσότερο από το νόμιμο χρόνο σε βαριές, ανειδίκευτες, βρώμικες και κακοπληρωμένες δουλειές. Σε πολλούς τομείς της ελληνικής οικονομίας οι αλλοδαποί καλύπτουν ανάγκες της παραγωγής, κάνοντας δουλειές στις οποίες, πολλές φορές, αρνείται να απασχοληθεί το ντόπιο εργατικό δυναμικό.

Το Εργατικό Κέντρο Αθήνας σε κείμενο του για τους ξένους εργάτες,⁵ αναφέρει ως τομείς που απασχολούνται οι αλλοδαποί, τους εξής:

- Οικοδομές: Απασχολούνται κυρίως Πολωνοί (15.000), Ασιάτες και 100200 Τούρκοι πρόσφυγες.

- Επισιτισμός τουρισμός ξενοδοχεία: Άτομα από χώρες της ΕΟΚ που έρχονται σαν τουρίστες και εργάζονται το καλοκαίρι, μόνιμοι υπάλληλοι στελέχη επιχειρήσεων, καθώς επίσης Ταϋλανδέζες και Πολωνέζες.

- Μέταλλο: Αιγύπτιοι, Πακιστανοί κλπ.

- Καθαριότητα: Συνεργία καθαρισμού πολυκατοικιών που απασχολούν Ιρανούς και Ιρακινούς. Επίσης, ως οικιακοί βοηθοί απασχολούνται συνήθως Ταϋλανδέζες, Αφρικανές, Πολωνέζες.

- Φορτοεκφορτωτές: Απασχολούνται αρκετοί αλλοδαποί σε διάφορους βιομηχανικούς κλάδους, ως εργάτες στη λαχαναγορά κτλ.

- Εμπόριο Υπηρεσίες: Σε τουριστικά μαγαζιά ή τουριστικά γραφεία.

- Υγεία: Εργάζονται αρκετές γυναίκες ως νοσηλεύτριες σε νοσοκομεία και κλινικές.

- Θεάματα Μπαρ: Δουλεύουν πολλές Ταϋλανδέζες και Αφρικανές.

Ο κλάδος των οικοδομών και της κατασκευαστικής δραστηριότητας είναι αυτός όπου απασχολείται ένα μεγάλο ποσοστό των Πολωνών και Αλβανών μεταναστών και αυτός όπου κατά κύριο λόγο έχουν βρεθεί αντιμετώπι αλλοδαποί και Έλληνες εργαζόμενοι στην αγορά εργασίας. Η οργάνωση της κατασκευής σε μικρά συνεργεία

ευνοεί την επέκταση της παράνομης ή ημιπαράνομης απασχόλησης, από τη στιγμή που ο κλάδος διέρχεται εδώ και πολλά χρόνια μια περίοδο στασιμότητας (Π. Λινάρδος Ρυλμόν, «Η κατάσταση των μεταναστών στην Ελλάδα». Έκθεση για το Διεθνές Γραφείο Εργασίας, Ενημερωτικό Δελτίο ΙΝ. Ε ΓΣΕΕ, Οκτώβριος 1994, τεύχος 44.) Εργάζονται, επίσης, στα χωράφια ως εργάτες γης, στα ορυχεία, στα βενζινάδικα και στις λάντζες των εστιατορίων, στα ψαράδικα, στα χοιροστάσια και τα πτηνοτροφεία. Γενικά, τους βρίσκουμε παντού. Ζουν με το άγχος της απόλυσης και της απέλασης, συνιστώντας έτσι ένα πειθήνιο και υπερεκμεταλλευόμενο εργατικό δυναμικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Νόμιμα εργαζόμενοι αλλοδαποί κατά κατηγορίες κλάδων ατομικού επαγγέλματος το 1994

Αριθμός νόμιμα εργαζομένων αλλοδαπών στην Ελλάδα στις 30/09/1994 κατά κατηγορίες κλάδων ατομικού επαγγέλματος						
Κλάδοι ατομικών επαγγελμάτων	Γενικό Σύνολο αλλοδαπών		Κοινοτικοί ΕΟΚ των 12		Ομογενείς από Αλβανία, Κύπρο και Τουρκία	
	Απόλυτος	Συμμετοχή	Απόλυτος	Συμμετοχή	Απόλυτος	Συμμετοχή
Σύνολο	27.606	100%	14.268	100%	2.822	100%
Άνδρες	16.013	58%	7.734	54,2%	2.033	72%
Γυναίκες	11.593	42%	6.534	42,8%	789	28%
Επιστημονικά επαγγέλματα	7.710	28,0	2111	14,8	552	19,6
Διευθυντές και ανώτερα διοικ. στελέχη	1.602	6,6	1.112	8,0	80	2,9
Υπάλληλοι γραφείου	5.100	1,8	2.990	21	703	25,0
Έμποροι πωλητές	2.666	10,0	1539	11,0	428	15,2
Απασχολούμενοι στη παροχή υπηρεσιών	4.993	18,1	3.324	23,3	335	11,9
Απασχολούμενοι σε γεωργία/κτηνοτροφία	1.092	4,0	127	9,9	14	0,5

Αντίθετα, όσα άτομα προέρχονται από τις χώρες μέλη της Κοινότητας και εργάζονται στη χώρα μας (Πίνακας 5), απασχολούνται κύρια ως διευθυντικά στελέχη (8%), επιστημονικοί συνεργάτες (14,8%), υπάλληλοι γραφείου (21%), στην παροχή υπηρεσιών (23,3%), ενώ ελάχιστοι στον πρωτογενή τομέα (0,9%) και ως τεχνίτες εργάτες (10%).

2.3 Απογραφή Πληθυσμού-Κατοικιών 2011

Εισροή μεταναστών

Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται οι εγκατασταθέντες από χώρες εξωτερικού κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή, βάσει της ΕΛΣΤΑΤ.

Πίνακας 3. Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή κατά ομάδες χωρών προέλευσης, ομάδες ηλικιών και αστικότητα τόπου διαμονής τους, κατά την Απογραφή 2011

Αστικότητα τόπου διαμονής / ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Χώρες προέλευσης						
		Χώρες ΕΕ	Λοιπή Ευρώπη	Αφρική	Καραϊβική, Νότια ή Κεντρική Αμερική	Βόρεια Αμερική	Ασία	Ωκεανία
Σύνολο Ελλάδος	79.554	42.992	13.780	4.159	365	4.926	12.017	1.315
0_9	7.914	3.300	2.710	189	44	271	1.337	63
10_19	7.456	3.546	1.768	270	24	229	1.578	41
20_29	24.000	12.219	4.349	1.670	95	828	4.721	118
30_39	14.426	7.802	2.079	999	87	723	2.592	144
40_49	8.184	4.838	1.146	518	30	542	985	125
50_59	6.275	4.017	714	305	35	554	499	151
60_69	6.692	4.651	642	119	24	772	187	297
70 και άνω	4.607	2.619	372	89	26	1.007	118	376
Αστικές περιοχές	55.742	29.386	8.405	3.494	311	3.128	10.306	712
0_9	5.607	2.256	1.620	174	40	206	1.261	50
10_19	5.519	2.694	1.003	242	22	178	1.347	33
20_29	18.908	9.984	2.706	1.427	86	642	3.974	89
30_39	10.617	5.643	1.268	817	79	530	2.181	99
40_49	5.460	3.065	661	408	24	362	864	76
50_59	3.681	2.202	433	250	25	273	423	75
60_69	3.413	2.140	449	106	20	405	157	136
70 και άνω	2.537	1.402	265	70	15	532	99	154
Αγροτικές	23.812	13.606	5.375	665	54	1.798	1.711	603

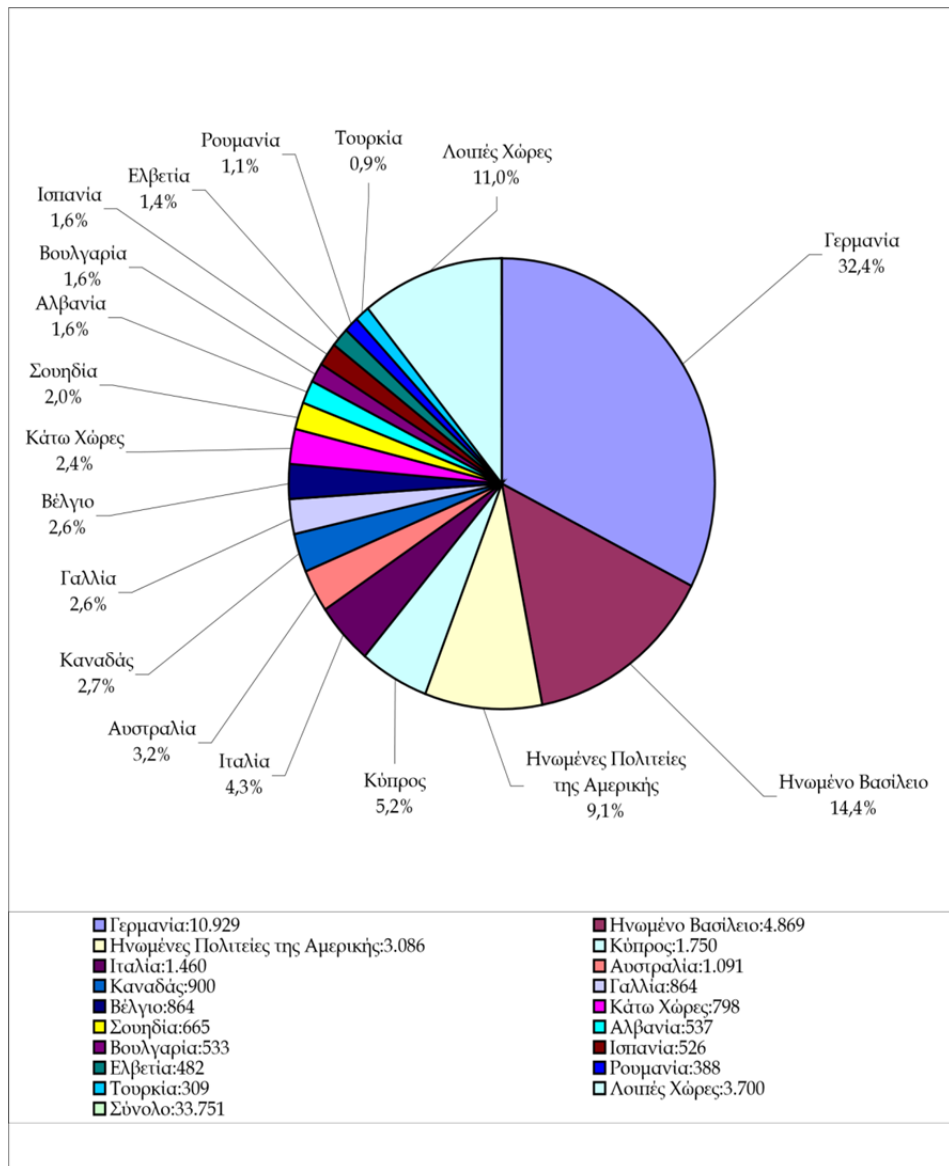
περιοχές									
0_9	2.307	1.044	1.090	15	4	65	76	13	
10_19	1.937	852	765	28	2	51	231	8	
20_29	5.092	2.235	1.643	243	9	186	747	29	
30_39	3.809	2.159	811	182	8	193	411	45	
40_49	2.724	1.773	485	110	6	180	121	49	
50_59	2.594	1.815	281	55	10	281	76	76	
60_69	3.279	2.511	193	13	4	367	30	161	
70 και άνω	2.070	1.217	107	19	11	475	19	222	

Σημείωση: Στους εγκατασταθέντες περιλαμβάνονται τα άτομα τόσο με ελληνική όσο και με ξένη , αδιευκρίνιστη ή χωρίς υπηκοότητα.

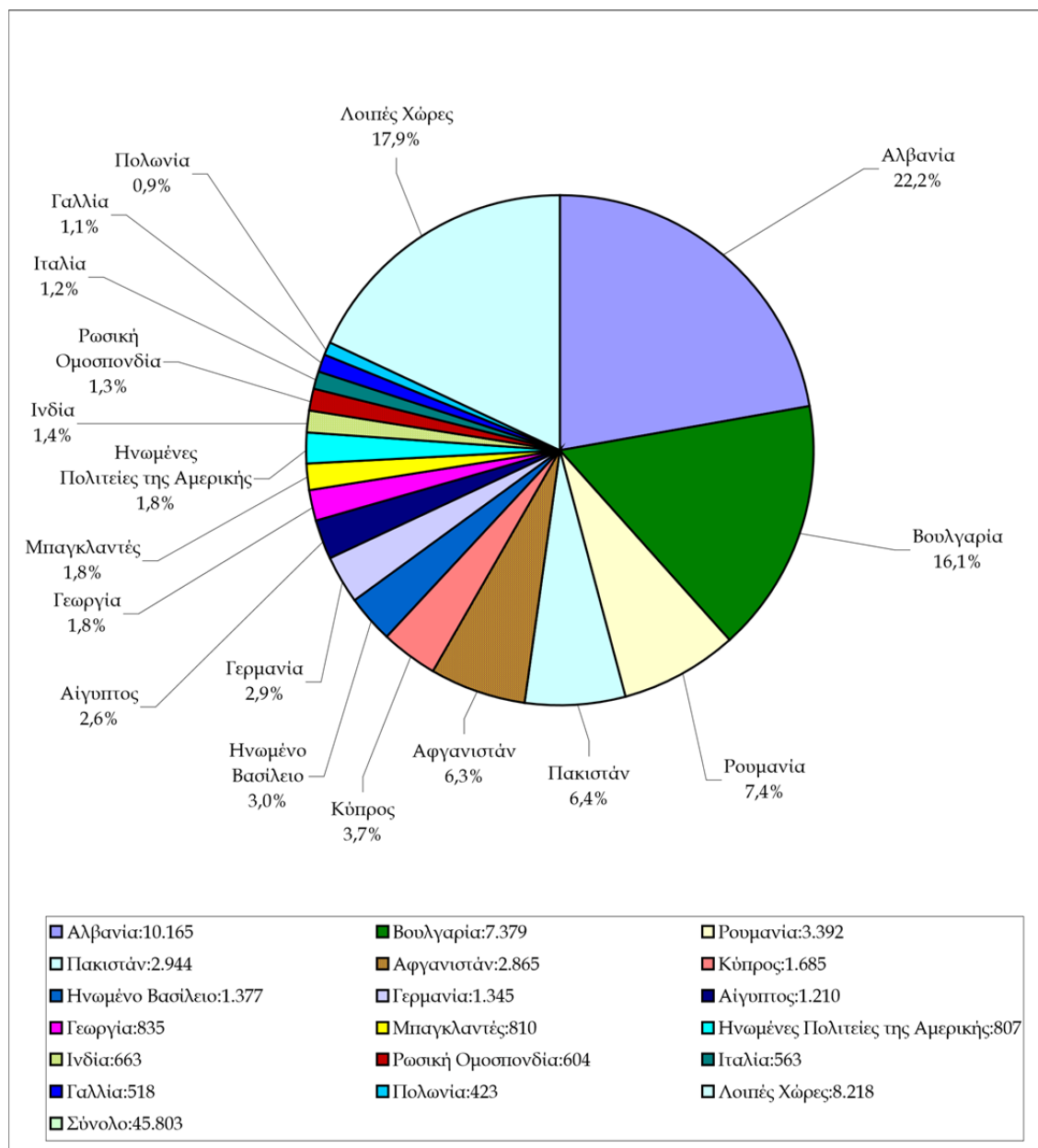
Από την περαιτέρω μελέτη των στοιχείων προκύπτει ότι από τους εγκατασταθέντες στη Χώρα μας κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή, οι 43.341 ήταν άντρες και οι 36.213 γυναίκες ενώ οι 33.751 (ποσοστό 42,4%) είχαν ελληνική υπηκοότητα και οι 45.803 (ποσοστό 57,6%) άλλη. Το μεγαλύτερο ποσοστό, 73,1%, των εγκατασταθέντων κατά το συγκεκριμένο έτος, με ελληνική υπηκοότητα προέρχεται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως και το αντίστοιχο μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων με άλλη υπηκοότητα, 40,0%.

Στα διαγράμματα 1 και 2 που ακολουθούν παρουσιάζονται οι χώρες προηγούμενης διαμονής από τις οποίες προήλθε το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή, με ελληνική καθώς και με ξένη υπηκοότητα (περιλαμβάνονται και τα άτομα με αδιευκρίνιστη ή χωρίς υπηκοότητα), αντίστοιχα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ελληνική υπηκοότητα κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων στην Ελλάδα με ξένη υπηκοότητα κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή

Στον πίνακα 4 παρουσιάζονται οι εγκατασταθέντες από χώρες εξωτερικού κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή.

Πίνακας 4. Εγκατασταθέντες στην Ελλάδα κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή κατά ομάδες χωρών προέλευσης, ομάδες ηλικιών, και αστικότητα τύπου μόνιμης διαμονής κατά την Απογραφή 2011

Αστικότητα τύπου διαμονής / ομάδες ηλικιών	Σύνολο	Χώρες προέλευσης							
		Χώρες ΕΕ	Λοιπή Ευρώπη	Αφρική	Καριβική, Νότια ή Κεντρική Αμερική	Βόρεια Αμερική	Ασία	Ωκεανία	Δε δήλωσαν
Σύνολο Ελλάδος	329.556	160.703	81.579	12.708	1.430	15.063	54.508	3.564	1
0_9	26.894	10.810	11.336	604	150	995	2.818	181	0
10_19	32.800	12.853	13.286	731	127	770	4.828	205	0
20_29	102.136	45.049	25.643	5.403	372	2.244	23.064	361	0
30_39	75.199	37.339	16.116	3.480	335	3.371	14.059	499	0
40_49	37.653	21.061	7.206	1.224	182	1.917	5.607	456	0
50_59	23.990	13.736	4.856	665	119	1.658	2.551	404	1
60_69	19.695	13.653	1.906	357	75	2.073	916	715	0
70 και άνω	11.189	6.202	1.230	244	70	2.035	665	743	0
Αστικές περιοχές	244.410	116.178	55.557	11.472	1.221	10.655	47.169	2.158	0
0_9	18.909	7.581	7.130	569	126	772	2.598	133	0
10_19	23.883	9.439	8.760	672	112	595	4.160	145	0
20_29	82.383	37.578	17.694	4.993	335	1.852	19.655	276	0
30_39	59.228	29.278	11.199	3.129	299	2.737	12.221	365	0
40_49	27.328	14.631	4.795	1.051	157	1.464	4.919	311	0
50_59	15.703	7.954	3.641	563	94	981	2.250	220	0
60_69	10.478	6.414	1.412	292	54	1.147	802	357	0
70 και άνω	6.498	3.303	926	203	44	1.107	564	351	0

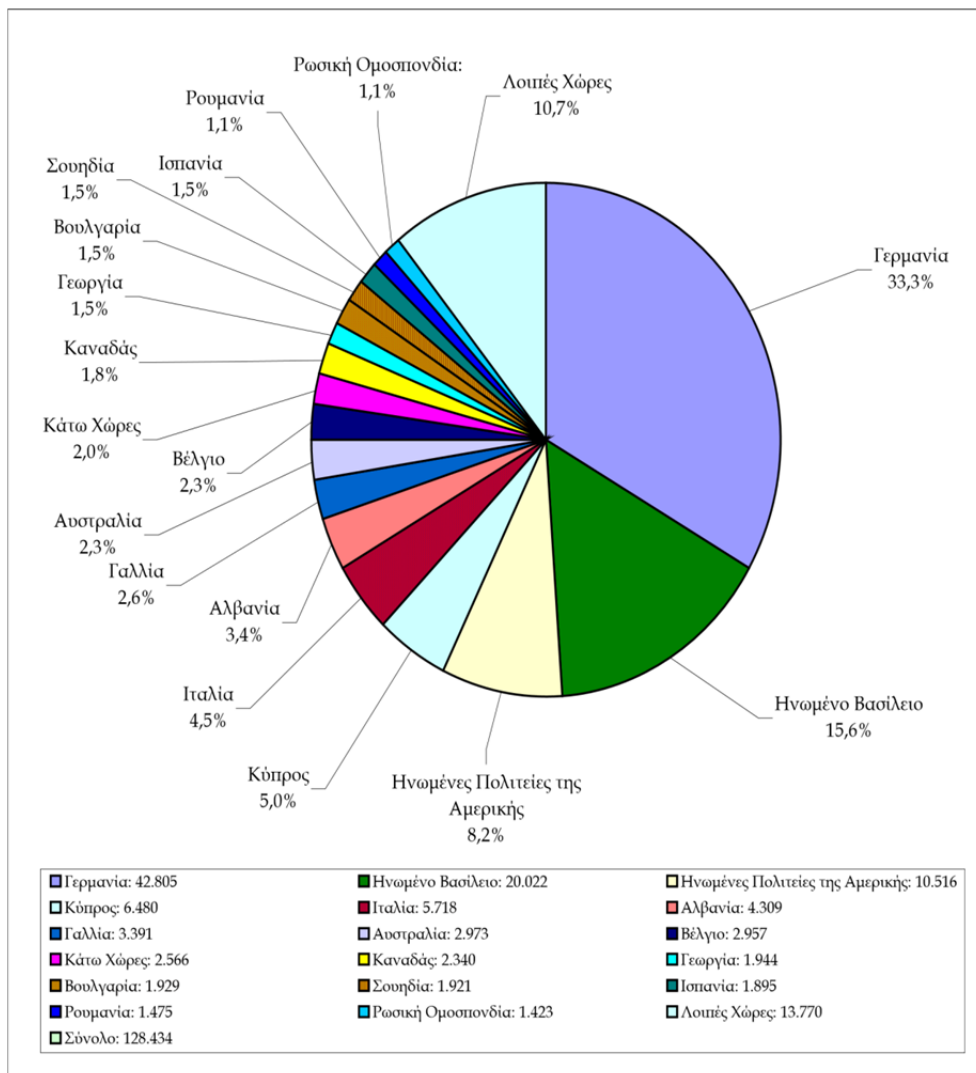
Αγροτικές περιοχές	85.146	44.525	26.022	1.236	209	4.408	7.339	1.406	1
0_9	7.985	3.229	4.206	35	24	223	220	48	0
10_19	8.917	3.414	4.526	59	15	175	668	60	0
20_29	19.753	7.471	7.949	410	37	392	3.409	85	0
30_39	15.971	8.061	4.917	351	36	634	1.838	134	0
40_49	10.325	6.430	2.411	173	25	453	688	145	0
50_59	8.287	5.782	1.215	102	25	677	301	184	1
60_69	9.217	7.239	494	65	21	926	114	358	0
70 και άνω	4.691	2.899	304	41	26	928	101	392	0

Σημείωση: Στους εγκατασταθέντες περιλαμβάνονται τα άτομα τόσο με ελληνική όσο και με ξένη , αδιευκρίνιστη ή χωρίς υπηκοότητα.

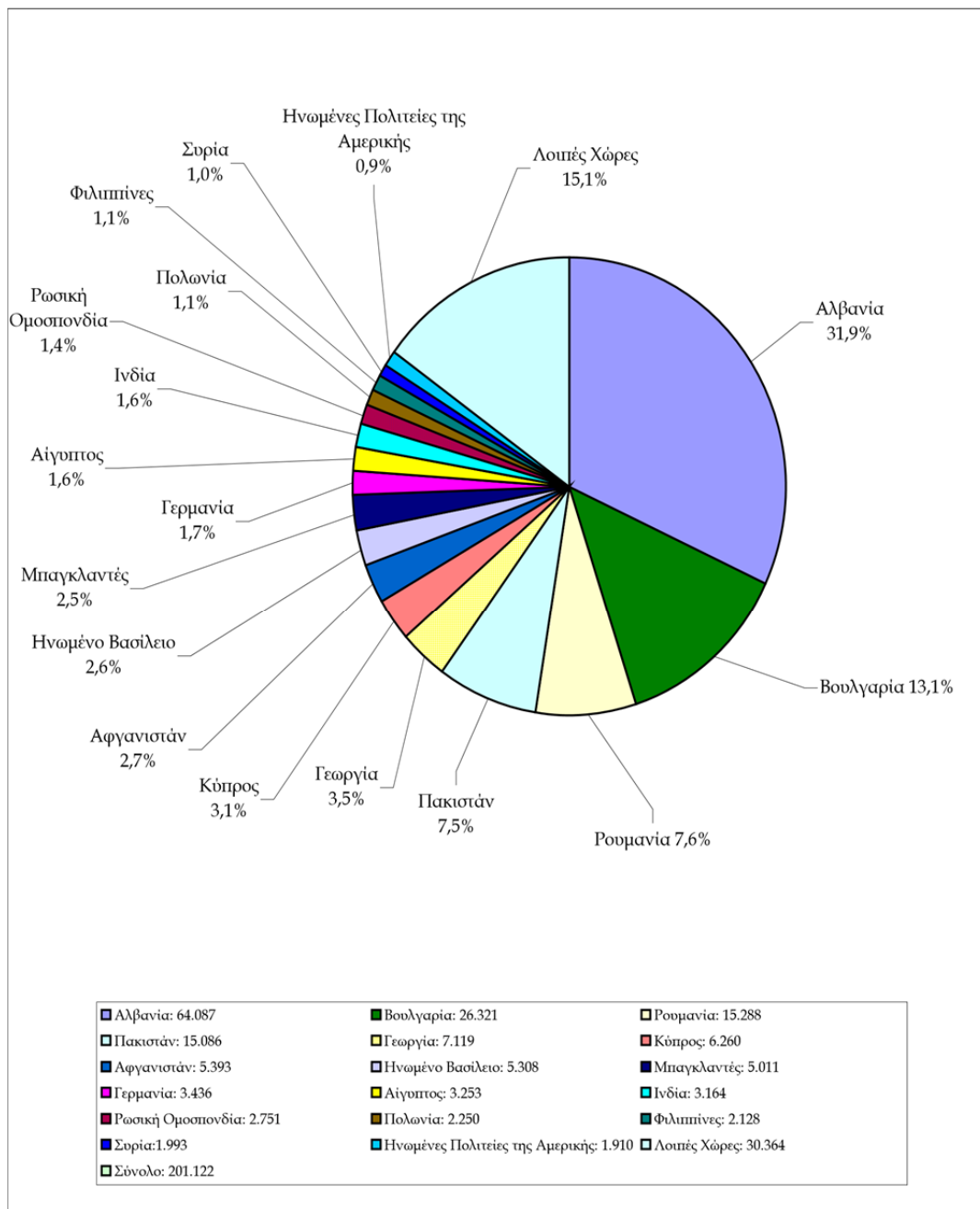
Από τη μελέτη των στοιχείων προκύπτει ότι από τους εγκατασταθέντες στη Χώρα μας κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή οι 172.055 ήταν άντρες και οι 157.501 γυναίκες, ενώ οι 128.434 (ποσοστό 39,0%) είχαν ελληνική υπηκοότητα και οι 201.122 (ποσοστό 61,0%) άλλη. Το μεγαλύτερο ποσοστό, 73,4%, των εγκατασταθέντων κατά τη συγκεκριμένη πενταετία με ελληνική υπηκοότητα προέρχεται από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ το αντίστοιχο μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων με άλλη υπηκοότητα, 36,0%, προέρχεται από ευρωπαϊκές χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στα γραφήματα 3 και 4 που ακολουθούν παρουσιάζονται οι χώρες προηγούμενης διαμονής από τις οποίες προήλθε το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, κατά το διάστημα της τελευταίας πενταετίας πριν την Απογραφή, με ελληνική καθώς και με ξένη υπηκοότητα (περιλαμβάνονται και τα άτομα με αδιευκρίνιστη ή χωρίς υπηκοότητα), αντίστοιχα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3: Γράφημα 3. Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων με ελληνική υπηκοότητα κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4: Χώρες προέλευσης εγκατασταθέντων με ξένη υπηκοότητα κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή

Στους πίνακες 5 και 6 που ακολουθούν εμφανίζεται η ανάλυση των εγκατασταθέντων στη Χώρα μας από χώρες εξωτερικού κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή και κατά την τελευταία πενταετία, αντίστοιχα.

Πίνακας 5. Εγκατασταθέντες από χώρες εξωτερικού κατά το τελευταίο έτος πριν την Απογραφή, κατά ομάδες χωρών προέλευσης και βαθμό αστικότητας του τόπου διαμονής τους κατά την Απογραφή 2011

Βαθμός αστικότητας τόπου διαμονής	Σύνολο	Χώρες προέλευσης						
		Χώρες ΕΕ	Λοιπή Ευρώπη	Αφρική	Καραϊβική, Νότια ή Κεντρική Αμερική	Βόρεια Αμερική	Ασία	Ωκεανία
Σύνολο Ελλάδος (Σύνολο περιοχών)	79.554	42.992	13.780	4.159	365	4.926	12.017	1.315
α. Αστικές περιοχές (Σύνολο)	55.742	29.386	8.405	3.494	311	3.128	10.306	712
αα. Αστικές περιοχές 200.000 και άνω	12.352	4.848	1.139	1.484	57	484	4.260	80
αβ. Αστικές περιοχές 100.000 - 199.999	3.748	1.978	538	292	27	174	707	32
αγ. Αστικές περιοχές 50.000 - 99.999	12.467	7.219	1.616	730	88	821	1.850	143
αδ. Αστικές περιοχές 30.000 - 49.999	4.926	2.981	881	101	29	326	559	49
αε. Αστικές περιοχές 10.000 - 29.999	8.824	4.844	1.657	250	74	612	1.192	195
αζ. Αστικές περιοχές 5.000 - 9.999	5.557	2.652	1.103	413	17	328	978	66
αη. Αστικές περιοχές 2.000 - 4.999	7.868	4.864	1.471	224	19	383	760	147
β. Αγροτικές περιοχές (Σύνολο)	23.812	13.606	5.375	665	54	1.798	1.711	603
βα. Αγροτικές περιοχές 1.000 - 1.999	6.194	3.610	1.496	169	12	321	474	112
ββ. Αγροτικές περιοχές 500 - 999	7.591	4.591	1.694	212	16	484	435	159
βγ. Αγροτικές περιοχές κάτω των 500	10.027	5.405	2.185	284	26	993	802	332

Πίνακας 6. Εγκατασταθέντες από χώρες εξωτερικού κατά την τελευταία πενταετία πριν την Απογραφή, κατά ομάδες χωρών προέλευσης και βαθμό αστικότητας του τόπου διαμονής τους κατά την Απογραφή 2011

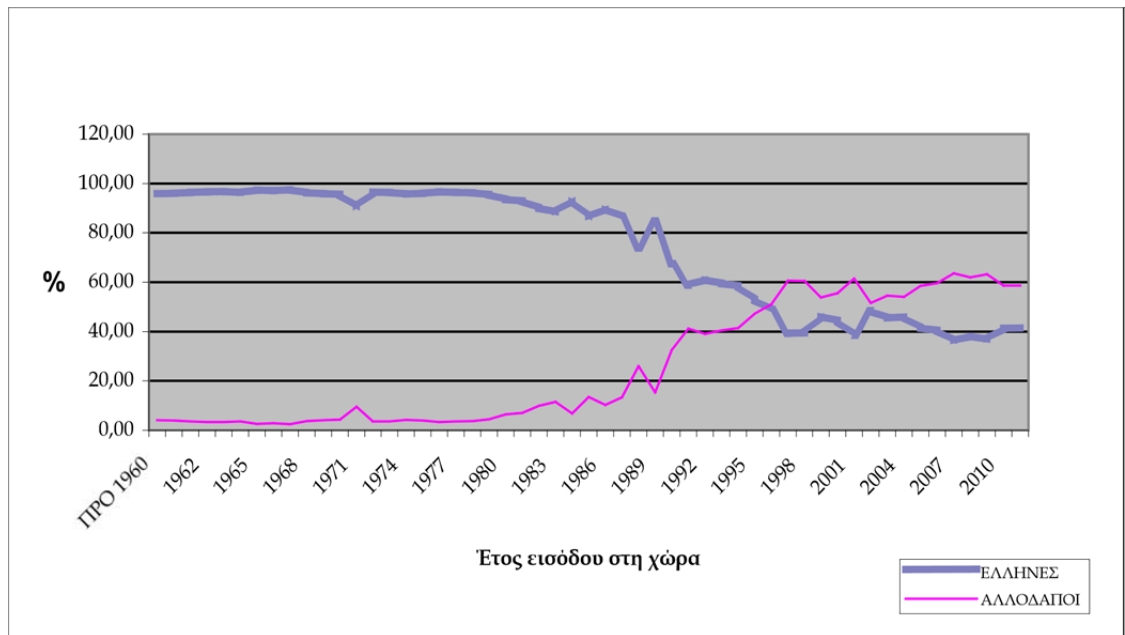
Βαθμός αστικότητας τόπου διαμονής	Σύνολο	Χώρες προέλευσης						
		Χώρες ΕΕ	Λοιπή Ευρώπη	Αφρική	Καραϊβική, Νότια ή Κεντρική Αμερική	Βόρεια Αμερική	Ασία	Ωκεανία
Σύνολο Ελλάδος (Σύνολο περιοχών)	79.554	42.992	13.780	4.159	365	4.926	12.017	1.315
α. Αστικές περιοχές (Σύνολο)	55.742	29.386	8.405	3.494	311	3.128	10.306	712
αα. Αστικές περιοχές 200.000 και άνω	12.352	4.848	1.139	1.484	57	484	4.260	80
αβ. Αστικές περιοχές 100.000 - 199.999	3.748	1.978	538	292	27	174	707	32
αγ. Αστικές περιοχές 50.000 - 99.999	12.467	7.219	1.616	730	88	821	1.850	143
αδ. Αστικές περιοχές 30.000 - 49.999	4.926	2.981	881	101	29	326	559	49
αε. Αστικές περιοχές 10.000 - 29.999	8.824	4.844	1.657	250	74	612	1.192	195
αζ. Αστικές περιοχές 5.000 - 9.999	5.557	2.652	1.103	413	17	328	978	66
αη. Αστικές περιοχές 2.000 - 4.999	7.868	4.864	1.471	224	19	383	760	147
β. Αγροτικές περιοχές (Σύνολο)	23.812	13.606	5.375	665	54	1.798	1.711	603
βα. Αγροτικές περιοχές 1.000 - 1.999	6.194	3.610	1.496	169	12	321	474	112
ββ. Αγροτικές περιοχές 500 - 999	7.591	4.591	1.694	212	16	484	435	159
βγ. Αγροτικές περιοχές κάτω των 500	10.027	5.405	2.185	284	26	993	802	332

Επίσης, από τον πλούτο πληροφοριών που εξάγονται από τα δεδομένα της Απογραφής προκύπτει ότι στην Απογραφή Πληθυσμού του 2011, 2.037.196, δηλαδή ποσοστό 18,8%, των μόνιμων κατοίκων δήλωσαν ότι εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα προερχόμενοι από χώρα εξωτερικού, όπου διέμεναν για τουλάχιστον ένα (1) έτος, από τους οποίους ποσοστό 68,8% ήρθαν στην Ελλάδα τα έτη 1990 και μετά.

Αντίστοιχα δεδομένα για χώρες της ΕΕ έχουν ως εξής: υψηλά ποσοστά εισροής μεταναστών εμφανίζονται στο Λουξεμβούργο, 34,9% και στην Κύπρο, 27,4%. Στην Ιρλανδία το ποσοστό εισροής είναι 17,8%, στην Πορτογαλία 17,4% και στο Ηνωμένο Βασίλειο 12,6%. Χαμηλά ποσοστά εμφανίζονται στη Ρουμανία 0,7% και στη Σλοβακία 1,9%.

Στο γράφημα 5 που ακολουθεί αποτυπώνεται η διαχρονική εισροή μεταναστών στην Ελλάδα σύμφωνα με την υπηκοότητά τους (Ελληνες, αλλοδαποί).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5: Εισροή μεταναστών

Από το γράφημα προκύπτει ότι μέχρι το έτος 1996 το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών ήταν Έλληνες ενώ μετά από αυτό το έτος η τάση αντιστράφηκε.

2.4 Μετανάστες ως εργατικό δυναμικό περίοδος 1991-2000:

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξεταστούν οι μετανάστες σαν εργατικό δυναμικό. Οι μετακινήσεις πληθυσμών αποτέλεσαν ανέκαθεν σημαντικό σημείο αντιπαράθεσης κατά τη διαμόρφωση της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Αντίστοιχες συγκρούσεις εμφανίζονται και στην οικονομική θεωρία. Έτσι κατά τους μεν η μετανάστευση συνιστά έναν εξισσοροπητικό μηχανισμό, ανω κατ' άλλους το αντίθετο. Με τα παρακάτω εξετάζονται κυρίως οι οικονομικές συνέπειες στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα στο θέμα της υπεξαίρεσης του ανθρώπινου κεφαλαίου.

Εξετάζοντας την περίοδο από το 1991 έως το 2000, βλέπουμε πως μετά την κατάρρευση του σοσιαλιστικού συστήματος μεγάλα πλήθη από την Βουλγαρία και την Αλβανία κυρίως, μετακινήθηκαν προς την Ελλάδα. Η στήλη 2 παρουσιάζει τους νόμιμους και τους εκτιμώμενους παράνομους μετανάστες. Στη στήλη 3 αποτυπώνεται το κόστος σχηματισμού του ατόμου του έτους 1991 σε τιμές 1971. Διατυπώθηκε η άκρως συντηρητική υπόθεση ότι το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης των χωρών αυτών ήταν ίδιο με εκείνο της Ελλάδας το 1971 ή αλλιώς ότι οι χώρες αυτές υπολείπονταν της Ελλάδας κατά 20 έτη στο βιοτικό επίπεδο (Παπαηλίας, Κοινωνία και οικονομία)

Κόστος εκκροής της εργατικής δύναμης (από την αλλοδαπή στην Ελλάδα(τρέχουσες τιμές)								
ΕΤΗ	Αριθμος μεταναστών, χιλ. άτομα	Κόστος μεταν. Σε εκατ. Δραχμές	Σύνολο δις. Δραχμές	Ισοτιμία \$-δραχμής	Δις \$	Δις. Δραχμές	%κόστους στο Α.Ε.Π	Ετήσιο όφελος δις. δραχμές
(1)	(2)	(3)	(4)=(2)*(3)	(5)	(6)	(7)	(8)=(4)/(7)*100	(9)
1991	200	5.560	1.112,0	182,3	6,1	14.412,2	7,7	1.112,0
1992	300	6.327	1.898,1	190,7	10,0	16.536,3	11,5	632,7
1993	400	7.094	2.837,6	229,3	12,4	18.825,6	15,1	709,4
1994	450	7.861	3.537,5	242,6	14,6	21.387,3	16,5	393,1
1995	500	8.628	4.314,0	321,7	18,6	23.914,0	18,0	431,4
1996	550	9.543	5.248,7	240,7	21,8	26.359,8	19,9	477,2
1997	600	10.381	6.228,6	273,1	22,8	28.835,0	21,6	519,1
1998	700	11.143	7.800,1	295,5	26,4	31.251,0	25,0	1.114,3
1999	750	11.854	8.890,5	305,6	29,1	33.376,0	26,6	592,7
2000	800	12.530	10.024,0	365,4	27,4	35.712,0	28,1	626,5

Πίνακας 7

Πηγή: Παπαηλίας (2006β)

Η στήλη 6 προέκυψε από την (4) με βάση την ισοτιμία δολαρίου-δραχμής-στήλη 5_

Τεκμαίρεται ότι τα κράτη αυτά επιδότησαν την Ελλάδα το 1991 με 1,112 δις. Δραχμές (στήλη 4) ή με 6,1 δις δολάρια (στήλη 6), ενώ το 2000 με 27,4 δις δολάρια. Ως ποσοστό του ΑΕΠ (στήλη 8) το όφελος κυμάνθηκε από 7,7% το 1991 σε 28,1% το 2000. Υπό αυτή την έννοια η Ελλάδα εκμεταλλεύτηκε εργατικό δυναμικό (υπεξείρεσε πόρους), όπως παλαιότερα οι Γερμανία, ΗΠΑ κτλ. Από τις αδύναμες χώρες, για του οποίου τη δημιουργία δεν είχε καταβάλει καμία δαπάνη. Δηλαδή συνάγεται ότι οι ισχυρότερες χώρες αντί να παράγουν εργατική δύναμη εκμεταλλεύονται τη δημιουργούμενη από τις φτωχότερες. Όμοια όπως ο κεφαλαιοκράτης μισθώνει εργατική δύναμη για το κόστος της οποίας δεν δαπάνησε οτιδήποτε.

Σε ό,τι αφορά τα οφέλη, αυτά ήταν πολλαπλάσια. Πλέον της σταθεροποίησης της αμοιβής εργασίας σε χαμηλά επίπεδα, δημιουργήθηκε καθαρό προϊόν. Σύμφωνα με τον Πίνακα 3:

Στη στήλη (3) εμφανίζεται το πλήθος των ημερομισθίων που εισέπραξε έκαστος των μεταναστών ετησίως. Το 1991 υπολογίστηκε ότι ο μέσος μετανάστης εργαζόταν 100 μέρες (όταν ο Έλληνας αντίστοιχα ασχολείτο 300). Το 2000 ο αριθμός των ημερών απασχόλησης είχε ανέλθει κατά μέσο όρο σε 150 μέρες (συνεπώς το μισό έτος οι μετανάστες θεωρούνταν

άνεργοι). Υπολογίσθηκε επίσης (στήλη 5) ότι το μέσο ημερομίσθιο με τις πάσης φύσεως επιβαρύνσεις του μετανάστη το 1991 ανερχόταν σε 5χιλ., ενώ το 2000 πλησίασε τις 9χιλ. δραχμές. Η στήλη 6 καταγράφει το ετήσιο εισόδημα (εξ' εργασίας), που εισέπραξαν όλοι οι μετανάστες. Στην αρχή της περιόδου άγγιξε τα 100 δις., ενώ το 2000 το ένα τρίσ. Δρχ. Στη στήλη (9) σημειώνεται το μέσο μεικτό ημερομίσθιο, του Έλληνα εργάτη (στο οποίο περιλαμβάνονται οι ασφαλιστικές εισφορές κτλ.). Από 8 χιλ. το 1991 προσέγγισε τις 16 χιλ. το 2000. Εάν οι μετανάστες αμείβονταν με τα κατώτερα ημερομίσθια των Ελλήνων, τότε οι πάσης φύσεως εργοδότες θα επιβαρύνονταν ετησίως με 160 δις. Δρχ. το 1991 (στήλη 10) έναντι 1,9τρικ. Το 2000. Στην επόμενη στήλη ανιχνεύεται το ετήσιο όφελος (καθαρό προϊόν) από τη χρήση αλλοδαπών εργαζομένων αντί Ελλήνων, ενώ στη στήλη (12) αναδύεται το ετήσιο πλεόνασμα ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ο πραγματικός ρυθμός ανάπτυξης της Ελληνικής οικονομίας δεν διέφερε αξιολογικά από το μερίδιο αυτό. Ως εκ τούτου, από τον παντοπώλη της γειτονιάς, που αύξαινε τις πωλήσεις του, ή τον ενοικιαστή άθλιων κατοικιών, μέχρι τον αγρότη ή τον βιοτέχνη ή τον βιομήχανο που υποάμειβαν (εκμεταλλευόμενοι) τον αλλοδαπό εργάτη, έμεναν όλοι κερδισμένοι (υπεξαιρούσαν πλεόνασμα). Τυπική περίπτωση κλοπής υπεραξίας.

Πίνακας 8

ΕΤΗ	Μετ ανάσ τες Χιλ. άτομ α	Μέση ετήσι α απασχ όληση	Σύνο λο ημερ ομη σθίω ν Εκατ .	Κατώ τερο ημερο μήσθι ο αλλοδα πού Χιλ.δ ραχμε ς	Εισόδη μα εξ.αργα σίας αλλοδα πού Δις.δρα χμ	ΑΕ Π Δις δρ αχ μ	Εισό δημς εξ. Αργ ασία ς % ΑΕ Π	Κόστ ος Έλλ ηνος Εργ άτη Χιλ. δρχ	Κόστ ος απασχ όληση ς ελλήν ων Δις. Δρχ	Καθα ρό προϊό ν (πλεό νασμα) Δις. Δρχ	Πλεόνα σμα % στις ΑΕΠ	Ποσοστό πλεονάσμ ατος
1	2	3	4=2 *3	5	6=4*5	7	8=6/ 7*10 0	9	10=4* 9	11=10 -6	12=11/ 7*100	13=11/6*1 00
1991	200	100	20,0	5	100,0	14. 41 2,2	0,7	8,0	160,0	60,0	0,4	60,0
1992	300	110	33,0	5	165,0	16. 53 6,3	1,0	8,5	280,5	115,5	0,7	70,0
1993	400	120	48,0	5,5	264,0	18. 82 5,6	1,4	9,5	456,0	192,0	1,0	72,7
1994	450	130	58,5	6	351,0	21. 38 7,3	1,6	10,5	614,3	263,3	1,2	75,0
1995	500	140	70,0	6	420,0	23. 91 4,0	1,8	11,5	805,0	385,0	1,6	91,7
1996	550	140	77,0	6,5	500,5	26. 35 9,8	1,9	12,5	962,5	462,0	1,8	92,3
1997	600	150	90,0	7	630,0	28. 83 5,0	2,2	13,5	1215, 0	585,0	2,0	92,9
1998	700	150	105, 0	7,5	787,5	31. 25 1,0	2,5	14,0	1470, 0	682,5	2,2	86,7
1999	750	150	112, 5	8	900,0	33. 37 6,0	2,7	14,5	1631, 3	731,3	2,2	81,3
2000	800	150	120, 0	9	1080,0	35. 71 2,0	3,0	16,0	1920, 0	840,0	2,4	77,8

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Μετά το 2000, και ιδιαίτερα μετά το 2005, ένας ογκούμενος αριθμός αλλοδαπών εισέρχεται καθημερινώς στα σύνορα. Είναι προφανές ότι η πλεονάζουσα αυτή εργατική δύναμη δεν δύναται να απασχοληθεί (λόγω ισχνής οικονομικής ανάπτυξης). Ενώ οι μετανάστες της περιόδου 1991-2000 μετακινούνταν από χώρες που διέθεταν βιομηχανία (με συνέπεια να έχουν αποκτήσει συνείδηση εργοστασίου), οι εισερχόμενοι μετά το 2005 προέρχονται κατά κύριο λόγο από χώρες της Αφρικής ή της Ασίας, πολλοί εκ των οποίων ουδέποτε έχουν εργαστεί σε βιομηχανία, με συνέπεια η συντριπτική πλειονότητα να ασχολείται με το εμπόριο ή στην καλύτερη περίπτωση με τη γεωργία. Υφίσταται δηλαδή ποιοτική διαφορά: Οι παλινοστούντες, οι Ρωσοπόντιοι, οι οικονομικοί μετανάστες από τις σοσιαλιστικές χώρες είχαν κάποια εργασία, κάτι που δεν φαίνεται να συμβαίνει με τους πλείστους των μετοίκων από την Αφρική και την Ασία. Αυτό το πλεονάζον, ανεκπαιδευτο εργατικό δυναμικό αναζητεί δουλειά κυρίως στον τριτογενή τομέα, με γλίσχρες αμοιβές και υπό εξαθλιωμένες συνθήκες διαβίωσης. Στην πραγματικότητα φυτοζωεί δημιουργώντας δυσχέρειες στις πόλεις. Φαίνεται ότι ενώ η Ελλάδα στις αρχές του 1960 κατάφερε να αποφύγει τις παραγκουπόλεις και τενεκεδοσυνοικίες, αφού το υποαπασχολούμενο δυναμικό διοχετεύθηκε στο εξωτερικό, εκτονώνοντας ως βαλβίδα την κοινωνική πίεση, τώρα στον 21^ο αιώνα, επανακάμπτει ο κίνδυνος δημιουργίας παρόμοιων καταστάσεων.

Στον πίνακα (4) εκτίθενται τα προσωρινά, μη πλήρως επιβεβαιωμένα ευρήματα έρευνας στην οποία καταγράφεται το οικονομικό βάρος που υφίσταται η χώρα από τους μετανάστες αυτούς. Στο κόστος έχουν προσμετρηθεί η επιβάρυνση για τη συλλογή των απορριμμάτων, η επιπρόσθετη αστυνόμευση, τα κονδύλια της οποίας - χαμηλής- υγειονομικής περιθαλψης προκύπτουν κλπ.

Πίνακας 9

Επιβάρυνση της οικονομίας από την πλεονάζουσα μετανάστευση				
Έτη	Μετανάστες (χιλ. άτομα)	Ημερήσια επιβάρυνση (σε ευρώ)	Ετήσια επιβάρυνση κατ' άτομο, σε ευρώ)	Συνολικό κόστος (εκατ. Ευρώ)
(1)	(2)	(3)	(4)=(3)*365	(5)=(2)*(4)
2006	360	1,1	402	145
2007	410	1,4	513	210
2008	500	1,7	618	309
2009	620	2,2	805	499
2010	740	2,5	910	673
2011	830	2,9	1059	879

Πηγή: Παπαηλίας (2012), Έρευνα επί του ζητήματος της παράνομης μετανάστευσης: Η περίπτωση της Ελλάδος (ανέκδοτη εργασία).

Το 2006 ο αριθμός των πλεοναζόντων, ήτοι των άνευ εργασίας αλλοδαπών ανερχόταν σε 360 χιλ. άτομα περίπου έναντι 740 χιλ. το 2010 και 830 χιλ. το 2011. Στη στήλη (3) ιχνηλατείται η ημερήσια επιβάρυνση των ανθρώπων αυτών στην οικονομία. Το 2006 πλησίαζε σε κάτι λιγότερο από 110 λεπτά κατά κεφαλήν, έναντι 2,5 ευρώ το 2010 και 2,9 το 2011. Σε ετήσια βάση (στήλη 4) το κόστος ήταν 402,910 και 1050 ευρώ αντίστοιχα κατ' άτομο. Τοιουτοτρόπως, η επιβάρυνση της οικονομίας προσεγγίζεται σε 145 εκατομμύρια ευρώ το 2006 έναντι 879 το 2011 (δηλαδή υπερεξαπλασιάστηκε). Στα παραπάνω δεν υπολογίσθηκαν οι διάφορες δαπάνες (κόστος περιπολίας στα σύνορα), κόστος λειτουργίας επίγειων και θαλάσσιων μέσων για έλεγχο των συνόρων κλπ). Συνεκτιμώμενες το συνολικό κόστος ίσως είναι διπλάσιο ή και πλέον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ. Η Μ.Κ.Ο PRAKSIS

3.1 Σχετικά με την Μ.Κ.Ο Praksis

Η PRAKSIS³⁷ είναι ανεξάρτητη Μη Κυβερνητική Οργάνωση που έχει σαν κύριο στόχο το σχεδιασμό, εφαρμογή και υλοποίηση προγραμμάτων ανθρωπιστικής και ιατρικής δράσης.

Κύριος στόχος της είναι η καταπολέμηση του κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού των ευπαθών κοινωνικά ομάδων και η υπεράσπιση των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων τους.

Οι τρεις άξονες που απαρτίζουν τη δουλειά της είναι η πρόληψη, η άμεση παρέμβαση και υποστήριξη, αλλά και η άσκηση πίεσης και η διεκδίκηση δικαιωμάτων.

Τα προγράμματα της PRAKSIS λειτουργούν από το Νοέμβριο του 1996 προσφέροντας βοήθεια σε ευπαθείς κοινωνικά ομάδες του πληθυσμού ανεξάρτητα από φύλλο, χρώμα, εθνικότητα, φυλή, πολιτική ή θρησκευτική κατεύθυνση και σεξουαλικό προσανατολισμό.

Οι ωφελούμενοί μας είναι: Έλληνες άποροι, άστεγοι, ανασφάλιστοι, οικονομικοί μετανάστες, αιτούντες άσυλο / πρόσφυγες, ασυνόδευτα παιδιά, θύματα διεθνικής σωματεμπορίας (trafficking), εκδιδόμενα άτομα, παιδιά του δρόμου, χρήστες ναρκωτικών ουσιών, roma, οροθετικοί (HIV/AIDS)/ PLWA, πάσχοντες σε ηπατίτιδα Β, C, msm (men having sex with men), κρατούμενοι, αποφυλακισμένοι, Ελληνικές οικογένειες που πλήττονται από την οικονομική κρίση εξαιτίας της σύγχρονης οικονομικής πραγματικότητας.

Η PRAKSIS, δραστηριοποιείται σε όλη την Ελλάδα και κυρίως στην Αττική, στην Κεντρική Μακεδονία, στο νησί της Λέσβου και στην περιοχή της Πάτρας. Ταυτόχρονα, με Ιατρικές Κινητές Μονάδες ταξιδεύουμε στα νησιά Βορείου Αιγαίου, στα Δωδεκάνησα, καθώς και στη Θεσσαλονίκη μέχρι Προμαχώνα και πάντα ανάλογα με τις ανάγκες που προκύπτουν.

Δομές και παρεμβάσεις της οργάνωσης αποτελούν:

- Πολυϊατρείο Αθήνας

³⁷ <http://www.praksis.gr/el/>

- Πολυιατρείο Θεσσαλονίκης
- Κέντρο ημερησίας υποδοχής άστεγων στην Αθηνά
- Κέντρο ημερησίας υποδοχής άστεγων στον Πειραιά
- Κέντρο ημερησίας υποδοχής άστεγων στη Θεσσαλονίκη
- Κοινωνική κατοικία σε Αθηνά και Θεσσαλονίκη
- Στέγη / διαμερίσματα φιλοξενίας αιτούντων άσυλο σε αττική, κεντρική Μακεδονία και Λέσβο
- Transit διαμερίσματα στην Αθηνά και στη Λέσβο
- Διαμερίσματα για κακοποιημένες και άστεγες γυναίκες
- Στέγη plus (+) / ξενώνας ασυνόδευτων ανήλικων Αθήνας
- Στέγη plus (+) / ξενώνας ασυνόδευτων ανήλικων και ευάλωτων ομάδων Πάτρας
- Κέντρο ημέρας ασυνόδευτων ανήλικων στην πάτρα
- Praksis π- κέντρο φιλοξενίας ασυνόδευτων ανήλικων στην Αθηνά
- Κέντρο αλληλεγγύης Θεσσαλονίκης
- Κέντρο αλληλεγγύης Αθήνας
- Ιατρικές κινητές μονάδες στα σύνορα
- Παρεμβάσεις σε σημεία εισόδου και εξόδου στην Ελλάδα
- Παρεμβάσεις σε κέντρα κράτησης
- Κινητή μονάδα ενημέρωσης, συμβουλευτικής και εξέτασης για τον α και την ηπατίτιδα c
- Τηλεφωνική γραμμή ενημέρωσης για ηπατίτιδες (β και c) και α
- Παρεμβάσεις στο δρόμο (street work) για ασυνόδευτα ανήλικα
- Παρεμβάσεις στο δρόμο (street work) για αστέγους

- Παρεμβάσεις στο δρόμο (street work) για θύματα διεθνικής σωματεμπορίας (trafficking victims)
- Παρεμβάσεις στο δρόμο (street work) για χρηστές ουσιών

Οι βασικές υπηρεσίες που παρέχονται στην PRAKSIS βάσει συγκεκριμένων προγραμμάτων είναι:

- άμεση και δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη
- βασικές υπηρεσίες υγιεινής (ντους, hygiene kit, ρούχα, ρόφημα κλπ.)
- ψυχολογική υποστήριξη
- κοινωνική υποστήριξη (συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες)
- εργασιακή συμβουλευτική και προώθηση στην εργασία
- νομική συμβουλευτική
- οικονομική ενίσχυση σε συγκεκριμένα προγράμματα
- συνοδευτικές υποστηρικτικές υπηρεσίες
- στέγαση

Σε ό,τι αφορά τα προγράμματα που λαμβάνουν χώρα αυτή τη στιγμή και που αφορούν στην υποδοχή μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, αυτά έχουν ως εξής:

- Πρόγραμμα medical mobile units (από τον Οκτώβριο του 2015): Το πρόγραμμα αφορά στις συνθήκες υποδοχής των προσφυγικών/μεταναστευτικών ροών με προτεραιότητα στην παροχή πρωτοβάθμιας ιατρικής περίθαλψης και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης ανθρώπων που πιθανώς χρήζουν διεθνούς προστασίας και εντοπίζονται στα σημεία εισόδου στην Ελλάδα, συγκεκριμένα στη Σάμο, Λέρο και Κω.
- Medical support : μέσω του προγράμματος Medical Support, (από τον Οκτώβριο του 2015) ενισχύεται η ιατρική δράση στην Ειδομένη (Ιατρική Κινητή Μονάδα της PRAKSIS που

δραστηριοποιείται στην περιοχή) καθώς επίσης και το Πολυϊατρείο της PRAKSIS στην Θεσσαλονίκη, με διεπιστημονική ομάδα που απαρτίζεται από ιατρό, νοσηλεύτη και μεταφραστή.

- Humanitarian support for unaccompanied children at risk and vulnerable families in Lesbos, Samos and Chios: τα προγράμματα αυτά έχουν σαν σκοπό την υποστήριξη και προστασία ανηλίκων που εισέρχονται στο νησί μέσω των μεταναστευτικών και προσφυγικών ρευμάτων. Πιο συγκεκριμένα στους δύο κύριους χώρους συγκέντρωσης των προσφύγων και μεταναστών στη Μόρια και στο Καρά Τεπέ της Λέσβου (από τον Οκτώβριο του 2015), αλλά και αντίστοιχα στη Σάμο και τη Χίο (από το Δεκέμβριο του 2015), δραστηριοποιούνται οργανωμένες ομάδες της PRAKSIS με στόχο τον εντοπισμό, την ενημέρωση και την υποστήριξη ασυνόδευτων ανηλίκων, παιδιών σε κίνδυνο καθώς και οικογενειών με προστατευόμενα μέλη (παιδιά). Μέσω της παρέμβασης, κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό προσφέρει επίσης υπηρεσίες δημιουργικής απασχόλησης στα παιδιά που βρίσκονται στους δύο χώρους ενώ ταυτόχρονα γίνεται προσπάθεια για καταγραφή των αναγκών των παιδιών και ενεργοποίηση υπηρεσιών διασύνδεσης με στόχο την ικανοποίηση των αιτημάτων τους. Μεγάλη προτεραιότητα δίνεται στον εντοπισμό και προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων που βρίσκονται στο νησί.

Παράλληλα, μέσω του προγράμματος, είμαστε στο στάδιο της δημιουργίας ενός transit κέντρου φιλοξενίας για 5 ασυνόδευτους ανηλίκους στη Λέσβο. Στόχος της δράσης αυτής, η διαμονή των ανηλίκων σε ένα προστατευμένο και κατάλληλα διαμορφωμένο χώρο μέχρι να οριστικοποιηθούν οι διαδικασίες για τη μετάβαση των ανηλίκων (είτε μέσω προγράμματος συνοδειών είτε μέσα από το ίδιο πρόγραμμα), σε Κέντρα Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων με πιο μόνιμο χαρακτήρα διαμονής. Για τη λειτουργία του χώρου προσωρινής φιλοξενίας υπάρχει συνεργασία με όλους τους υπεύθυνους και εξουσιοδοτημένους θεσμικούς φορείς.

- Transit κέντρο φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων στην Κω: λειτουργεί από το Νοέμβριο του 2015 και έχει σα στόχο να μη βρίσκονται σε καθεστώς κράτησης οι ασυνόδευτοι ανήλικοι που εντοπίζονται ή που μεταφέρονται από γειτονικά νησιά στην Κω, μέχρι

την ολοκλήρωση της διαδικασίας καταγραφή τους καθώς επίσης και μέχρι να ολοκληρωθεί η διαδικασία που απαιτείται για τη παραπομπή και συνοδεία τους σε Κέντρα Φιλοξενίας (με χαρακτήρα πιο μόνιμης διαμονής), που λειτουργούν στην υπόλοιπη Ελλάδα. Βρίσκεται στη περιοχή Λάμπη της Κω, και έχει δυναμικότητα φιλοξενίας 34 ασυνόδευτων ανηλίκων σε ημερήσια βάση.

- Οι παρεμβάσεις της PRAKSIS στον ανοιχτό καταυλισμό υποδοχής προσφυγικών ροών στον Ελαιώνα : Από τις 19 Αυγούστου 2015 , η PRAKSIS στηρίζει εθελοντικά το νέο εγχείρημα της δημιουργίας ανοιχτού καταυλισμού υποδοχής προσφυγικών ροών στην περιοχή του Ελαιώνα. Με στόχο την υποστήριξη των παιδιών, η PRAKSIS βρίσκεται σε καθημερινή πενήνημερη βάση με εθελοντές για την δημιουργική απασχόληση των παιδιών που βρίσκονται στον χώρο.

- Οι παρεμβάσεις της PRAKSIS στα σύνορα με την ΠΓΜΔ (Ειδομένη – Γευγελή): Από τις 23 Αυγούστου 2015, η Μ.Κ.Ο. PRAKSIS πραγματοποιεί παρεμβάσεις στην Ειδομένη με τη χρηματοδότηση και συνεργασία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) με στόχο την αποτύπωση των βασικών αναγκών των πληθυσμών που βρίσκονται εκεί, καθώς και τον σχεδιασμό και εφαρμογή των κατάλληλων δράσεων για την μέγιστη ανακούφιση των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων. Μέσω των παρεμβάσεων της διεπιστημονικής ομάδας, γίνεται παροχή πρωτοβάθμιας ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης -μέσω γενικού ιατρού και παροχή φαρμακευτικών σκευασμάτων, γρήγορων γευμάτων και νερού, βρεφικών ειδών και ειδών προσωπικής υγιεινής και πρώτης ανάγκης (που συγκεντρώνονται μέσα από δωρεές και προσφορές ομάδων εθελοντών).

- Initial reception at entry points : Με τη συνεργασία και την υποστήριξη της οργάνωσης INTERNATIONAL MEDICAL CORPS, η PRAKSIS τον Δεκέμβριο 2015 ξεκινάει την υλοποίηση προγράμματος παροχής υποστηρικτικών υπηρεσιών στους πληθυσμούς που φθάνουν στις παραλίες της Λέσβου. Πιστοποιημένοι διασώστες, νοσηλευτές, φυσιοθεραπευτές, επισκέπτες υγείας σε επτάημερη και εικοσιτετράωρη βάση θα βρίσκονται σε παραλίες της

Λέσβου στις οποίες καταφθάνουν με βάρκες πληθυσμοί προκειμένου (και σε συνεργασία πάντα με τους άλλους φορείς που δραστηριοποιούνται στη περιοχή), να παρέχουν υπηρεσίες σύμφωνα με τις ανάγκες των ανθρώπων (π.χ κουβέρτες υποθερμίας, ρούχα, ξηρά τροφή, προστατευμένοι χώροι παραμονής μέχρι τη συνοδεία σε χώρους διαμονής που λειτουργούν στο νησί).

- Emergency temporary accommodation in Lesvos & Athens: Το πρόγραμμα της PRAKSIS *Emergency Temporary Accommodation in Lesvos & Athens - SMI* χρηματοδοτείται από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) με χρόνο υλοποίησης 01/09/2015 - 31/12/2015 και παρέχει ημιαυτόνομη και προσωρινή στέγαση, σε τρία (3) διαμερίσματα: δύο (2) στην Αθήνα και ένα (1) στη Μυτιλήνη. Τα διαμερίσματα αυτά είναι αυτόνομα και μισθώνονται από τη Μη Κυβερνητική Οργάνωση PRAKSIS. Τα διαμερίσματα έχουν δυναμικότητα φιλοξενίας συνολικά για δεκαοκτώ (18) άτομα. Οι εξυπηρετούμενοι του *Emergency Temporary Accommodation in Lesvos & Athens - SMI*, που φιλοξενοούνται στα διαμερίσματα, υποστηρίζονται από το προσωπικό του προγράμματος, το οποίο αναλαμβάνει την κάλυψη των αναγκών τους σε πρωτοβάθμια ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, νομική και ψυχοκοινωνική υποστήριξη, δρομολογώντας τις απαραίτητες παραπομπές σε περίπτωση είναι αναγκαίο. Τα περιστατικά μπορούν να φιλοξενηθούν στα διαμερίσματα του προγράμματος για λίγες μέρες μόνο, μέχρι να λάβουν την απαραίτητη νομική ενημέρωση ώστε να είναι σε θέση να πάρουν μία απόφαση για το νομικό δρόμο που θα ακολουθήσουν, ή μέχρι να λάβουν την κατά περίπτωση επείγουσα φροντίδα. Πριν από την παραπομπή τους από τους εμπλεκόμενους φορείς, οι εν δυνάμει εξυπηρετούμενοι πρέπει να έχουν ταυτοποιηθεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες στα νησιά, λαμβάνοντας οποιοδήποτε επίσημο έγγραφο προσωρινής παραμονής τους στην Ελλάδα. Προτεραιότητα στο πρόγραμμα δίνεται στις πιο ευάλωτες περιπτώσεις, όπως επιζήσαντες ναυαγίων, μονογονεϊκές ή πολυμελείς οικογένειες, εγκυμονούσες, οικογένειες με βρέφη, θύματα βασανιστηρίων, θύματα εμπορίας

ανθρώπων (trafficking), θύματα κακοποίησης και άτομα με χρόνια προβλήματα υγείας.

- **Hotel vouchers:** Το πρόγραμμα της PRAKSIS *Hotel Vouchers*, χρηματοδοτείται από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) με χρόνο υλοποίησης 17/11/2015 έως και 31/12/2015. Στόχος του προγράμματος η παροχή υπηρεσιών συνοδείας, φιλοξενίας και ψυχοκοινωνικής στήριξης σε ανθρώπους που έχουν ενταχθεί στη διαδικασία του Relocation καθώς επίσης και σε ιδιαίτερα ευπαθείς αιτούντες άσυλο. Συνολικά μέσω του προγράμματος έχουν αναπτυχθεί πεντακόσιες (500) θέσεις φιλοξενίας μέσω συνεργαζόμενων ξενοδοχειακών μονάδων και καταλυμάτων σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Λέσβο, Κω, Λέρο, Σάμο, Χίο και Ρόδο.

3.2 Το Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Αστέγων

Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν προκειμένου να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία, έλαβαν χώρα στο Κέντρο Ημερήσιας Υποδοχής Αστέγων της Οργάνωσης.

Το Κέντρο Ημέρας λειτουργεί από το Μάιο του 2012 και μέχρι σήμερα έχει εξυπηρετήσει ανθρώπους από 100 περίπου διαφορετικές χώρες. Μέχρι και τις 31.12.2015 η κοινωνική υπηρεσία του Κέντρου είχε καταγράψει 5.930 μοναδικές εγγραφές.

Στο Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Αστέγων παρέχονται υπηρεσίες προσωπικής υγιεινής, μικρό γεύμα ή σνακ, υπηρεσίες πρωτοβάθμιας ιατρικής φροντίδας, υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής μέριμνας, εργασιακή συμβουλευτική, ρουχισμός, δανειστική βιβλιοθήκη, κομμωτήριο, δημιουργική απασχόληση παιδιών, κινηματογράφος.

Το Κέντρο λειτουργεί ακολουθώντας τις βασικές αρχές της Οργάνωσης, μη αποκλείοντας κανέναν από τις παροχές του. Σε ό,τι αφορά την καταγραφή της αστεγίας, η κοινωνική υπηρεσία του Κέντρου λειτουργεί βάσει της τυπολογίας ETHOS³⁸, όπως αυτή έχει δημιουργηθεί από τη FEANTSA (European Federation of National Organizations working with the Homeless), και που χωρίζει της αστεγία σε τέσσερις βασικές κατηγορίες (οι οποίες με τη σειρά τους χωρίζονται σε 13

³⁸ <http://www.feantsa.org/spip.php?article120>

υποκατηγορίες), δεδομένου ότι θεωρείται άστεγος όχι μόνο όποιος ζει στο δρόμο, αλλά όποιος δεν έχει πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, ως εξής: άνθρωποι που ζουν στο δρόμο, άνθρωποι που στερούνται κατοικίας, άνθρωποι που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης και άνθρωποι που διαβιούν σε ανεπαρκή ή ακατάλληλα καταλύματα.

Οι περισσότεροι από τους αφρικανούς υπηκόους, τους οποίους πραγματεύεται η παρούσα εργασία, κατατάσσονται στην τέταρτη κατηγορία, καθώς, ως επί το πλείστον διαβιούν σε ανεπαρκή ή ακατάλληλα καταλύματα. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι ζουν σε μικρά, συνήθως υπόγεια, διαμερίσματα στο κέντρο της πόλης, με μεγάλη συγκέντρωση στις περιοχές της Κυψέλης, της Πλατείας Αμερικής και της Πλατείας Κολιάτσου, με μεγάλο αριθμό συγκατοίκων, στερούμενοι πολλές φορές παροχών που καθιστούν τη διαβίωση αξιοπρεπή, όπως θέρμανση, ζεστό νερό, και ορισμένες φορές ακόμη και ηλεκτρικό και νερό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

4.1 Σκοπός της μελέτης, ερωτώμενος πληθυσμός και μεθοδολογία έρευνας

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να διαπιστωθεί το επίπεδο των υγειονομικών συνθηκών των μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα . Η εξέταση αυτή είναι σε συνάρτηση με την επίδραση δημογραφικών και οικονομικο-κοινωνικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων, καθώς και χαρακτηριστικών που σχετίζονται με την μέχρι σήμερα εμπειρία τους, μέσω της προσωπικής επαφής τους με το εθνικό σύστημα υγείας.

Οι συμμετέχοντες προέρχονται από 15 χώρες οι οποίες επελέγησαν βάσει της αντιπροσώπευσής τους στην κοινωνική υπηρεσία του Κέντρου Ημερήσιας Φροντίδας Αστέγων της ΜΚΟ PRAKSIS. Πραγματοποιήθηκαν εκατό είκοσι (120) ερωτηματολόγια κλειστού τύπου (βλ. παράρτημα) μέσω προσωπικών συνεντεύξεων, για να ελαττωθεί ο κίνδυνος παρερμηνειών και παρανοήσεων αν κάποια από τις ερωτήσεις δε γινόταν αντιληπτή. Απεφεύχθη η διανομή και η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, προκειμένου να περιοριστεί η πιθανότητα εσφαλμένης συμπλήρωσής τους, είτε λόγω δυσκολιών στη γραφή και στην ανάγνωση, είτε λόγω ανεπαρκούς κατανόησης κάποιων ερωτημάτων. Όταν ολοκληρώθηκε η κατάρτιση του ερωτηματολογίου, έγινε δοκιμαστική εφαρμογή και συμπλήρωσή του σε πληθυσμό δέκα ατόμων του δείγματός μας, προκειμένου να εκλεχθούν τυχόν αστοχίες ή κενά στο περιεχόμενό του.

Σε ό,τι αφορά τα κριτήρια επιλογής του δείγματος, αυτά δεν ήταν τυχαία. Επελέγησαν ενήλικες άνδρες και γυναίκες, ηλικίας 18-55 ετών, οι οποίοι βρίσκονται νόμιμα στην Ελλάδα (υπό καθεστώς αιτούντος άσυλο στην Ελλάδα), όλοι ανεξαιρέτως κάτοικοι Αθηνών και οι οποίοι προσέρχονται σε τακτική εβδομαδιαία βάση και λαμβάνουν υπηρεσίες από την PRAKSIS, από την οποία ζήτησα και έλαβα άδεια για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων.

Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στη μητρική γλώσσα του καθένα, με τη χρήση των διερμηνέων οι οποίοι εργάζονταν στο Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Αστέγων καθώς οι περισσότεροι από τους συνεντευξιαζόμενους δεν ομιλούν την ελληνική γλώσσα σε ικανοποιητικό επίπεδο, στο χώρο της κοινωνικής υπηρεσίας που εργάζομαι, σε διάστημα τριών μηνών.

Στα ερωτηματολόγια δεν συμπεριελήφθησαν ανοιχτές ερωτήσεις, όλες ήταν κλειστού τύπου. Επίσης, έγινε προσπάθεια να κατανεμηθούν τα ερωτηματολόγια αυτά με όσο το δυνατόν καλύτερη αναλογία στους συμμετέχοντες. Αναλυτικότερα, τα ερωτηματολόγια χωρίστηκαν ως εξής:

35 αφορούσαν υπηκόους Αραβικών χωρών εκ των οποίων 11 από Συρία (8 άνδρες 3 γυναίκες), 9 από Ιράκ (6 άνδρες, 3 γυναίκες) , 8 από Παλαιστίνη (6 άνδρες, 2 γυναίκες), 4 από Λίβανο (2 άνδρες, 2 γυναίκες) και 3 από Σουδάν (1 άνδρας, 2 γυναίκες).

Σε 30 ερωτηματολόγια συμμετείχαν από το Αφγανιστάν (13 άνδρες, 17 γυναίκες). 20 είχαν ως συμμετέχοντες υπηκόους Αφρικανικών χωρών. Πιο συγκεκριμένα, 10 από Ακτή Ελεφαντοστού (6 άνδρες, 4 γυναίκες), 4 από Κένυα (2 άνδρες, 2 γυναίκες), 3 από Αιθιοπία (1 άνδρας, 2 γυναίκες), 2 από Γκάνα (ένας άνδρας, μια γυναίκα) και μια από Κονγκό (1 γυναίκα).

Από Πακιστάν ήταν 9 συμμετέχοντες (7 άνδρες, 2 γυναίκες) ενώ από Μπαγκλαντές ήταν 6 στο σύνολο (2 άνδρες και 4 γυναίκες). Τέλος, συμμετείχαν 10 υπήκοοι Βουλγαρίας (5 άνδρες και 5 γυναίκες) και 10 υπήκοοι Ρουμανίας (2 άνδρες, 8 γυναίκες). Συνολικά λοιπόν ήταν 62 άντρες και 58 γυναίκες.

Οι ερωτηθέντες ενημερώθηκαν προφορικώς για τον σκοπό και το πλαίσιο μέσα στο οποίο λάμβανε χώρα η έρευνά μας, προτού κληθούν να συμμετάσχουν σ αυτήν, προκειμένου να αποφασίσουν εάν επιθυμούν ή όχι να συμμετάσχουν εθελοντικά στη μελέτη. Είναι σαφές ότι δεν ασκήθηκε κανενός είδους πίεση για την συμμετοχή τους. Ο κάθε ερωτώμενος ενημερώνονταν ότι η συμμετοχή του στην έρευνα είναι ανώνυμη, οι πληροφορίες που καταγράφονταν ήταν απολύτως εμπιστευτικές και ότι πρόσβαση σ αυτές επρόκειτο να έχει μόνο το άτομο που πραγματοποιούσε την έρευνα. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι κανένας μετανάστης από όσους απευθυνθήκαμε δεν αρνήθηκε τη συμμετοχή του στην έρευνα.

Ο μέγιστος χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου μέσω της συνέντευξης, ήταν η μισή ώρα, αλλά όπως απεδείχθη, ο χρόνος της συζήτησης ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος, δεδομένου ότι οι περισσότεροι μετανάστες επιθυμούσαν να καταθέσουν την προσωπική τους εμπειρία και σε θέματα που δεν συμπεριλαμβάνονταν στην παρούσα μελέτη. Πολλές φορές η ανάγκη τους να μιλήσουν και πολύ περισσότερο η ανάγκη τους να επικροτήσουν ή να καυτηριάσουν συγκεκριμένες πρακτικές με τις οποίες είχαν έρθει αντιμέτωποι, οδηγούσε τη συζήτηση στην ονομαστική αναφορά συγκεκριμένων νοσοκομείων από τα οποία είχαν εμπειρία, καθώς δεν ήταν λίγες και

οι φορές που θέλησαν να αναφερθούν σε προσωπικά τους θέματα υγείας και τις δυσκολίες που τους δημιουργούσαν στη ζωή τους. Επίσης αρκετές φορές αναφέρθηκαν σε συγκεκριμένα περιστατικά εκφράζοντας ένα διαφορετικό βαθμό ικανοποίησης κατά την πρόσβασή τους σε διαφορετικά νοσηλευτικά ιδρύματα του Νομού Αττικής, αναδεικνύοντας έτσι τον προσωπικό στοιχείο του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού ως βασική παράμετρο προσδιορισμού του βαθμού ικανοποίησης τους από το ΕΣΥ. Η οικειότητα αυτή προήλθε και από το γεγονός πως αρκετοί από τους συμμετέχοντες είχαν μια άνεση να εκφραστούν και να μιλήσουν καθώς είχαν ήδη μια συνεργασία μέσω της κοινωνικής υπηρεσίας με τον συνεντευκτή.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστωθεί το επίπεδο της υγείας των συνεντευξιαζόμενων, η ευκολία πρόσβασης στις υπηρεσίες υγείας καθώς και να εξεταστούν οι συνθήκες διαβίωσης, σε συνάρτηση με την κάλυψη των βασικών βιοτικών τους αναγκών.

Βάσει αυτού, λοιπόν, δομήθηκαν και οι ερωτήσεις που ετέθησαν. Το ερωτηματολόγιο χωρίζεται σε τρεις ενότητες. Οι ενότητες αυτές θα μπορούσαν να παρουσιαστούν ως εξής:

1. Η πρώτη ενότητα αφορά στα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων: φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο, θρήσκευμα
2. Η δεύτερη ενότητα αφορά στοιχεία για την εργασία, την ασφάλιση, το εισόδημα καθώς και την οικογενειακή κατάσταση.
3. Η τρίτη ενότητα εξετάζει το νομικό καθεστώς παραμονής στην Ελλάδα, τους λόγους εγκατάλειψης της χώρας προέλευσης και τις συνθήκες διαβίωσης σε σχέση με την στέγαση τους.
4. Η τέταρτη και τελευταία ενότητα αφορά τα κοινωνικά, οικονομικά και ιατρικά στοιχεία των συνεντευξιαζόμενων καθώς και την δυνατότητα ανταπόκρισης σε βασικές ανάγκες και τη στάση τους σχετικά με τους παράγοντες για έναν ποιοτικό τρόπο ζωής.

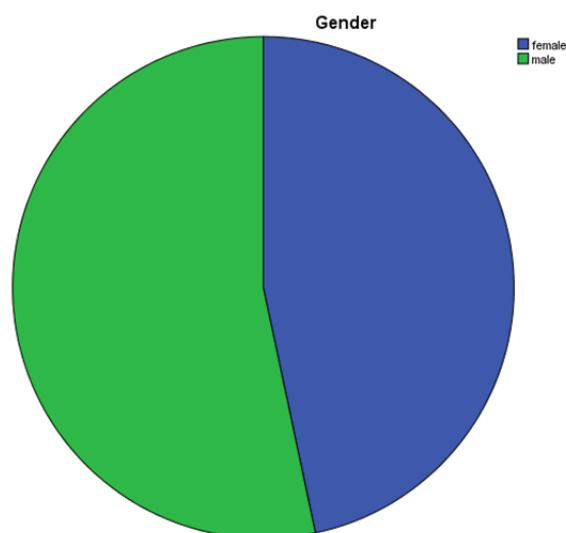
Σε όλο το ερωτηματολόγιο χρησιμοποιούνται κλειστές ερωτήσεις και ο συνεντευξιαζόμενος καλείται να επιλέξει μεταξύ των απαντήσεων που προτείνονται. Θα λέγαμε, λοιπόν, πως διατυπώθηκαν ερωτήσεις κλειστού τύπου με προτεινόμενες απαντήσεις που διακρίνονται σε διχοτομικές, ή τύπου ναι ή όχι, και πολλαπλής επιλογής, όπου ο ερωτώμενος μπορεί να επιλέξει ανάμεσα σε

προτεινόμενες απαντήσεις. Στη συνέχεια, η καταχώρηση των στοιχείων έγινε σε βάση δεδομένων του SPSS (Statistical Package for Social Sciences), από όπου και έγινε η στατιστική ανάλυση. Τα ερωτηματολόγια αριθμήθηκαν, οι απαντήσεις καταχωρήθηκαν στη βάση δεδομένων και υπολογίστηκαν οι συχνότητες των απαντήσεων και τα ποσοστά τους. Οι πίνακες και οι γραφικές παραστάσεις που δημιουργήθηκαν παρουσιάζονται παρακάτω.

4.2 Αποτελέσματα έρευνας πεδίου με ερωτηματολόγια

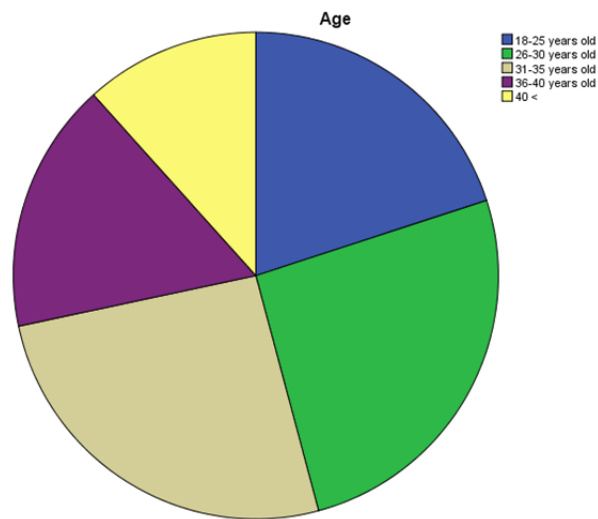
Αναλύοντας αποτελεσμάτων από τα ερωτηματολόγια εξάγονται κάποια συμπεράσματα. Από το δείγμα των 120 ερωτώμενων, οι 64 ήταν άντρες (53,3%) και οι 56 γυναίκες (46,7%). Σκοπός ήταν το ποσοστό να μην είχε μεγάλη απόκλιση καθώς θα βοηθούσε να κατανοήσουμε καλύτερα τις συνθήκες και για τα 2 φύλα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6: Φύλο δείγματος

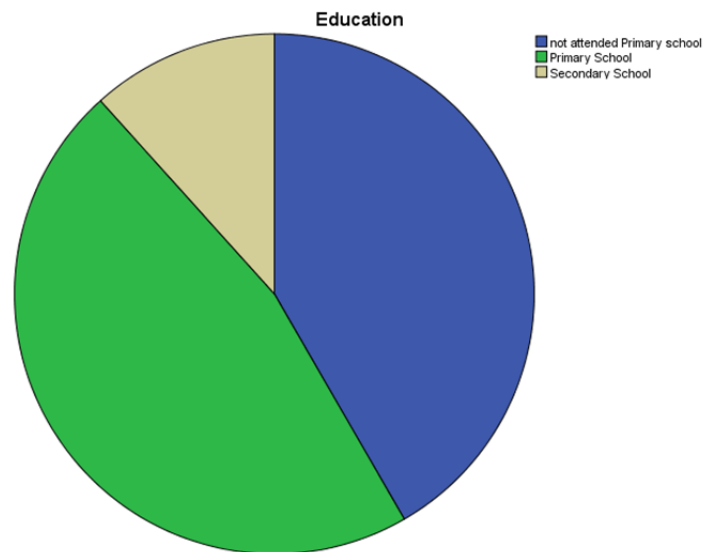
Ο μέσος όρος ηλικία σε ποσοστό 51,6% είναι σε ηλικίες 26-30 (25,8%) και 31-35 (25,8), κάτι που καταδεικνύει πως είναι άτομα σχετικά νέα σε ηλικία. Ακολουθούν οι ηλικίες 18-25 ετών με ποσοστό 20% και ηλικίες 36-40 με 16,7%. Τέλος άνω των 40 ετών είναι το 11,7% των ερωτώμενων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7: Ηλικία του δείγματος

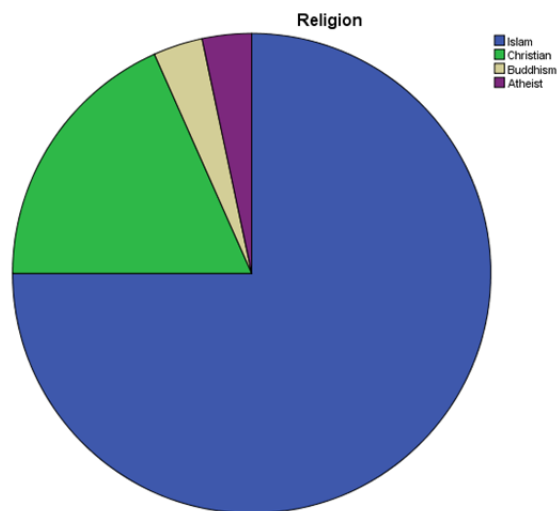
Οι 56 συμμετέχοντες (46,7%) έχουν ολοκληρώσει το δημοτικό, 50 συμμετέχοντες (41,7%) δεν έχει ολοκληρώσει το δημοτικό ενώ 14 συμμετέχοντες (11,7%) έχουν ολοκληρώσει δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8: Εκπαιδευτικό επίπεδο ερωτηθέντων

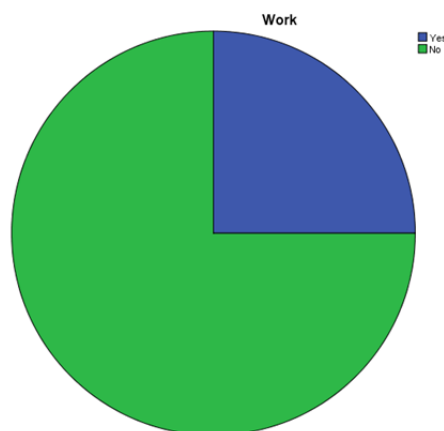
Το θρήσκευμα των περισσότερων συμμετεχόντων είναι Ισλαμισμός, αφού 90 είναι μουσουλμάνοι (75%), 22 είναι Χριστιανοί (18,3) ενώ 4 άτομα δήλωσαν βουδιστές και άθεοι (ποσοστό 3,3% έκαστος).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9:Θρήσκευμα

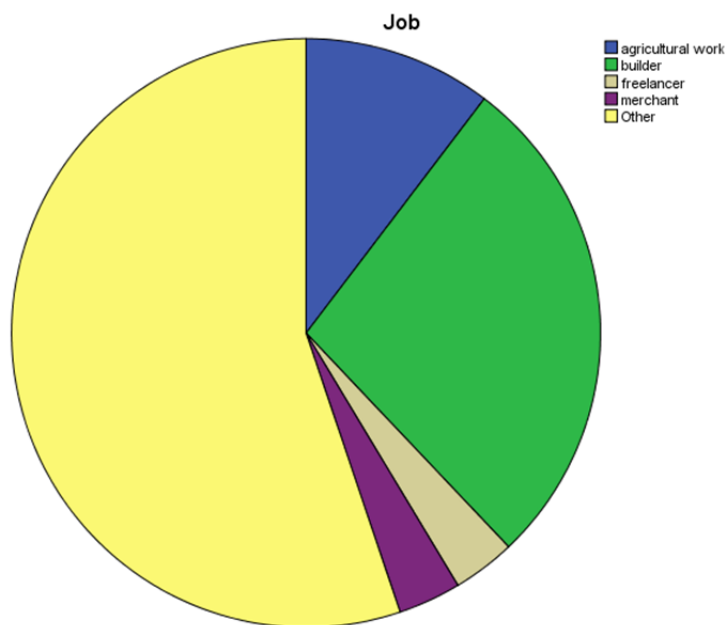
Στο κομμάτι της εργασίας, 90 (75%) από τους συμμετέχοντες δήλωσε πως δεν εργάζεται ενώ 30 (25%) πως έχουν κάποιου είδους εργασία.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10: Ύπαρξη εργασίας

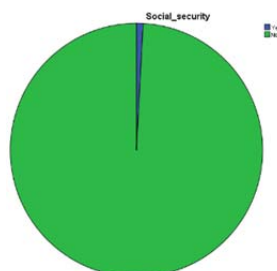
Σχετικά με το είδος της εργασίας, 27,6% εργάζεται σε οικοδομή περιστασιακά, 10,3% εργάζεται σε αγροτικές εργασίες, εξίσου περιστασιακά, κυρίως συγκεκριμένες περιόδους που υπάρχει αγροτική παραγωγή άρα και μεγαλύτερες ανάγκες. Σε μικρότερο ποσοστό (3,4%) απασχολούνται ως ελεύθεροι επαγγελματίες και με το εμπόριο. Το μεγαλύτερο ποσοστό (55,2%) απασχολείται με κάποιου άλλου είδους εργασία, όπου εξασφαλίζει ένα πενιχρό εισόδημα. Κυρίως πρόκειται για συλλογή ανακυκλώσιμων υλικών τα οποία εν συνεχεία πουλάνε για να λάβουν ένα μικρό ποσό ή βοηθεί μάγειρα σε εστιατόρια συμπατριωτών τους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11: Είδος εργασίας

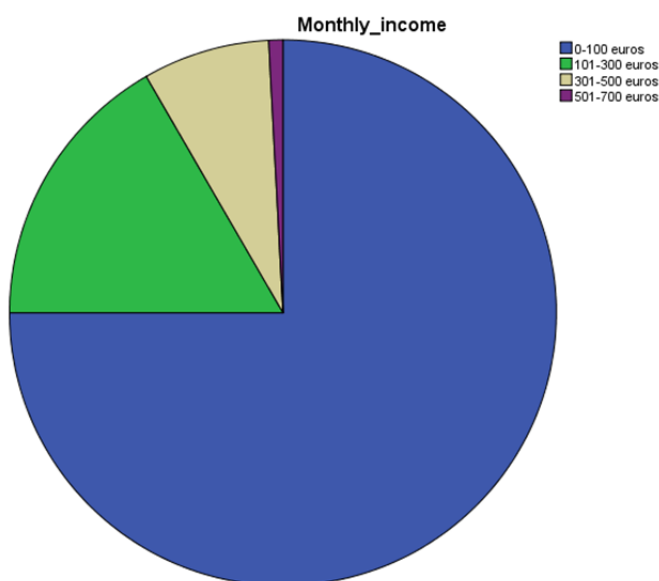
Σε ό,τι αφορά την ασφάλιση μέσω τη εργασίας, το συντριπτικό ποσοστό (99,2%) δεν έχει ασφάλιση μέσω της εργασίας. Αυτό καταδεικνύει τις συνθήκες που δεν διασφαλίζουν τον εκάστοτε εργαζόμενο. Σε συζήτηση για το αν ζητάνε οι ίδιοι να έχουν ασφάλιση, οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν πως αφενός ακόμα και να το ζητήσουν ο εργοδότης δε δέχεται και αφετέρου είναι τόσο μεγάλη η ανάγκη για ένα εισόδημα που δεν τους ενδιαφέρει.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12: Ασφάλιση μέσω εργασίας

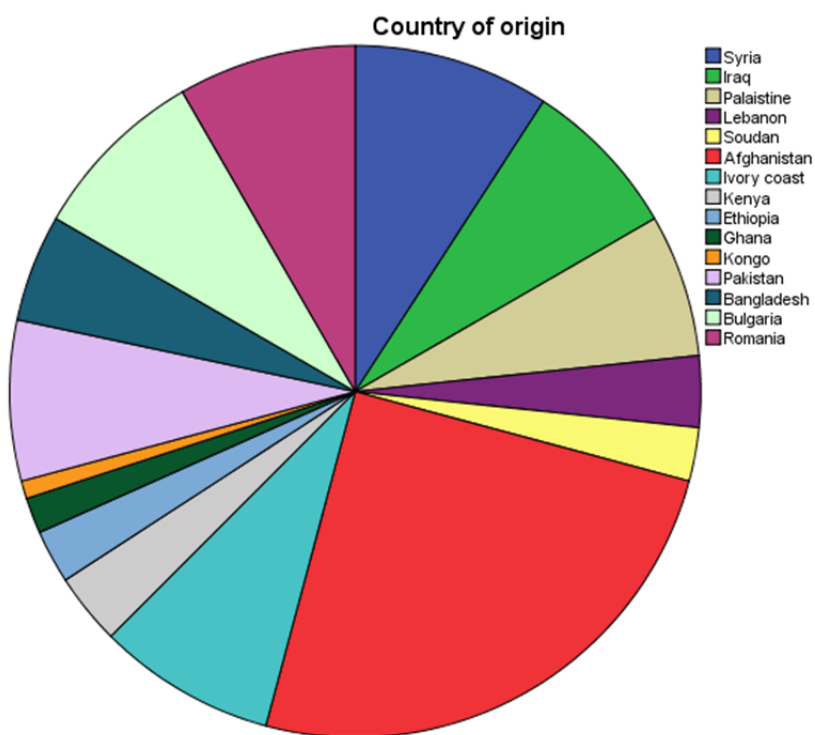
Το μηνιαίο εισόδημα που εξασφαλίζουν όσοι εργάζονται είναι της τάξεως από 0-100 ευρώ (75%), μόλις το 16,7% έχει αποδοχές από 101-300 ευρώ και με σαφώς μικρότερο ποσοστό ακολουθεί το ποσό της τάξεως 301-500 (7,5%) και 501 και άνω (0,8%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 13: Μηνιαίο εισόδημα

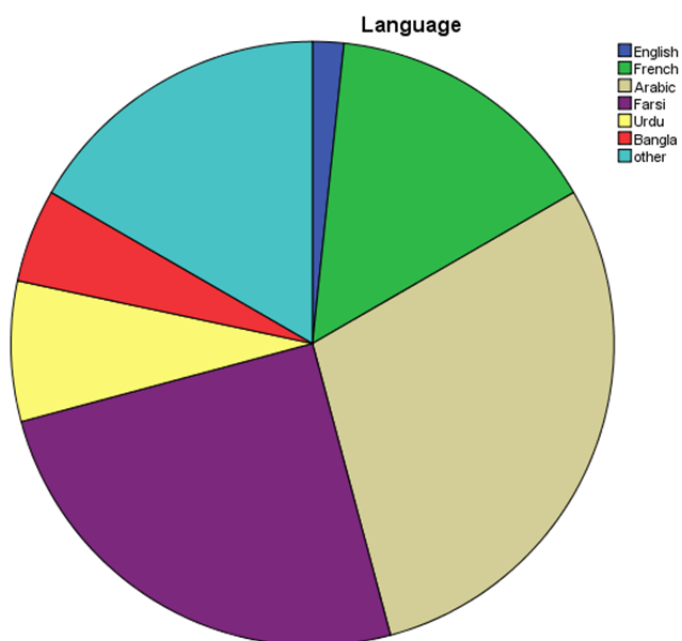
Όπως φαίνεται και στο γράφημα, στην έρευνα συμμετείχαν άνθρωποι από 15 διαφορετικές χώρες. Τα μεγαλύτερα ποσοστά αυτών προέρχονται, παρουσιάζοντας τα με φθίνουσα σειρά από το Αφγανιστάν (25%), την Συρία (9,2%), την Βουλγαρία (8,3%) και την Ρουμανία (8,3%) και την Ακτή Ελεφαντοστού (8,3%) ενώ ακολουθεί το Ιράκ (7,5%) και το Πακιστάν (7,5%). Εν συνεχεία υπάρχουν συνεντευξιαζόμενοι με χώρα καταγωγής την Παλαιστίνη (6,7%), το Μπαγκλαντές (5%), τον Λίβανο (3,3%) και την Κένυα (3,3%), το Σουδάν (2,5%), την Αιθιοπία (2,5%) την Γκάνα (2,5%) και τέλος το Κονγκό (0,8%). Οι χώρες επίσης επιλέχθηκαν βάσει της αντιπροσώπευσής τους στο Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας της Μ.Κ.Ο Praxis.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 14: Χώρες προέλευσης μεταναστών

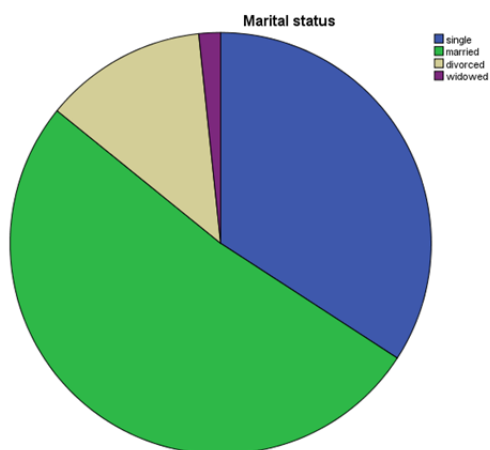
Σε ό,τι αφορά τη γλώσσα επικοινωνίας των συνεντευξιαζόμενων, το 29,2 μιλά Αραβικά, το 25% Φαρσί, 16,7 επικοινωνεί σε άλλη γλώσσα (κυρίως Ελληνικά), 15% ομιλεί την Γαλλική, 7,5% Ουρντού και 5% Μπάγκλα. Τέλος, 1,7% μιλάει Αγγλικά.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 15: Γλώσσα επικοινωνίας

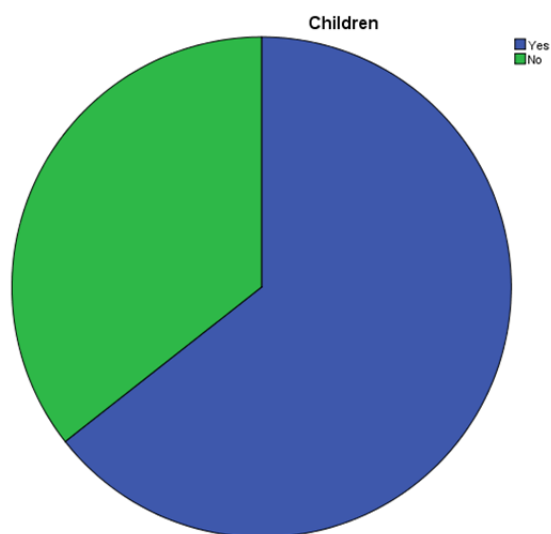
Στην ερώτηση για την οικογενειακή κατάσταση, το 51,7% των ερωτηθέντων ήταν παντρεμένοι, το 34,2% άγαμοι, το 12,5% χωρισμένοι και το 1,7% σε κατάσταση χηρείας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 16: Οικογενειακή κατάσταση

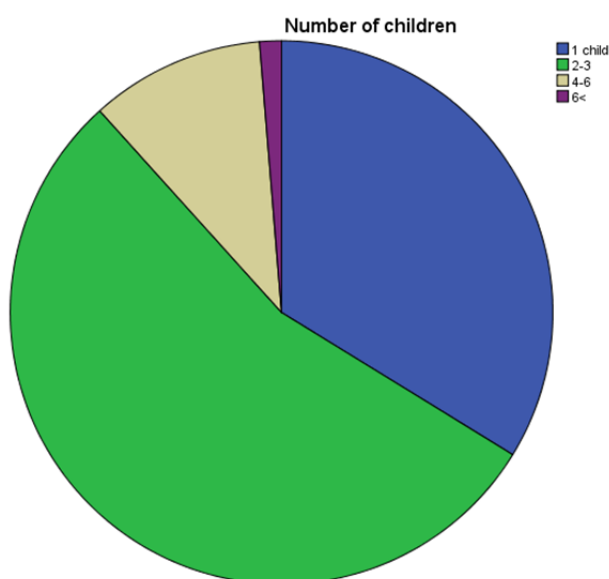
Το 64,6% των συνεντευξιζόμενων έχει παιδιά ενώ το 35,6% όχι.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 17: Υπαρξη παιδιού

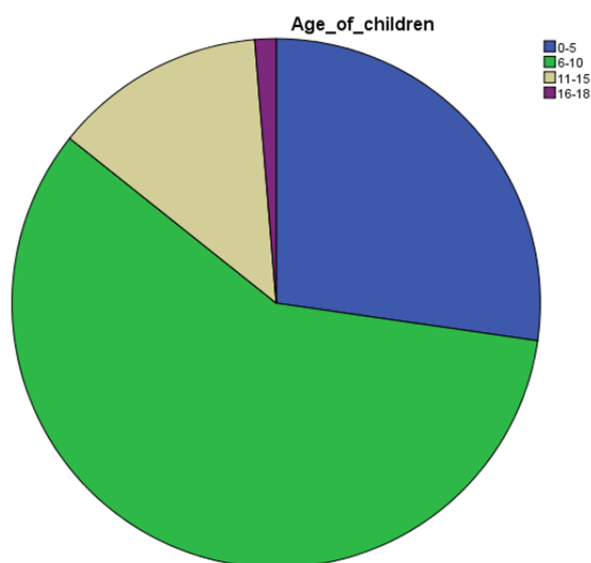
Εξ' όσων είχαν παιδιά το μεγαλύτερο ποσοστό είναι 2-3 παιδιά (54,5%), ακολουθούν όσοι έχουν 1 παιδί (33,8%) και εν συνεχεία όσοι έχουν 4-6 παιδιά (10,4%) και πάνω από 6 παιδιά (1,3%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 18: Αριθμός παιδιών

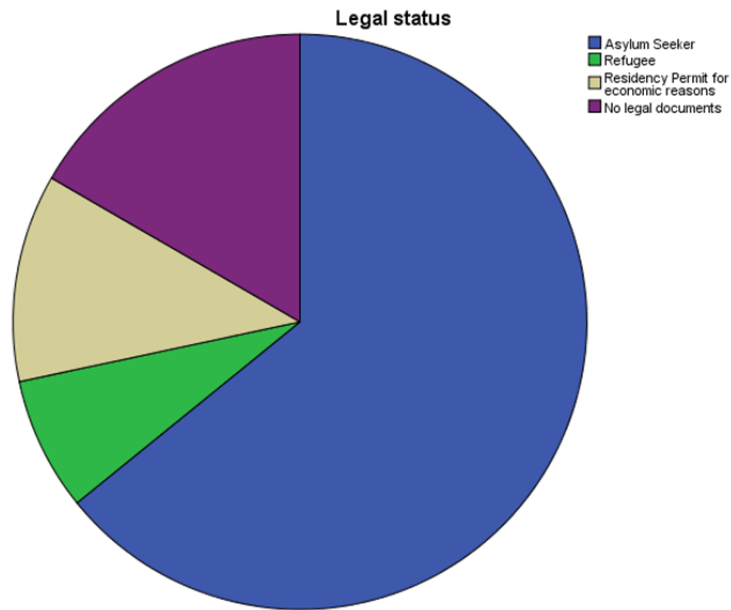
Οι ηλικίες των παιδιών έχουν ως εξής: 6-10 ετών με ποσοστό 58,4% 0-5 σε ποσοστό 27,3%, 11-15 σε ποσοστό 13% και με ποσοστό 1,3% σε ηλικίες 16-18.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 19: Ηλικία παιδιών

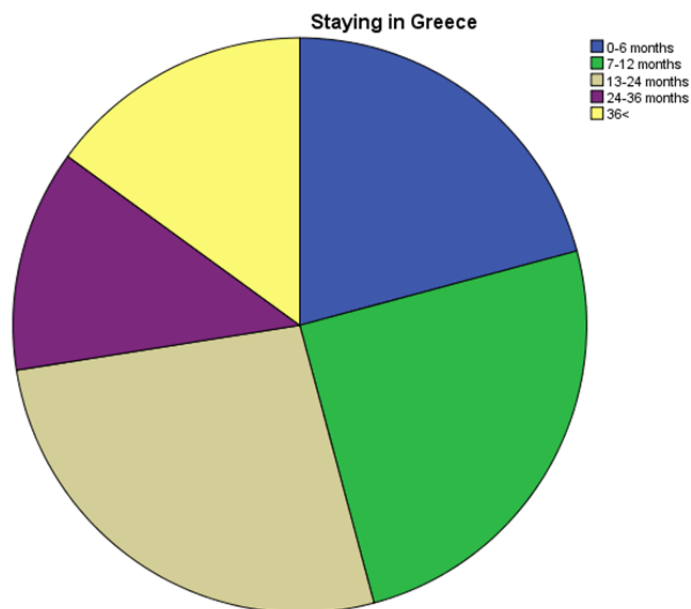
Σε ό,τι αφορά το νομικό καθεστώς, από τους 120 ερωτηθέντες, αιτούντες άσυλο είναι οι 77 (64,2%). Κανένα νομιμοποιητικό έγγραφο δεν έχουν οι 20 (16,7%) ενώ οι οικονομικοί μετανάστες είναι 14 (11,7%) και οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγες είναι 9 (7,5%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 20: Νομικό καθεστώς παραμονής

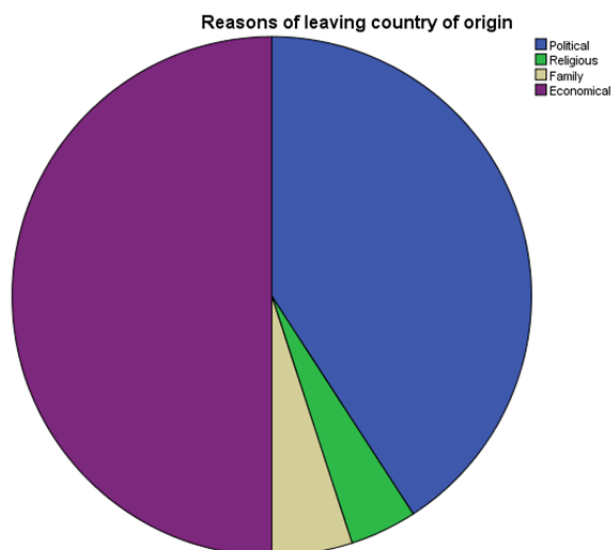
Στην ερώτηση που αφορά το διάστημα παραμονής στην Ελλάδα, το 26,7% των ερωτηθέντων διαμένει στην Ελλάδα 13-24 μήνες, το 25% για 7-12 μήνες, το 20% για 0-6 μήνες, το 15% για πάνω από 36 μήνες και το 12,5% για 24-36 μήνες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 21: Διάστημα παραμονής στη χώρα

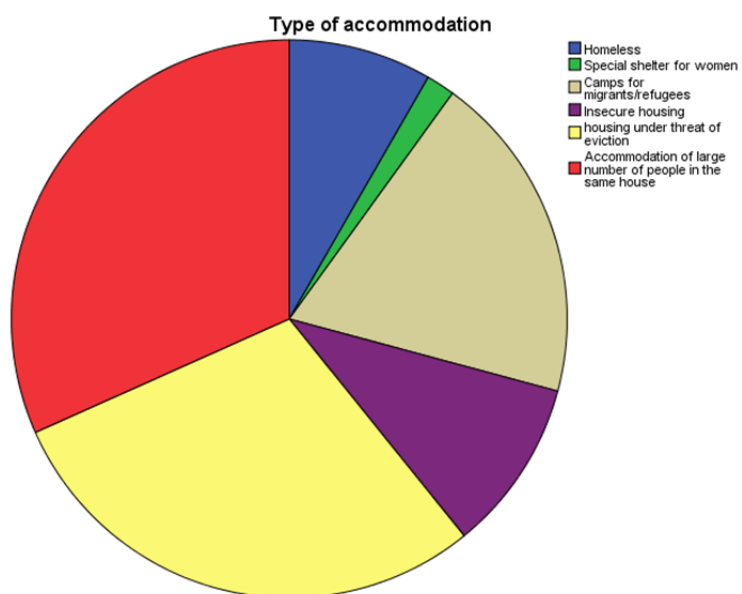
Οι λόγοι εγκατάλειψης της χώρας είναι κατά 50% οικονομικοί, και κατά 40,8% πολιτικοί και ακολουθούν με σαφώς μικρότερο ποσοστό οι οικογενειακοί (5%) και με 4,2% οι θρησκευτικοί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 22: Λόγοι εγκατάλειψης χώρας καταγωγής

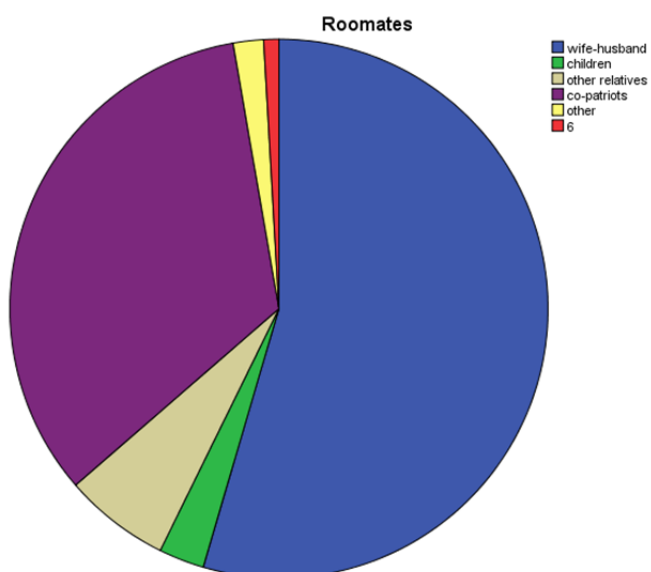
Στη κατάσταση διαμονής των ερωτώμενων το 31,7% των ερωτηθέντων διαμένει σε χώρο με μεγάλο αριθμό ατόμων (πέρα από τον ίδιο και την οικογένεια του) Ακολουθεί με 29,2% η διαμονή υπό την απειλή έξωσης ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 19,2% μένει σε camp και σε χώρους διαμονής μεταναστών και προσφύγων. Ένα 10% μένει σε επισφαλή κατοικία, 8,3% είναι άστεγοι στο δρόμο και 1,7% μένει σε ξενώνες γυναικών. Η εύρεση ενός στέγασης και φιλοξενίας αποτελεί ένα από τα βασικά αιτήματα όσων προσέρχονται στη δομή του Κέντρου Ημερήσιας Υποδοχής Αστέγων της Μ.Κ.Ο Praksis. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε πως δεν έχουν δικαίωμα να αιτηθούν στέγασης από επίσημο κρατικό φορέα (Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 23: Κατάσταση διαμονής

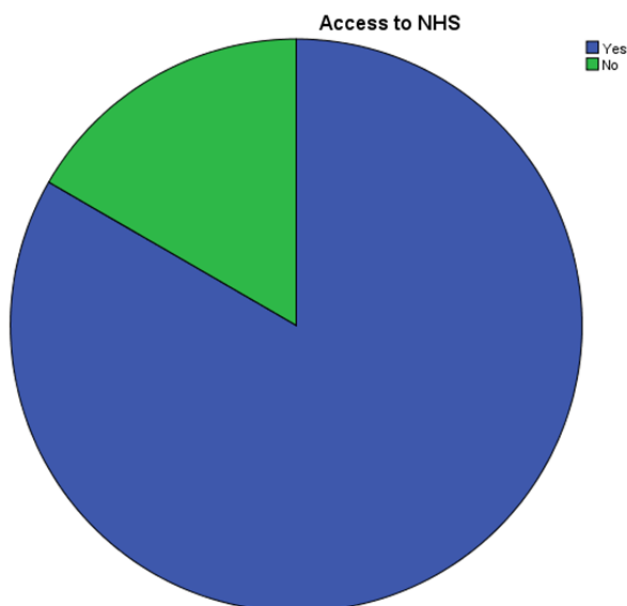
Για όσους ερωτώμενους στεγάζονται ήδη σε κάποιο κατάλυμα, το 57,2% δήλωσε πως είναι στον ίδιο χώρο με το σύζυγο και τα παιδιά, το 33,6% με συμπατριώτες, το 6,4 με άλλους συγγενείς.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 24: Συγκάτοικοι κατά την διαμονή

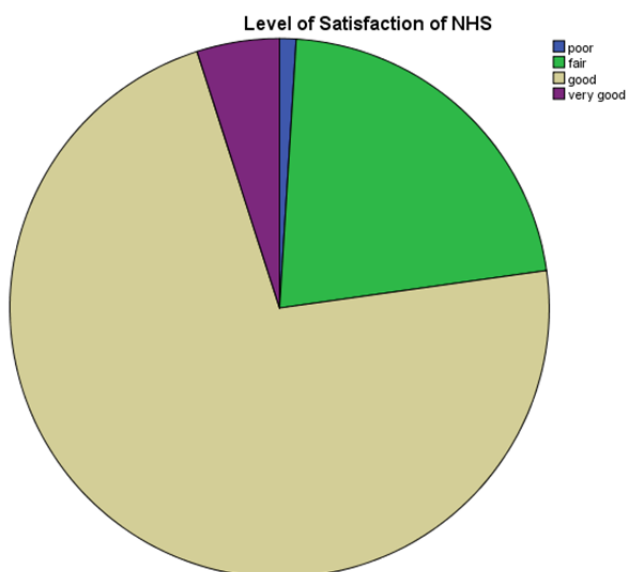
Από τους συνεντευξιαζόμενους, το 83,3% έχει πρόσβαση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας και το 16,7% όχι. Όσοι δεν έχουν πρόσβαση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας, είναι όσοι δεν κατέχουν νομιμοποιητικά έγγραφα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 25: Πρόσβαση στο Ε.Σ.Υ.

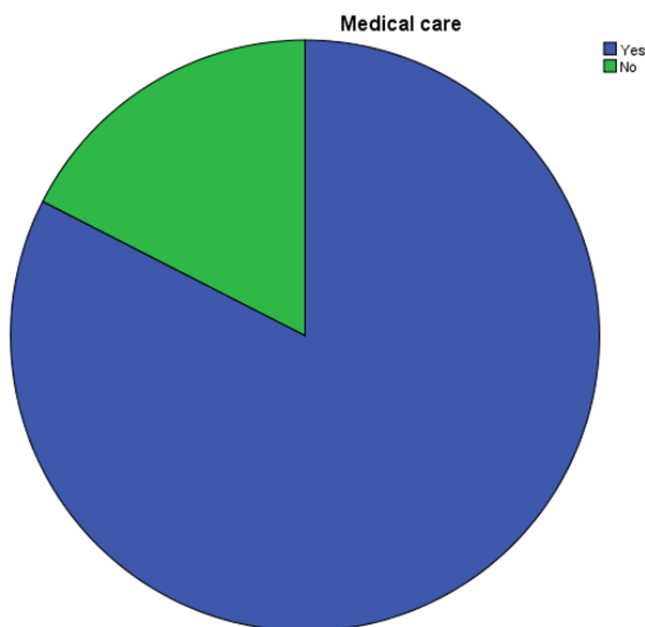
Σε ό,τι αφορά το επίπεδο ικανοποίησης από το Εθνικό Σύστημα Υγείας, το 72,3% είναι πολύ ευχαριστημένοι, το 21,8% δηλώνει αρκετά, το 5% πάρα πολύ και μόλις το 1% καθόλου.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 26: Επίπεδο ικανοποίησης από Ε.Σ.Υ

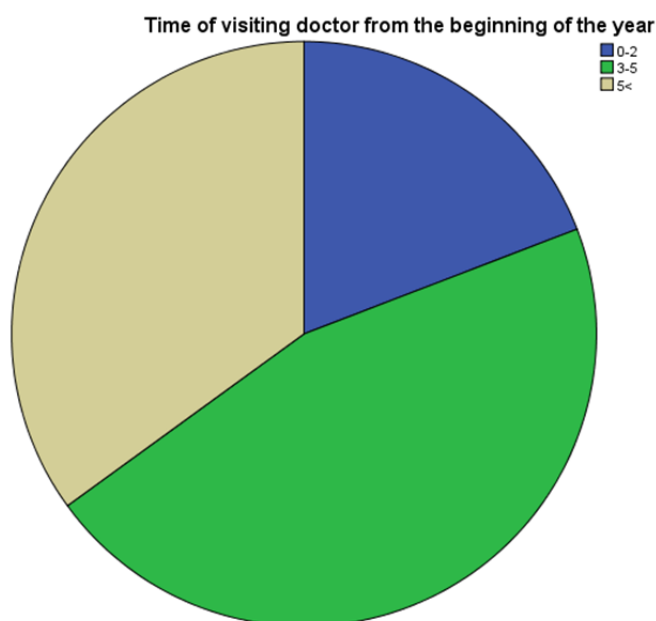
Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη παρέχεται στους κατόχους με νομιμοποιητικά έγγραφα σε ποσοστό 84,2%. Για όσους δεν έχουν κάλυψη από το Εθνικό Σύστημα Υγείας εξυπηρετούνται σε ποσοστό 83,3% όπου είναι δυνατό να έχουν πρόσβαση.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 27: *Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη*

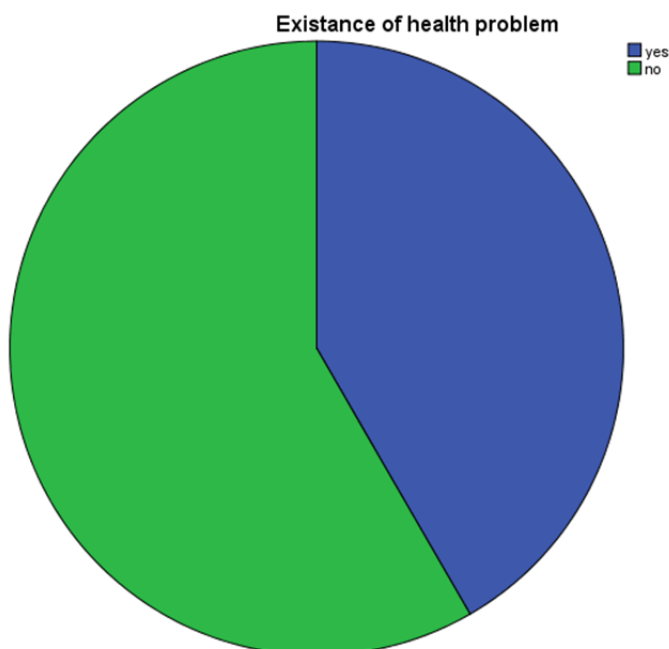
Οι ερωτώμενοι επισκέφθηκαν γιατρό από την αρχή του έτους σε ποσοστό 45,8% για 3-5 φορές, πάνω από 5 φορές σε ποσοστό 35% και 19,2% σε ποσοστό 19,2%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 28: *Επίσκεψη σε ιατρό*

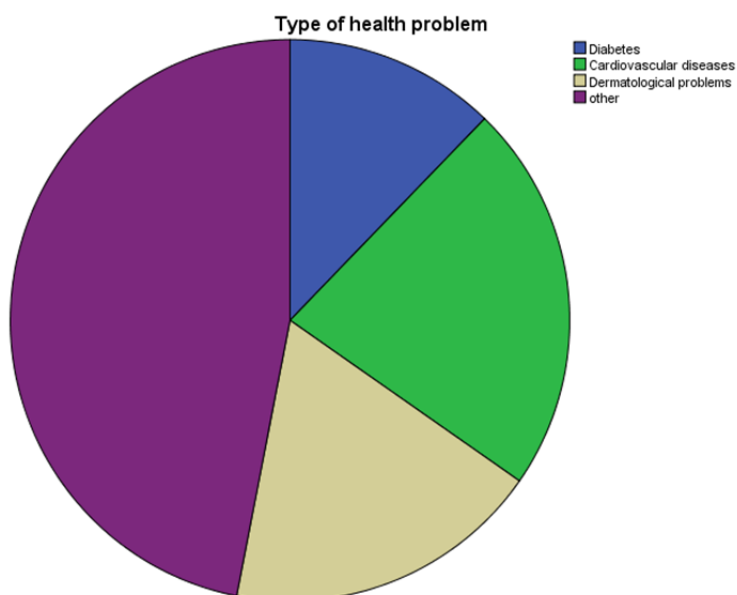
Σε ό,τι αφορά την ύπαρξη χρόνιου προβλήματος υγείας, το 58,3% δηλώνει πως δεν έχει και το 41,7% πως έχει.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 29: Χρόνιο πρόβλημα υγείας

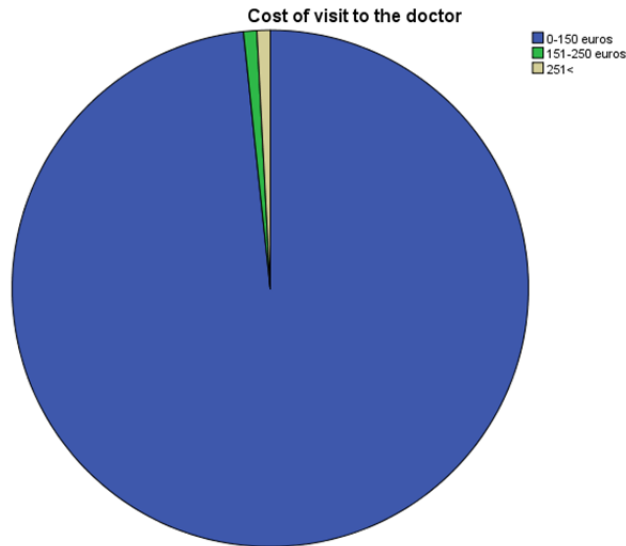
Πιο συγκεκριμένα 28,4% έχει καρδιαγγειακό νόσημα, 18,4% δερματολογικό, 12,2% έχει διαβήτη και 46,9% δηλώνει πως έχει άλλο νόσημα. Ακόμη, 6 ερωτώμενες δήλωσαν γυναικολογικό πρόβλημα, 5 HIV/AIDS, 4 πρόβλημα αναπηρίας, 3 HEP B, 3 αρτηριακή πίεση, 3 οφθαλμολογικό πρόβλημα, ενώ ένας ερωτώμενος είχε στομαχικό πρόβλημα και άλλος ένας τενοντίτιδα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 30: Είδος προβλήματος υγείας

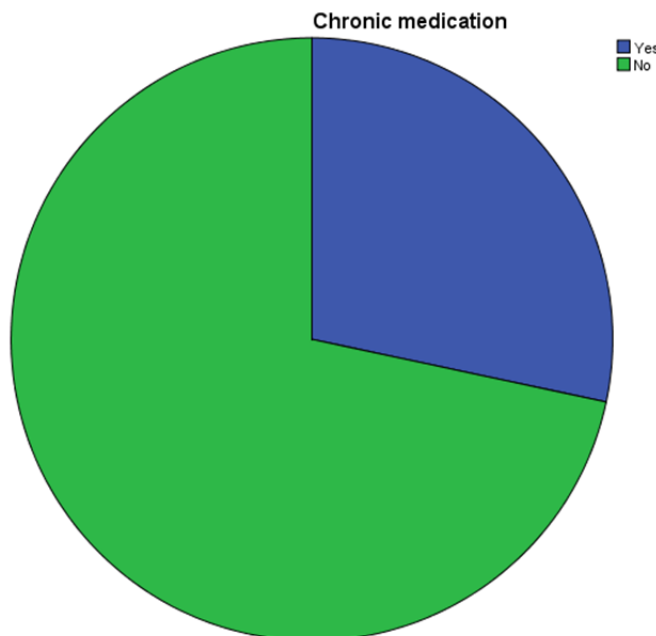
Το κόστος επίσκεψης σε δομές υγείας είναι από 0-150 ευρώ για το 98,3%. Μόλις το 1.7% έχει δώσει από 151 ευρώ και άνω.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 31: Κόστος επίσκεψης σε γιατρό

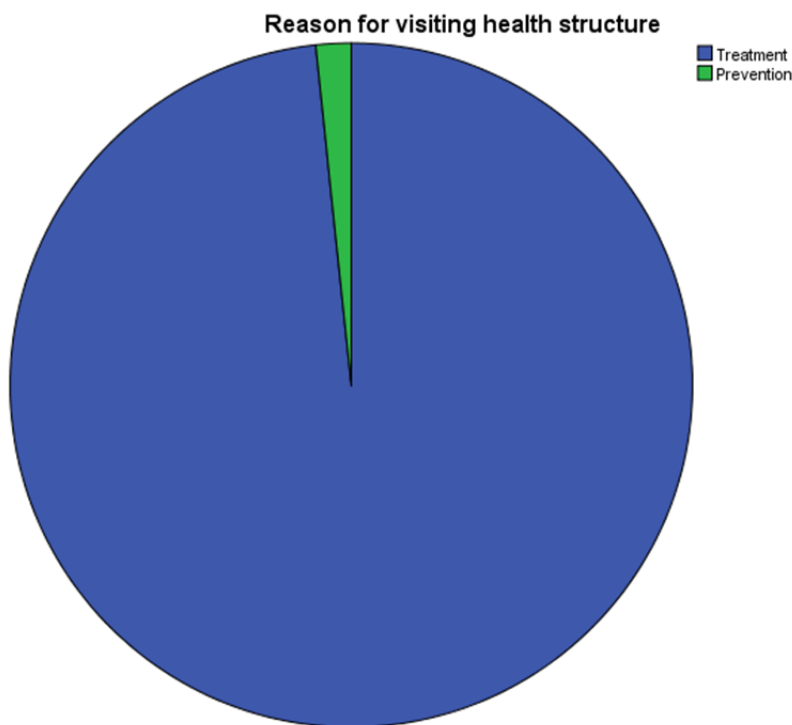
Χρόνια αγωγή λαμβάνει το 28,3% των ερωτώμενων ενώ όχι το 71,7%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 32: Λήψη χρόνιας αγωγής

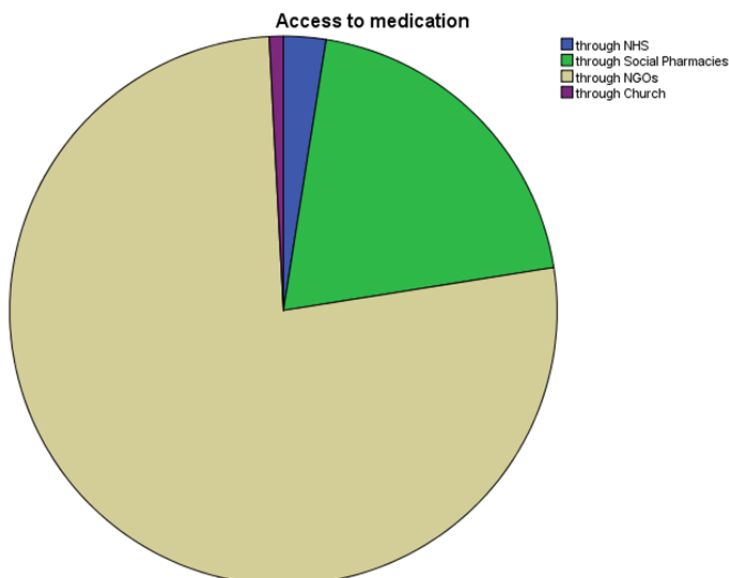
Στη συντριπτική τους πλειοψηφία με ποσοστό 98,3% οι συνεντευξιζόμενοι επισκέπτονται δομές υγείας για την αντιμετώπιση νοσήματος και μόλις το 1,7% για προληπτικούς λόγους.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 33: Λόγος επίσκεψης σε ιατρική δομή

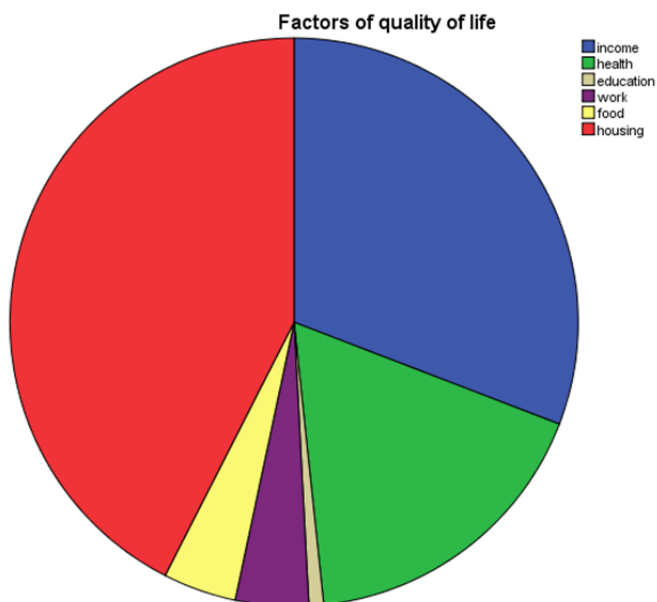
Η πρόσβαση σε φάρμακα γίνεται κατά κύριο λόγο από τις Μ.Κ.Ο (76,7%), έπειτα από Κοινωνικά Φαρμακεία (20%) και τέλος ακολουθεί το Εθνικό Σύστημα Υγείας (2,5) και η εκκλησία (0,8%).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 34: Λήψη φαρμακευτικής αγωγής

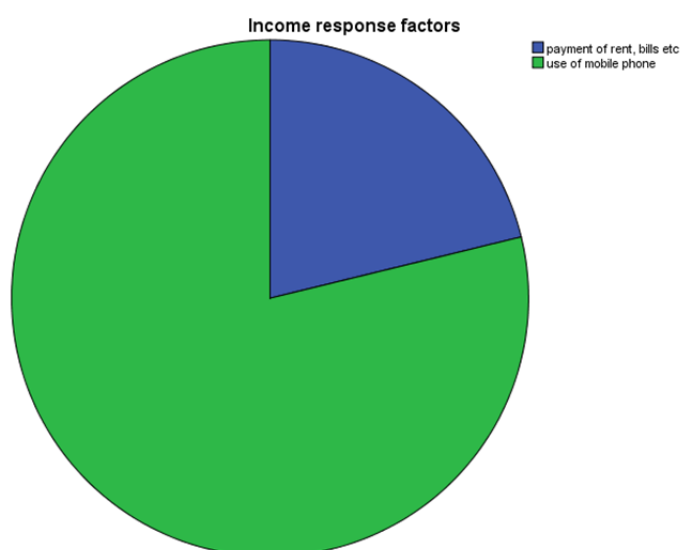
Σχετικά με τους παράγοντες που θεωρούν οι ερωτώμενοι ως πιο σημαντικούς για τη διαβίωση τους, το 42,5% θεωρεί τη στέγαση, το 30,8% το εισόδημα, το 17,3% την υγεία και ακολουθούν η εργασία και η διατροφή με 4,2% έκαστος και τέλος η εκπαίδευση με 0,8%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 35: Παράγοντες διαμόρφωσης ποιοτικού τρόπου ζωής

Τέλος, το εισόδημα αρκεί για να καλύψει τη χρήση τηλεφώνου στο 78,8% και την πληρωμή ενοικίου για το 21,2%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 36: Ανταπόκριση σε βασικές ανάγκες βάσει εισοδήματος

Από όσα παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο της έρευνας καταλήγουμε στα εξής:

- Σε πολύ μεγάλο ποσοστό (75%) οι ερωτώμενοι δεν εργάζονται στην Ελλάδα. Ακόμα και όσοι το κάνουν (25%) εξασφαλίζουν ένα πολύ μικρό εισόδημα, το οποίο σε ποσοστό 75% είναι έως 100 ευρώ. Επίσης, όσοι εργάζονται είναι υπό το καθεστώς «μαύρης εργασίας», καθώς δεν έχουν ασφαλιστική κάλυψη. Σε συζήτηση με τους συνεντευξιαζόμενους μας ανέφεραν πως συμπατριώτες τους, βοηθάνε στη δικτύωση για κάποια δουλειά.

- Σημαντικό κομμάτι αποτελεί η γλώσσα. Άτομα τα οποία βρίσκονται λίγο καιρό στη χώρα δεν έχουν μάθει να μιλάνε Ελληνικά, κάτι το οποίο δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την αναζήτηση εργασίας.

- Οι εμπόλεμες χώρες έχουν αναγκάσει τους ερωτώμενους να μεταναστεύσουν για πολιτικούς λόγους (40,8%) ενώ μεγάλο κομμάτι αποτελεί η αναζήτηση καλύτερης οικονομικής κατάστασης (50%).

- Το κομμάτι της στέγασης είναι κάτι το οποίο καταδεικνύει την επισφάλεια, την απειλή έξωσης και σε καμία περίπτωση δεν ενδείκνυται για να διατηρηθεί το επίπεδο υγείας σε καλή κατάσταση. Σε συνθήκες ακραίας αστεγίας διαβιεί το 8,3 των ερωτώμενων αφού βρίσκονται στο δρόμο. Ο λόγος είναι η απουσία νομιμοποιητικών εγγράφων και η ευαλωτότητα που μετατρέπεται σε παράγοντες αποκλεισμού από δομές φιλοξενίας (αλκοόλ, χρήση ουσιών, ψυχική υγεία, οροθετικότητα)

- Πολύ μεγάλο ποσοστό (72,3%) των ερωτώμενων είναι πολύ ευχαριστημένο από το Εθνικό Σύστημα Υγείας

- Οι Μ.Κ.Ο καλύπτουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την φαρμακευτική αγωγή τόσο για αυτούς που δεν έχουν πρόσβαση όσο και για αυτούς που έχουν.

- Σημαντικό κομμάτι αποτελεί η ελλιπέστατη πρόληψη, κάτι το οποίο φαίνεται από το ότι το 98,3% επισκέπτεται δομή υγείας μονάχα για την αντιμετώπιση νοσήματος.

- Το χαμηλό εισόδημα έρχεται σε άμεση συνάρτηση με την αδυναμία κάλυψης των βασικών αναγκών, αφού στη τελευταία

ερώτηση του ερωτηματολογίου φαίνεται πως δε μπορούν να καλύψουν βασικές καθημερινές ανάγκες όπως διατήρηση του σπιτιού επαρκώς ζεστό, διατροφή με συχνή κατανάλωση κρέατος και τροφών με πρωτεΐνες, χρήση τηλεόρασης, αυτοκινήτου και πλυντηρίου. Η ερώτηση αυτή αποσκοπεί στο να διαπιστώσει μέσω του δείκτη της Eurostat “Material Deprivation” το ποσοστό της υλικής υστέρησης που έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία κάλυψης των αναγκών που προαναφέρθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, εκφράζει την αδυναμία να παρασχεθούν κάποια στοιχεία που θεωρούνται από τους περισσότερους ανθρώπους ως επιθυμητά ή ακόμη και απαραίτητα για να οδηγήσουν μια επαρκή ζωή. Ο δείκτης αυτός μας δείχνει πως οι ερωτώμενοι σε ένα μικρό ποσοστό (21,2%) κάλυπταν ένα ποσό για την κάλυψη του ενοικίου και τη χρήση κινητού τηλεφώνου (78,8%). Λέγοντας κάλυψη ενοικίου σε πολλές περιπτώσεις μιλάμε για ένα ποσό το οποίο δίνει κατά άτομο ο κάθε ένας ο οποίος συγκατοικεί σε ένα σπίτι με πολλά ακόμα άτομα. Επίσης, η χρήση τηλεφώνου για πολλούς από τους συνεντευξιαζόμενους αποτελεί το βασικό μέσο επικοινωνίας με συγγενείς, γνωστούς και φίλους, για αυτό και καλύπτεται.

- Η στέγαση φαίνεται πως αποτελεί τον πυλώνα για έναν ποιοτικό τρόπο ζωής (42,5%) ενώ ακολουθεί το εισόδημα (30,8%) και η υγεία (17,5%). Αυτό αποτελεί μια απόδειξη πως ένα ασφαλές περιβάλλον που θα δίνει την ευκαιρία σε κάθε άνθρωπο να διαβιεί με ασφάλεια και προστασία μπορεί να τον βοηθήσει να αφομοιωθεί στον κοινωνικό ιστό.

- Η ύπαρξη των Μ.Κ.Ο φαίνεται να καλύπτει ένα πολύ σημαντικό κομμάτι που έχει να κάνει με την ελεύθερη πρόσβαση τόσο σε υπηρεσίες υγείας όσο και στο κομμάτι της φαρμακευτικής αγωγής. Ευάλωτες ομάδες φαίνεται να έχουν πιο εύκολη και λιγότερο χρονοβόρο πρόσβαση. Κυρίως για ανθρώπους χωρίς νομιμοποιητικά έγγραφα αποτελούν μια βασική μορφή παροχής υπηρεσιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΥΓΕΙΑΣ ΑΠΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

5.1 Δικαίωμα χρήσης του Συστήματος Υγείας από τους Μετανάστες

Το ζήτημα της υγείας των μεταναστών εισήλθε στην πολιτική ατζέντα μετά το 2000. Η τυπική πρόσβαση στις δωρεάν υπηρεσίες του ΕΣΥ υπήρξε (μετά τις δύο κύριες διαδικασίες νομιμοποίησης 2910/2001 και 3386/2005, ακολούθησε και ο νόμος 3536/2007 που στόχο είχε τον συντονισμό όλων των υπηρεσιών του Κράτους με τις οποίες συναλλάσσεται ο υπήκοος τρίτης χώρας) και παραμένει συνάρτηση της επίσημης απασχόλησης και του νόμιμου καθεστώτος. Τον Ιούλιο του 2000, το Υπουργείο Υγείας δημοσίευσε Εγκύκλιο σχετικά με την «ιατρική περίθαλψη και νοσηλεία» για υπηκόους χωρών εκτός της Ε.Ε. Σύμφωνα με την εν λόγω εγκύκλιο και ο νόμιμος μετανάστης μπορεί να έχει δωρεάν πρόσβαση στο ΕΣΥ, εφόσον κατέχει βιβλιάριο υγείας εκδιδόμενο από το ασφαλιστικό ταμείο στο οποίο είναι εγγεγραμμένος. Ο μεταναστευτικός νόμος του 2001 (Ν. 2910/2001) χορήγησε επίσημα ίσα δικαιώματα με αυτά των Ελλήνων στους ξένους πολίτες που διαμένουν νόμιμα στη χώρα, όσον αφορά στην εθνική ασφάλιση και κοινωνική προστασία. Ο ασφαλιστικός φορέας που καλύπτει τους περισσότερους νόμιμους μετανάστες είναι το Ι.Κ.Α. Οι παροχές που δικαιούται ο ασφαλισμένος και τα εξαρτημένα μέλη της οικογένειάς του είναι ίδιες με αυτές των Ελλήνων ασφαλισμένων, δηλαδή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, νοσοκομειακή περίθαλψη, επίδομα ασθενείας, ατυχήματος, μητρότητας, σύνταξη και λοιπές παροχές. Εντούτοις λαμβάνοντας υπόψη τη μεγάλη έκταση της άτυπης εργασίας, πολλοί νόμιμα διαμένοντες μετανάστες στερούνται κοινωνικής ασφάλισης και επομένως δωρεάν πρόσβασης στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας. Επιπλέον, η πρόσβαση στο σύστημα υγείας παρακωλύεται από τις πολύμηνες καθυστερήσεις που παρατηρούνται για την ανανέωση των αδειών παραμονής.

Οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο απολαμβάνουν δικαιώματα πρόσβασης στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, όμοια με τους Έλληνες πολίτες. Ωστόσο, στο διάστημα που προηγείται της υποβολής του αιτήματος τους για άσυλο, εξομοιώνονται με τους παράνομους αλλοδαπούς, σε ότι αφορά την πρόσβασή τους στο σύστημα υγείας. Το Προεδρικό Διάταγμα 668/18.5.2005 προβλέπει τη δωρεάν

ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των αιτούντων άσυλο και των προσφύγων που δεν είναι ασφαλισμένοι ή δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να καλύψουν οι ίδιοι τα έξοδα. Η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη περιλαμβάνει δωρεάν νοσηλεία σε δημόσιο νοσοκομείο και δωρεάν χορήγηση φαρμάκων από τα δημόσια νοσοκομεία. Για να έχουν δικαίωμα στη δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, οι μεν αιτούντες άσυλο πρέπει να έχουν στην κατοχή τους το ειδικό δελτίο αιτούντος άσυλο, οι δε πρόσφυγες πρέπει να διαθέτουν το δελτίο ταυτότητας πολιτικού πρόσφυγα. Οι ίδιες ακριβώς παροχές ισχύουν και για τους κατόχους ανθρωπιστικού καθεστώτος, ενώ και οι αλλοδαποί ασθενείς με HIV ή άλλες μεταδοτικές ασθένειες, μπορούν να επωφεληθούν της δωρεάν ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και νοσηλείας, υπό την προϋπόθεση ότι η κατάλληλη θεραπεία δεν εφαρμόζεται στη χώρα προέλευσής τους.

5.2 Προσβασιμότητα στις υπηρεσίες υγείας

Σημαντικός και ικανός παράγοντας για τον περιορισμό της προσβασιμότητας των μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας, είναι η υψηλή ιδιωτική οικονομική δαπάνη (out-of pocket payments)³⁹. Τα ποσοστά των ανασφάλιστων μεταναστών παραμένουν υψηλά ακόμα και για αυτούς που έχουν καταφέρει να νομιμοποιήσουν το καθεστώς παραμονής τους. Οι ανασφάλιστοι πρέπει να πληρώνουν οι ίδιοι ολόκληρο το ποσό της περίθαλψης, προκαταβάλλοντας το 50% των εξόδων σε περίπτωση νοσηλείας. Το κόστος αυτό όμως μπορεί να είναι πολύ υψηλό για αρκετούς μετανάστες οι οποίοι ταυτόχρονα δεν δικαιούνται βιβλιάριο οικονομικής απορίας και αδυνατούν οικονομικά να απευθυνθούν σε ιδιωτικά θεραπευτήρια. Όπως δείχνουν και τα στοιχεία της έρευνας των Μαράτου-Αλιπράντη και Γκαζόν (2005)⁴⁰ οι αλλοδαποί αντιμετωπίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό οικονομική ανασφάλεια από το γηγενή πληθυσμό, καθώς τα εισοδήματά τους είναι γενικά χαμηλότερα. Είναι επομένως πιθανό πολλοί από τους μετανάστες να μην είναι σε θέση «να αντιμετωπίσουν το κόστος μιας έκτακτης ανασφάλειας [όπως τα] προβλήματα υγείας». Την προσβασιμότητα στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας δυσχεραίνουν συνεπώς, το καθεστώς εργασίας πολλών μεταναστών με την μορφή της αδήλωτης εργασίας που έχει ως συνέπεια να παραμένουν ανασφάλιστοι, τα χαμηλά εισοδήματα των

³⁹ European Commission (2008a)

⁴⁰ Μαράτου-Αλιπράντη και Γκαζόν (2005α)

μεταναστών, καθώς και η ιδιαιτερότητα του συστήματος καταβολής «άτυπων αμοιβών» στα πλαίσια του ΕΣΥ.

Σημαντικό επίσης εμπόδιο στην προσβασιμότητα των αλλοδαπών στις υπηρεσίες υγείας, δημιουργεί και η ελλιπής ενημέρωση των κρατικών υπηρεσιών σχετικά με το νομικό καθεστώς των επιμέρους κατηγοριών αλλοδαπών, όπως αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες και κατ' επέκταση το πλαίσιο των δικαιωμάτων που απορρέουν από το καθεστώς τους. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι τα τελευταία 4-5 χρόνια το φαινόμενο της ελλιπούς ενημέρωσης των δημοσίων υπαλλήλων έχει περιοριστεί αισθητά ως απόρροια της εκπαίδευσής τους αλλά και του ενισχυτικού ρόλου των Μη Κυβερνητικών Οργανισμών. Η πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας δυσχεραίνεται αρκετά και από τα χρόνια προβλήματα της ελληνικής διοίκησης που μεταφράζονται σε μεγάλες καθυστερήσεις στην έκδοση ή ανανέωση των αδειών παραμονής, ως απόρροια των πολυδαίδαλων γραφειοκρατικών διαδικασιών.

Επιπλέον αντικειμενική δυσκολία στην πρόσβαση των αλλοδαπών στις υπηρεσίες υγείας, δημιουργεί το εμπόδιο της γλωσσικής επικοινωνίας, λόγω της ελλιπούς γνώσης των μεταναστών της ελληνικής γλώσσας, αλλά και η ελλιπής ενημέρωση των αλλοδαπών σχετικά με τη λειτουργία του συστήματος υγείας. Η παντελής έλλειψη διερμηνέων και διαμεσολαβητών στα δημόσια νοσοκομεία, αλλά και σε άλλες δομές που απευθύνονται οι μετανάστες, καθώς και η έλλειψη ενημέρωσης σε γλώσσα που κατανοούν, περιορίζει την διασφάλιση της λήψης ποιοτικών υπηρεσιών.

Σε μελέτη του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Πρόσβασης στην Υγεία των Γιατρών του Κόσμου το 2007⁴¹, αποτυπώνεται ότι στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετά εμπόδια πρόσβασης στην πληροφόρηση αναφορικά με την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Τα στοιχεία για την Ελλάδα αφορούσαν 112 ανθρώπους που επισκέφθηκαν τις δύο πολυκλινικές των Γιατρών του Κόσμου σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Σε ερώτηση αναφορικά με την ενημέρωση για τις υπηρεσίες ελέγχου για τον ιό HIV, το 83,7% των ερωτηθέντων απάντησε ότι δεν έχουν γνώση του δικαιώματος χρήσης αυτών των υπηρεσιών. Το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά υψηλότερο συγκριτικά με τις υπόλοιπες 8 χώρες της μελέτης. "Το αποτέλεσμα αυτό μπορεί να ερμηνευθεί ως απόρροια της άρνησης του δικαιώματος στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη που κατά μεγάλο μέρος αφορά τους μετανάστες χωρίς

⁴¹ Γιατροί του Κόσμου -Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο (2007)

χαρτιά: ο γενικός κανόνας είναι ότι δεν έχουν δικαίωμα στην περίθαλψη, επομένως οι εξαιρέσεις σε αυτόν τον κανόνα (στην προκειμένη περίπτωση, η πρόσβαση στις δωρεάν υπηρεσίες ελέγχου για HIV) είναι, δυστυχώς εύλογα, ελάχιστα γνωστές". Αντίστοιχα είναι τα συμπεράσματα και της μελέτης «Equality in Health: Greek National Report» όπου διαπιστώνεται το έλλειμμα πληροφόρησης και η άγνοια των μεταναστών και προσφύγων σχετικά με τα δικαιώματά τους⁴².

Οι συνέπειες της περιορισμένης πρόσβασης μίας μεγάλης μερίδας των κατοίκων της χώρας στο σύστημα υγείας μπορεί να αποδειχθούν ιδιαίτερα δυσμενείς για την υγεία των ίδιων των μεταναστών αλλά και για τη δημόσια υγεία γενικότερα. Το κόστος αυτό θα πρέπει να αξιολογηθεί όπως θα πρέπει να αποτιμηθεί και η επιπλέον πραγματική επιβάρυνση για το σύστημα υγείας στην περίπτωση διεύρυνσης του δικαιώματος πρόσβασης των άτυπων μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας.

5.3 Πρόσφατες εξελίξεις στη πρόσβαση στην υγεία

Το Υπουργείο Υγείας με τον ν.4368/2016 και την ΚΥΑ Α3(γ)/ΓΠ/οικ.25132/4-4-2016 θεσπίζεται για πρώτη φορά το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις δημόσιες δομές υγείας για την παροχή νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε ανασφάλιστους και σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η πλέον θεμελιώδης αλλαγή που εισάγει το ανωτέρω θεσμικό πλαίσιο είναι η εξίσωση του δικαιώματος ασφαλισμένων, ανασφάλιστων και πρώην κατόχων Ατομικού Βιβλιαρίου Οικονομικά Αδυνάμου ή Ανασφάλιστου ως προς την πρόσβαση στο δημόσιο σύστημα υγείας. Η υγειονομική κάλυψη που εγγυάται το νέο πλαίσιο είναι πλήρης και περιλαμβάνει τη νοσηλευτική, διαγνωστική και φαρμακευτική κάλυψή τους.

Πιο συγκεκριμένα, ο νόμος 4368/2016 στο άρθρο 33 αναφέρει τα εξής:

1. Ανασφάλιστοι και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως προσδιορίζονται στην παράγραφο 2 του παρόντος, έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης πρόσβασης στις Δημόσιες Δομές Υγείας και δικαιούνται νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης. Η νοσηλευτική περίθαλψη παρέχεται μέσω των Νοσοκομείων του ν.δ. 2592/1953 (Α' 254), των εποπτευόμενων και επιχορηγούμενων από το Υπουργείο Υγείας νοσηλευτικών ιδρυμάτων, των εποπτευόμενων και επιχορηγούμενων από το Υπουργείο Υγείας Ν.Π.Ι.Δ., των Μονάδων Ψυχικής Υγείας του ν. 2716/1999 (Α' 96),

⁴² European Commission (2006b)

των Μονάδων Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας του Εθνικού Συστήματος Υγείας, των εποπτευόμενων και επιχορηγούμενων από το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων Νοσοκομείων, των Δημοτικών Ιατρείων, καθώς και μέσω των εποπτευόμενων από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ιδρυμάτων αποκατάστασης και κοινωνικής φροντίδας. Η φαρμακευτική περίθαλψη παρέχεται από τα συμβεβλημένα με τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. ιδιωτικά φαρμακεία. Φάρμακα υψηλού κόστους, που εμπίπτουν στο πλαίσιο της παρ. 2 του άρθρου 12 του ν. 3816/2010 (Α'6), παρέχονται αποκλειστικά από τα φαρμακεία των Νοσοκομείων και του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.

2. Δικαιούχοι των δικαιωμάτων της παραγράφου 1 του παρόντος είναι οι εξής: α) οι μη άμεσα ή έμμεσα ασφαλισμένοι Έλληνες πολίτες ή ελληνικής καταγωγής ομογενείς, οι πολίτες κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και λοιπών τρίτων χωρών, οι οποίοι διαθέτουν νομιμοποιητικά έγγραφα παραμονής στην Ελλάδα, καθώς και τα μέλη των οικογενειών (σύζυγος και ανήλικα ή προστατευόμενα τέκνα) όλων των προαναφερόμενων, β) οι εγγεγραμμένοι στα Μητρώα ασφαλιστικών ταμείων της χώρας και τα μέλη των οικογενειών τους (σύζυγος και ανήλικα ή προστατευόμενα τέκνα), οι οποίοι έχουν απωλέσει τις ασφαλιστικές τους καλύψεις λόγω οφειλών και δεν δικαιούνται παροχών υγείας, γ) τα πρόσωπα των παρακάτω κατηγοριών, ανεξαρτήτως του νομικού καθεστώτος στο οποίο βρίσκονται και της κατοχής νομιμοποιητικών εγγράφων παραμονής στη χώρα: i) ανήλικοι έως 18 ετών, ii) γυναίκες σε κατάσταση εγκυμοσύνης, iii) άτομα με αναπηρία που φιλοξενούνται σε δομές των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας ή σε Στέγες Υποστηριζόμενης Διαβίωσης ή σε Στέγες Αυτόνομης Διαβίωσης για άτομα με αναπηρίες ή άλλα Ν.Π.Δ.Δ. ή Ν.Π.Ι.Δ.. Μη Κερδοσκοπικού Χαρακτήρα, iv) άτομα που φιλοξενούνται σε Μονάδες Ψυχικής Υγείας του ν. 2716/1999 (Α'96), v) άτομα που φιλοξενούνται σε όλες τις θεραπευτικές δομές των εγκεκριμένων οργανισμών θεραπείας του ν. 4139/2013 (Α'74) ή παρακολουθούνται στους ίδιους οργανισμούς ως εξωτερικοί ασθενείς, vi) οι κρατούμενοι σε φυλακές, οι φιλοξενούμενοι σε ιδρύματα αγωγής ανηλίκων και σε στέγες φιλοξενίας ανηλίκων των εταιρειών ανηλίκων (Ν.Π.Δ.Δ.) και οι τελούντες σε καθεστώς διοικητικής κράτησης, vii) όσοι παρέχουν κοινωφελή εργασία στο πλαίσιο έκτισης ποινής ή ως αναμορφωτικό μέτρο, viii) άτομα με αναπηρία 67% και πάνω και άτομα που η κατάσταση της υγείας τους απαιτεί νοσηλεία ή χρειάζονται συνεχή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη ή αποκατάσταση λόγω δυσίατων ή χρόνιων ή ανίατων ή σπάνιων

νοσημάτων—παθήσεων και τα άτομα λοιπών χρόνιων νοσημάτων, εφόσον το χρόνιο νόσημα βεβαιώνεται από ιατρικές γνωματεύσεις θεραπόντων ιατρών Δημόσιων Δομών Παροχής Υπηρεσιών Υγείας ή Πανεπιστημιακών Νοσοκομείων, ix) οι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας (αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και δικαιούχοι επικουρικής προστασίας) και οι ανιθαγενείς και τα μέλη των οικογενειών τους (σύζυγος και ανήλικα ή προστατευόμενα τέκνα) είτε είναι κάτοχοι άδειας διαμονής σε ισχύ είτε εκκρεμεί η έκδοση απόφασης επί αιτήσεως ανανέωσης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας ή επί ενδικοφανούς προσφυγής ή ενδίκου μέσου κατά απορριπτικής της αιτήσεως ανανέωσης απόφασης ή κατά το χρόνο κατά τον οποίον υπάρχει δικαίωμα ενδικοφανούς προσφυγής ή ενδίκου μέσου, x) όσοι διαμένουν στην Ελλάδα με καθεστώς παραμονής για ανθρωπιστικούς ή εξαιρετικούς λόγους και τα μέλη των οικογενειών τους (σύζυγος και ανήλικα ή προστατευόμενα τέκνα), σύμφωνα με το άρθρο 28 του π.δ. 114/2010 (Α΄195) είτε του ν. 3386/2005 (Α΄212) είτε του ν. 4251/2014 (Α΄80) είτε αυτοί είναι κάτοχοι άδειας διαμονής σε ισχύ, είτε εκκρεμεί η έκδοση απόφασης επί αιτήσεως ανανέωσης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας ή επί ενδικοφανούς προσφυγής ή ενδίκου μέσου κατά απορριπτικής της αιτήσεως ανανέωσης απόφασης ή κατά το χρόνο κατά τον οποίο υπάρχει δικαίωμα ενδικοφανούς προσφυγής ή ενδίκου μέσου, xi) αιτούντες διεθνούς προστασίας και τα μέλη των οικογενειών τους (σύζυγος και ανήλικα ή προστατευόμενα τέκνα) από την ημερομηνία εκδήλωσης της βούλησης υποβολής αιτήματος διεθνούς προστασίας (αρχικού ή μεταγενέστερου) και μέχρις ότου η απόφαση επί του αιτήματος διεθνούς προστασίας τους καταστεί τελεσίδικη δηλαδή με απόφαση του αρμοδίου δικαστηρίου επί αιτήσεως ακυρώσεως κατά απόφασης επιτροπής προσφυγών ή αν παρέλθει άπρακτη η προθεσμία υποβολής του ενδίκου μέσου της αίτησης ακύρωσης, xii) θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 323Α, 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα (σύμφωνα με το π.δ. 233/2003 (Α΄233), που είναι ανασφάλιστοι και για όσο χρονικό διάστημα διαρκούν τα μέτρα προστασίας και αρωγής και αλλοδαποί που εμπίπτουν στις διατάξεις του ν. 3875/2010 (Α΄158) «Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος» και για όσο διάστημα διαρκούν τα μέτρα προστασίας και αρωγής. Πολίτες τρίτων χωρών, κάτοχοι γραπτής βεβαίωσης απόφασης αναβολής απομάκρυνσης κατ' εφαρμογή των διατάξεων της παρ. 4 του άρθρου 24 του ν. 3907/2011 (Α΄7).

3. Για την παροχή των υπηρεσιών της παρούσας ρύθμισης προς τους δικαιούχους απαιτείται η κατοχή από αυτούς Αριθμού Μητρώου Κοινωνικής

Ασφάλισης (ΑΜΚΑ), με εξαίρεση τις κατηγορίες της περίπτωσης β΄ της παραγράφου 2 του παρόντος άρθρου, για τους οποίους ο τρόπος διασφάλισης της πρόσβασης στις δημόσιες δομές υγείας καθορίζεται με την κοινή υπουργική απόφαση της παραγράφου 5 του παρόντος άρθρου.

4. Οι δαπάνες της παρούσας ρύθμισης καλύπτονται από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ.

5. Με απόφαση των Υπουργών Υγείας, Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Οικονομικών και κάθε κατά περίπτωση συναρμόδιου Υπουργού, ορίζονται οι όροι, οι προϋποθέσεις της πρόσβασης και της νοσηλευτικής και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στους φορείς της παραγράφου 1, ενδεχόμενη οικονομική συμμετοχή στη φαρμακευτική δαπάνη στη βάση οικονομικών κριτηρίων, η απαιτούμενη διοικητική διαδικασία, η τήρηση ηλεκτρονικών Μητρώων, καθώς και κάθε άλλο σχετικό θέμα και αναγκαία λεπτομέρεια για την εφαρμογή του παρόντος άρθρου. Η διαπίστωση της ασφαλιστικής ικανότητας των δικαιούχων της παρούσας πραγματοποιείται μέσω του ηλεκτρονικού συστήματος της Η.Δ.Ι.Κ.Α. Α.Ε.

6. Από τη δημοσίευση της διάταξης αυτής, παύει να ισχύει το άρθρο 6 του ν.δ. 57/1973 (Α΄ 149), όπως ισχύει, καθώς και το άρθρο 23 του ν. 1076/1980 (Α΄224), όπως τροποποιήθηκε και ισχύει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6:ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αναμφίβολα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο που επηρεάζει και θα συνεχίσει να επηρεάζει ποικιλοτρόπως τόσο τα ίδια τα άτομα που αποφασίζουν να μεταναστεύσουν όσο και τις οικογένειες τους, αλλά και τις χώρες προέλευσης και υποδοχής αυτών. Οι επιπτώσεις του φαινομένου διαφαίνονται τόσο στο οικονομικό όσο και στο κοινωνικό-πολιτισμικό επίπεδο. Ωστόσο, είναι αρκετά δύσκολο να μιλήσουμε σε γενικό επίπεδο για τις θετικές ή τις αρνητικές επιπτώσεις της μετανάστευσης, καθώς αυτές διαμορφώνονται αναλόγως το χρόνο, το χώρο, τις συνθήκες και τις συγκυρίες όπου εκδηλώνεται το φαινόμενο. Με άλλα λόγια, η μετανάστευση μπορεί να έχει θετικές συνέπειες για μια χώρα, για μια άλλη όμως να έχει αρνητικές. Ή μπορεί ως φαινόμενο να έχει θετικές συνέπειες σε ένα από τα επίπεδα που αναφέραμε παραπάνω (π.χ οικονομικό) και σε κάποιο από τα άλλα να έχει αρνητικές (π.χ κοινωνικοπολιτισμικό).

Με δεδομένες τις προαναφερθείσες δυσκολίες θα λέγαμε ότι σημαντικότερο παράγοντα στις επιπτώσεις της μετανάστευσης για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη παίζει ο βαθμός ενσωμάτωσης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Όσο πιο ομαλή είναι αυτή η διαδικασία και ανοιχτή-ανεκτική η κοινωνία της χώρας υποδοχής τόσο πιο θετικές είναι και οι συνέπειες της μετανάστευσης για τους ίδιους τους μετανάστες, οι οποίοι προσαρμόζονται πιο εύκολα και φιλειρηνικά στη νέα πραγματικότητα αλλά και για τις χώρες προέλευσης, οι οποίες αποκομίζουν οφέλη όπως τα εμβάσματα, η μεταφορά τεχνογνωσίας κλπ και για τις χώρες υποδοχής, οι οποίες ωφελούνται ποικιλοτρόπως π.χ μέσα από το χαμηλό κόστος παραγωγής, τη διατήρηση της κοινωνικής και πολιτισμικής τους συνοχής κλπ. Η διαδικασία της ενσωμάτωσης στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής είναι το αποτέλεσμα ποικίλων παραγόντων, όπως η διαδικασία εκμάθησης της γλώσσας της χώρας υποδοχής, οι ευκαιρίες για την απόκτηση ενός ικανοποιητικού εισοδήματος, οι ευκαιρίες για καλύτερη εκπαίδευση, η επέκταση της πολιτειακής και πολιτικής συμμετοχής και η πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες.

Στην πράξη, όμως, παρά το γεγονός ότι οι περισσότερες χώρες έχουν στη διάθεση τους τα νομικά όργανα για να διευκολύνουν και να διαφυλάσσουν την ενσωμάτωση των μεταναστών στις χώρες υποδοχής, αυτή η διαδικασία απαιτεί σημαντικούς πόρους, ενώ παρουσιάζει και κοινωνικές και πολιτισμικές προκλήσεις για τους ίδιους τους μετανάστες και τις κοινωνίες των χωρών υποδοχής. Τα

προγράμματα ενσωμάτωσης των μεταναστών ανά τον κόσμο παρουσιάζουν ποικίλους βαθμούς επιτυχίας. Σε γενικές γραμμές φαίνεται πως οι περιοριστικές μεταναστευτικές πολιτικές συμπίπτουν με τη μείωση των προγραμμάτων και των δημοσίων υπηρεσιών που αφορούν τους μετανάστες. Το γεγονός αυτό τείνει να οδηγεί σε μια διαρκή όξυνση του κοινωνικού κατακερματισμού.

Όλα τα παραπάνω μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η μετανάστευση ως φαινόμενο, τα αίτια, οι συνέπειες της και οι πολιτικές για την διαχείριση της θα συνεχίσουν να αποτελούν αντικείμενο μελέτης και έρευνας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι εξελίξεις είναι συνεχείς και ποικίλες, τα αποτελέσματα διαφέρουν από χώρα σε χώρα και στο ότι κατ' ουσία πρόκειται για ένα άκρως πολυδιάστατο και πολύπλοκο φαινόμενο που φαίνεται πως θα απασχολήσει και τις επόμενες γενεές.

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί το επίπεδο υγείας των μεταναστών στην Ελλάδα. Στο παραπάνω πλαίσιο εξετάσαμε μια σειρά δημογραφικών, κοινωνικών και οικονομικών παραμέτρων που θα μας βοηθήσουν να προσδιορίσουμε το επίπεδο αυτό. Από όσα παρουσιάστηκαν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, προκύπτει ότι οι μετανάστες είναι μια ευπαθής πληθυσμιακή ομάδα που χρήζει ιδιαίτερης μεταχείρισης στις σύγχρονες συνταγματικές δημοκρατίες, καθώς τελούν σε καθεστώς περιορισμένης προσβασιμότητας σε επιμέρους δικαιώματα, εξαιτίας διαφόρων κατηγοριών προσκομμάτων διοικητικού, γεωγραφικού, επικοινωνιακού ή κοινωνικό-πολιτισμικού τύπου⁴³.

Πλέον, οι μετανάστες έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες του Εθνικού Συστήματος Υγείας υγεία με την επίδειξη του ΑΜΚΑ.Η κατάσταση περιπλέκεται πλήρως για τα άτομα εκείνα που δεν είναι κάτοχοι κάποιας κάρτας διαμονής, δηλαδή κάτοχοι νομιμοποιητικού καθεστώτος και κατ' επέκταση στερούνται της δυνατότητάς τους να έχουν πρόσβαση σε μία σειρά δικαιωμάτων, όπως είναι και το δικαίωμα στην υγεία.

Για τα άτομα αυτά, τους λεγόμενους άτυπους μετανάστες, δηλαδή όλους όσους δεν διαθέτουν απαραίτητα έγγραφα, παρ' ότι αποτελούν μία πραγματικότητα για το ελληνικό κράτος, το τελευταίο έχει επιλέξει να τους αντιμετωπίζει σα να ήταν αόρατοι, αποκλείοντάς τους με ιδιαίτερη σαφήνεια από κάθε νομοθέτημα σχετικό με την προσβασιμότητα των αλλοδαπών στο ανθρώπινο δικαίωμα της υγείας. Το σοβαρό έλλειμμα που δημιουργείται είναι αυταπόδεικτο και νομοτελειακά οδηγεί στην

⁴³ Ν. Σαρρής (2008), Θεσμικό Πλαίσιο της Μετανάστευσης σε Εθνικό Και Ευρωπαϊκό Επίπεδο, ΕΚΚΕ, Αθήνα

περιθωριοποίηση των συγκεκριμένων ατόμων και τον κοινωνικό τους αποκλεισμό, ενώ επιφέρει προβλήματα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Η περιθωριοποίηση ατόμων και ομάδων συμβάλλει στην αποσύνθεση του κοινωνικού ιστού, ενώ παράλληλα καταστρατηγεί βασικά ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, όπως αυτά έχουν θεσπιστεί στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνικών δημοκρατικών κρατών.

- Αναδεικνύεται επιτακτικά η ανάγκη λήψης συγκεκριμένων μέτρων για τους μετανάστες που στερούνται των απαραίτητων νομιμοποιητικών εγγράφων παραμονής στην Ελλάδα, έτσι ώστε να διασφαλιστεί η πρόσβασή τους σε δημόσιους φορείς υγείας και κατ' επέκταση στο δικαίωμα τους στην υγεία. Η νομιμότητα της παραμονής τους εδώ αποτελεί ίσως τον πιο σημαντικό παράγοντα της καθημερινότητας των ανθρώπων αυτών, καθώς αποτελεί το βασικό κριτήριο μιας υγιούς καθημερινότητας στη χώρα.

- Περιορισμός των καθυστερήσεων που παρατηρούνται από πλευράς Ελληνικής Διοίκησης στις διαδικασίες έκδοσης και ανανέωσης αδειών παραμονής για τους μετανάστες ή της έκδοσης των ειδικών δελτίων αιτούντος άσυλο, γεγονός που συμβάλλει στην παρεμπόδιση της πρόσβασης πολλών μεταναστών στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

- Άρση των εμποδίων στην επικοινωνία μεταξύ ασθενών-μεταναστών και προσωπικού που απασχολείται σε φορείς υγείας, λόγω της ελλιπούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας αλλά και της ελλιπούς ενημέρωσής τους σχετικά με τη λειτουργία του συστήματος υγείας, στοιχεία που επηρεάζουν σημαντικά την προσβασιμότητα των μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας και στην ποιοτική χρήση τους. Η συμμετοχή διερμηνέων και πολιτισμικών διαμεσολαβητών στα δημόσια νοσοκομεία, θα ενισχύσει τη δυνατότητα του ιατρικού προσωπικού να διασφαλίσει την ποιότητα των υπηρεσιών υγείας που παρέχει σε αλλοδαπούς. Επιπλέον προτείνεται η εκπαίδευση ειδικευμένου προσωπικού, καλά πληροφορημένου και με γλωσσικές δεξιότητες που θα στελεχώνει τις δημόσιες υπηρεσίες και που πιθανώς θα βρίσκεται εκεί για να εξυπηρετεί αποκλειστικά αλλοδαπούς.

- Η ενημέρωση των μεταναστών σε γλώσσα που καταλαβαίνουν, μέσα από φυλλάδια, για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους θα πρέπει να

λαμβάνει χώρα από τη πρώτη στιγμή που εισέρχονται του ελληνικού εδάφους και να έχει ενιαίο και καθολικό χαρακτήρα.

- Καλή υγεία των μεταναστών συνεπάγεται καλή υγεία για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, αναπόσπαστο μέρος του οποίου αποτελούν και οι μετανάστες.

- Σε ό,τι αφορά το κομμάτι της εργασίας, έχοντας εξασφαλίσει την ύπαρξη μιας συνεκτικής βάσης δεδομένων, που συνιστά την αφετηρία οποιασδήποτε προσπάθειας διαχείρισης των μεταναστών και την ποσοτικά και ποιοτικά επαρκή στελέχωση της διοίκησης, θα πρέπει να ακολουθήσει ο εξορθολογισμός της επίσημης πολιτικής εισόδου των μεταναστών για εργασία μέσα από τη διαδικασία της μετάκλησης. Αυτή η θεωρητικά στοχευμένη θεσμοθετημένη διαδικασία που αντιστοιχίζει αλλοδαπό εργατικό δυναμικό με την ανάγκη πλήρωσης συγκεκριμένων θέσεων εργασίας, όπως έχει ήδη αναλυθεί είναι γραφειοκρατικά επιβαρυνόμενη. Προκειμένου λοιπόν να επιτελέσει τον σκοπό της ομαλής ένταξης των μεταναστών στην αγορά εργασίας και του περιορισμού ενδεχόμενου ανταγωνισμού με το εγχώριο εργατικό δυναμικό για τις ίδιες θέσεις εργασίας, πρέπει να γίνει λιγότερο δύσκαμπτη. Απαιτείται η συμπίεση του χρόνου που μεσολαβεί μεταξύ της έναρξης της διαδικασίας (με την υποβολή των αιτήσεων ενδιαφέροντος από τους εργοδότες) και της πράξης έγκρισης εργασίας που κοινοποιείται στο αλλοδαπό εργατικό δυναμικό από τις κατά τόπους ελληνικές προξενικές αρχές. Έτσι μόνο θα υπάρχουν περισσότερες πιθανότητες να συναντήσει νόμιμα η αλλοδαπή προσφορά την εγχώρια ζήτηση, να καλύπτονται οι ανάγκες των τοπικών αγορών εργασίας με προγραμματισμένο τρόπο και κατ' επέκταση να διασφαλίζεται ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη.

- Η εξασφάλιση του νομιμοποιητικού εγγράφου της άδειας διαμονής για εργασία από τους μετανάστες αποτελεί ικανή αλλά όχι αναγκαία συνθήκη για τη σύναψη επίσημων σχέσεων εργασίας μεταξύ αυτών και των εργοδοτών τους. Οι μετανάστες συνιστούν πιο ευάλωτο εργατικό δυναμικό, με μειωμένη διαπραγματευτική δύναμη σε σχέση με τους γηγενείς. Συνεπώς ακόμα κι αν ξεκινήσουν με τις προϋποθέσεις για νόμιμη εργασία, στην πορεία μπορεί να εκπέσουν σε καθεστώς παρανομίας με υπαιτιότητα του εργοδότη τους. Γι'

αυτό το λόγο εκ των ων ουκ άνευ θεωρείται η εφαρμογή εκείνων των πολιτικών που διευκολύνουν και ενισχύουν την παραμονή των μεταναστών στη νόμιμη απασχόληση και καταπολεμούν την αδήλωτη εργασία.

- Συναφής με την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας και με το σκεπτικό ότι η πολιτική της διαχείρισης του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού πρέπει να επικοινωνεί με την ατζέντα της ευρύτερης οικονομικής πολιτικής είναι και η πρόταση της καταπολέμησης της παραοικονομίας. Η καταπολέμηση της παραοικονομίας συνιστά κρίσιμη συνιστώσα για τον περιορισμό της ζήτησης παράνομων μεταναστών οι οποίοι αποτελούν προτιμητέα φθηνή και ευέλικτη επιλογή για τους εργοδότες εις βάρος των γηγενών εργαζομένων που έχουν παρεμφερή προσόντα. Βέβαια η εξάλειψη σε μεγάλο βαθμό αυτής της παθογένειας πιθανότατα να οδηγήσει στην απώλεια κάποιων θέσεων εργασίας, όμως θα τεθούν επιτέλους, βάσεις υγιούς ανταγωνισμού και κινητικότητας στα πλαίσια των διαφόρων επαγγελματίων που ευδοκιμούν σε κλάδους άτυπης οικονομικής δραστηριότητας όπως είναι ο κλάδος των ιδιωτικών νοικοκυριών.

- Σε μεγάλο βαθμό πρέπει να διασφαλιστεί η υγιής λειτουργία της αγοράς εργασίας μέσα από την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας και της παραοικονομίας αυτό στο οποίο θα πρέπει να δοθεί έμφαση είναι η καλύτερη αξιοποίηση των επαγγελματικών γνώσεων και των δεξιοτήτων των μεταναστών που θα συνέβαλαν τόσο στην εθνική οικονομία όσο και στην ομαλότερη ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία γενικότερα. Συμπερασματικά είναι απαραίτητη μια συνολική στρατηγική διαχείρισης της αγοράς εργασίας που θα περιλαμβάνει τόσο τους γηγενείς όσο και τους μετανάστες και θα αξιοποιεί το ανθρώπινο κεφάλαιό τους σε συμφωνία πάντα με τους αναπτυξιακούς στόχους της οικονομίας μας.

Εκείνο όμως που παραμένει υπεράνω ορισμών και ερμηνειών είναι το γεγονός ότι οι μετανάστες είναι πρωτίστως άνθρωποι, τους οποίους κάθε δημοκρατικό σύγχρονο κράτος έχει υποχρέωση να σεβαστεί και να αφουγκραστεί τις ανάγκες τους, αναζητώντας λύσεις, ακόμα και αν η συγκεκριμένη διαδικασία φαντάζει άλυτος γρίφος στο πλαίσιο μιας επιβαρυνμένης οικονομικής συγκυρίας, όπως αυτή που ζούμε σήμερα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Δημογραφικά στοιχεία

Φύλο: Άνδρας Γυναίκα

Ηλικία: 18-25 26-30 31-35 36-40 40 και άνω

Εκπαιδευτικό επίπεδο/Ποια βαθμίδα εκπαίδευσης έχετε ολοκληρώσει?:

Δεν ολοκληρώθηκε το δημοτικό

Δημοτικό

Γυμνάσιο

Λύκειο

Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Άλλο

Ποιο το θρήσκευμα σας?

Ισλαμισμός

Χριστιανισμός

Ινδουισμός

Βουδισμός

Άθεος/ Αγνωστικιστής

Άλλο

Εργάζεστε? Ναι Όχι

Αν ναι διευκρινίστε

Αγροτικές Εργασίες

Οικοδομικές εργασίες

Ελεύθερος επαγγελματίας

Εμπόριο

Άλλο

Έχετε εργαστεί στην Ελλάδα?

Ναι Όχι

Αν ναι διευκρινίστε

Είχατε συνεχή ασφάλιση μέσω της δουλειάς?

Ναι Όχι

Ποιο είναι το μηνιαίο εισόδημα σας?

0-100 ευρώ

101-300 ευρώ

301-500 ευρώ

501-700 ευρώ

701 και άνω

Χώρα Προέλευσης:

Γλώσσες Επικοινωνίας:

Αγγλικά

Γαλλικά

Αραβικά

Φάρσι

Παστού

Ούρντου

Μπάγκλα

Άλλο

Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος/η

Έγγαμος/η

Διαζευγμένος/η

Χήρος/α

Άλλο

Έχετε παιδιά? Ναι Όχι

Αν ναι

Αριθμός παιδιών

Έως 1 2-3 4-6 6 και άνω

Ηλικίες Παιδιών?

0-5 6-10 11-15 16-18 18+

Νομικό Καθεστώς Παραμονής

Αιτών άσυλο

Πρόσφυγας

- Άδεια παραμονής για επικουρική προστασία
- Άδεια παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους
- Άδεια παραμονής για πολιτικούς λόγους
- Άδεια παραμονής οικονομικού μετανάστη

Χωρίς διοικητικά έγγραφα

- Οικονομικός μετανάστης

Συνολικό διάστημα παραμονής στην Ελλάδα:

0-6 μήνες 7-12 μήνες 13-24 μήνες 24-36 μήνες 36 και άνω

Λόγοι εγκατάλειψης χώρας προέλευσης:

Πολιτικοί

Θρησκευτικοί

Φυλετικοί

Οικογενειακοί

Οικονομικοί

Άλλοι λόγοι

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΜΟΝΗΣ

1. Άστεγος στο δρόμο

Άνθρωποι που ζούν στο δρόμο

Διαμονή σε χώρους για επείγουσες περιπτώσεις

2. Στερούμενοι κατοικίας

Διαμονή σε ξενώνες για αστέγους

Φιλοξενία σε ξενώνες γυναικών

Διαμονή σε κέντρα για μετανάστες/πρόσφυγες

Πρόσωπα που φεύγουν από ιδρύματα

Πρόσωπα που λαμβάνουν μακροχρόνια υποστήριξη

3. Σε επισφαλείς συνθήκες στέγασης

Άνθρωποι που ζούν σε επισφαλή κατοικία

Άνθρωποι που ζούν υπό την απειλή έξωσης

Πρόσωπα που ζούν υπό την απειλή βίας

4. Σε ανεπαρκή/ακατάλληλα καταλύματα

Άνθρωποι που ζούν σε προσωρινά/πρόχειρα καταλύματα

Άνθρωποι που ζούν σε ακατάλληλα καταλύματα

Διαμονή μεγάλου αριθμού ανθρώπων στον ίδιο χώρο

Αριθμός ατόμων που διαμένουν στον ίδιο χώρο με τον ερωτώμενο:

Σύζυγος/Σύντροφος

- Παιδιά
- Γονείς
- Λοιποί Συγγενείς
- Άνθρωποι από την ίδια χώρα
- Άλλο

Κοινωνικά-Οικονομικά-Ιατρικά Στοιχεία

Έχετε πρόσβαση στο Ε.Σ.Υ.? (Εθνικό Σύστημα Υγείας) Ναι Όχι

Αν ναι ποιος ο βαθμός ικανοποίησης από τις υπηρεσίες του Ε.Σ.Υ (Εθνικού Συστήματος Υγείας)

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα πολύ

Έχετε ασφαλιστική κάλυψη-Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη: Ναι Όχι

Αν ναι διευκρινίστε:

ΕΟΠΠΥ (ΙΚΑ, ΤΕΒΕ, ΟΓΑ, ΝΑΤ)

Πρόνοια:

Δελτίο αιτήσαντος άσυλο ή άδεια παραμονής:

Αυτασφάλιση

Άλλο

Αν όχι από ποια δομή/φορέα καλύπτετε τις ιατρικές ανάγκες σας?

Μ.Κ.Ο

Κοινωνικά Ιατρεία

Ίδιοι πόροι

Άλλο

Πόσες φορές επισκεφθήκατε ιατρό από την αρχή του έτους?

0-2 3-5 Πάνω από 5

Αντιμετωπίζετε κάποιο χρόνια πρόβλημα υγείας? Ναι Όχι

Αν ναι διευκρινίστε:

Φυματίωση

Καρδιαγγειακά Νοσήματα

Κακοήθεια/Νεοπλάσματα

Δερματολογικά

Λοιμώδη νοσήματα

Άλλο

Πόσες φορές επισκεφθήκατε δομές υγείας στην Ελλάδα από την αρχή του έτους

Εσείς 0-2 3-5 Πάνω από 5

Η οικογένεια σας 0-2 3-5 Πάνω από 5

Συγγενείς 0-2 3-5 Πάνω από 5

Φίλοι 0-2 3-5 Πάνω από 5

Ποιό το κόστος επίσκεψης σας από την αρχή του έτους?

Σε ιατρούς 0-150 ευρώ 151-250 ευρώ 251 και άνω

Σε νοσηλευτικό προσωπικό 0-150 ευρώ 151-250 ευρώ 251 και άνω

Σε διοικητικό προσωπικό 0-150 ευρώ 151-250 ευρώ 251 και άνω

Άλλο

Λαμβάνετε κάποια χρόνια φαρμακευτική αγωγή? Ναι Όχι

Αν ναι διευκρινίστε

Επισκέπτεστε τις δομές υγείας για να αντιμετωπίσετε κάποιο νόσημα ή προληπτικά?

Αντιμετώπιση Νοσήματος Προληπτικά

Η φαρμακευτική αγωγή που χρειάζεται να λάβετε την προμηθεύετε:

Μέσω Ε.Σ.Υ.

Μέσω Κοινωνικών Φαρμακείων

Μέσω Μ.Κ.Ο

Μέσω εκκλησίας.

Ίδια αγορά

Άλλο

Ποιους θεωρείτε σημαντικούς παράγοντες για τη διαμόρφωση ενός ποιοτικού τρόπου ζωής? (Αριθμήστε από το 1 έως το 3 με το νούμερο 1 να αποτελεί τον πιο σημαντικό)

Εισόδημα.

Υγεία

Παιδεία.

Εργασία.

Πολιτισμός .

Αθλητισμός

Διατροφή.

Στέγαση

Αναφέρετε σε ποια από τα παρακάτω μπορείτε να ανταποκριθείτε

Πληρωμή ενοικίου, λογαριασμών, δανείου (αν υπάρχει).

Διατήρηση του σπιτιού επαρκώς ζεστό

Αντιμέτωπιση απροσδόκητων εξόδων

Διατροφή με συχνή κατανάλωση κρέατος και τροφών με πρωτεΐνες

Διακοπές κατά τη διάρκεια της χρονιάς

Χρήση τηλεόρασης

Χρήση πλυντηρίου

Χρήση αυτοκινήτου

Χρήση τηλεφώνου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αλεξιάς Γ., «Η κοινωνική πρόσληψη και μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης» στο βιβλίο, «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2001
- Ανδριανόπουλος Π., «Ανακύπτοντα Κοινωνικά Προβλήματα», στο βιβλίο «Συνεδριακές Εκδηλώσεις ΕΚΕΜ. Πρόσφυγες και μετανάστες στην ελληνική αγορά εργασίας.», επιμ. Βγενόπουλος Κ. Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1998
- Βαγενά-Παλαιολόγου Ε., «Ρατσισμός και Ξενοφοβία στην Ελλάδα Σήμερα-Στάσεις των Φορέων του Επίσημου Κοινωνικού Ελέγχου (Δικαιοσύνη-Αστυνομία)», στο βιβλίο «Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές – Προοπτικές», επιμ. Καβουνίδη Τ., Στυλιανούδη Λ., Καρύδης Β., Νικολακοπούλου-Στεφάνου Η., εκδ. ΙΜΕΠΟ, Αθήνα, 2008
- Δημάκη- Λαμπίρη Ι., «Για μια παιδεία εναντίον των άμεσων και έμμεσων διακρίσεων ανάλογα το φύλο, την φυλή, την θρησκεία, την εθνικότητα ή άλλα χαρακτηριστικά. Συλλογικό Έργο. Μετανάστες, ρατσισμός και ξενοφοβία. Ελληνικές εμπειρίες διακρίσεων», εκδ. Σάκουλας, Αθήνα 1998
- Κόντης Α., “Ήμεδαπό και αλλοδαπό εργατικό δυναμικό στην ελληνική αγορά εργασίας, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, Κοινωνικές Ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός”, εκδ. Εξάντας, Αθήνα, 1998
- Κόντης Α. «Η μετανάστευση στη θεωρία των διεθνών οικονομικών σχέσεων», στο βιβλίο «Διεθνής Πολιτική Οικονομία. Θεωρία, δομή και προκλήσεις της παγκόσμιας οικονομίας», επιμ. Κόντης Α., Τσαρδανίδης Χ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 2005
- Κόντης Α., «Οικονομική Ενσωμάτωση Μεταναστών στη Χώρα Υποδοχής», στο βιβλίο «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001
- Λυμπεράκη Α., Πελαγίδης Θ., «Ο «φόβος του ξένου» στην αγορά εργασίας: ανοχές και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη», Πόλις, Αθήνα, 2000
- Μουσούρου Λ., «Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη», εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1991

- Μουσούρου Λ., «Από τους Γκασταρμπάιτερ στο πνεύμα του Σένγκεν. Προβλήματα της σύγχρονης μετανάστευσης στην Ευρώπη», εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1993
- Ναζάκης Χαρίλαος, «Το “οικονομικό θαύμα” οφείλεται (και) στους μετανάστες», στο Χ. Ναζάκης–Μ. Χλέτσος (επιμέλεια), Μετανάστες και Μετανάστευση. Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2001
- Παπανδρόπουλος Χ. Αθανάσιος, «Όταν στην Ελλάδα θα κατοικούν τρία εκατομμύρια μετανάστες», εφημερίδα Ναυτεμπορική, Σάββατο 26 Ιουλίου 2008.
- Παπαηλίας Θ., «Οικονομία και Κοινωνία, Οι εξελίξεις στην ελληνική οικονομία μεταπολεμικά», εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2005
- Ν. Σαρρής, Θεσμικό Πλαίσιο της Μετανάστευσης σε Εθνικό Και Ευρωπαϊκό Επίπεδο, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 2008
- Τσαρδανίδης Χ., «Μετανάστευση και Εξωτερική Πολιτική της Ελλάδας», στο βιβλίο «Νομικές και Κοινωνικοπολιτικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης στην Ελλάδα», επιμ. Αμίτσης Γ. Λαζαρίδη Γ., εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2001
- Χλέτσος Μ., “Η πολιτική οικονομία της Μετανάστευσης”, στο βιβλίο “Μετανάστες και Μετανάστευση. Οικονομικές, Πολιτικές και Κοινωνικές Πτυχές” επιμ. Ναζάκης Χ., Χλέτσος Μ., εκδ. Πατάκη, Αθήνα, 2003

Ξένη Βιβλιογραφία

- Buzan B., “New patterns of global security in the twenty-first century”, International Affairs, Vol. 67, 1991
- Fix Michael and Passel S. Jeffrey, “Immigration & Immigrants: Setting the Record Straight”, Urban Institute, Washington DC, May 1, 1994
- Hjerm M., “Defending Liberal Nationalism. At what cost?”, Journal of Ethnic and Migration Studies, Vol. 30, No. 1, 2004

- “Impact of Immigration on Europe’s Societies”, European Migration Network, εκδ. European Commission, March 2006
- Kuznetsov Yevgeny, Sabel Charles, “Global Mobility of Talent from a Perspective of New Industrial Policy. Open Migration Chains and Diaspora Networks.”, στο βιβλίο “The International Mobility of Talent. Types, Causes and Development Impact”, επιμ. Solimano Andres, εκδ. Oxford University Press, 2008
- Lucas R., “International Migration and Economic Development: Lessons from Low-Income Countries”, Almkvist & Wiksell International, Stockholm, 2005
- Waldinger R., “Still the Promised City? New Immigrants and African Americans in Postindustrial New York”, εκδ. Harvard University Press, Cambridge, 1996.
- “World Economic and Social Survey 2004. International Migration”, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2004

Διαδικτυακές πηγές

- <http://www.praksis.gr/el/>
- <http://www.feantsa.org/spip.php?article120>
- <http://el.wikipedia.org/wiki> , <http://bit.ly/U1Tgm0>
- <http://bit.ly/1jEHzhE> Εγχειρίδιο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (1η Σεπτεμβρίου 2005) Καθορισμός του καθεστώτος του Πρόσφυγα. Καθορίζοντας ποιος είναι πρόσφυγας. Εγχειρίδιο αυτοδιδασκαλίας. Αθήνα: Αυτοέκδοση.